

Jenna Niiranen & Eveliina Sokura

KAAKKOIS-SUOMEN LINNOITUKSET

Historia ja myöhempi käyttötarkoitus

Opinnäytetyö
Restaurointi

2018

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Jenna Niiranen Eveliina Sokura	Artenomi (AMK)	Huhtikuu 2018
Opinnäytetyön nimi		
Kaakkois-Suomen linnoitukset Historia ja myöhempi käyttötarkoitus		101 sivua 4 liitesivua
Toimeksiantaja		
Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu, Miljöomatkaile-hanke		
Ohjaaja		
Anne Räsänen, lehtori		
Tiivistelmä		
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli koota yhteen tietoa Kaakkois-Suomen linnoitusten historiasta ja niiden nykytilanteesta. Pääpaino on linnoitusten historia Venäjän vallan aikana ja linnoitusten esittely. Työn tavoitteena on, että sitä voidaan mahdollisesti hyödyntää alueiden kehittämisessä muun muassa matkailun osalta.</p> <p>Työ koostuu Suomen historiasta linnoitusten näkökulmasta, sekä sotien ja rajamuutosten osalta, linnoitusketjujen muodostamisesta ja linnoitustekniikan esittelystä. Myös jokaisesta linnoituksesta on tarkempi katselmus historiallisesta näkökulmasta, sekä niiden nykytilanne. Myös Suomenlinna esitellään, koska se on tunnetuin ja parhaiten hoidettu esimerkki Suomen bastioneista.</p> <p>Koska työ on teoreettinen, tutkimusmenetelminä on käytetty erilaisia tiedonhakupapoja, hyödyntäen kirjastojen tietokantoja, luentoja sekä Museoviraston raportteja. Opinnäytetyö toteutetaan yhteistyössä Miljöomatkaile-hankkeen kanssa, joka pyrkii kehittämään maaseudun kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita matkailun keinoin. Opinnäytetyössä pohditaan, mitä matkailun keinoja voitaisiin soveltaa linnoitusten ympärille, jotta niiden ylläpito ja hoitaminen olisivat aktiivisempia.</p> <p>Tuloksena työssä on matkailun hyödyntäminen linnoitusten ylläpitoa ja tulevaisuutta ajatellen. Matkailu on välttämätöntä, jotta ihmisten mielenkiinto linnoituksia kohtaan säilyy. Tulevaisuuden haasteena on matkailun käyttäminen oikealla tavalla, jotta linnoitukset ja niiden ympäristö eivät turmellu.</p>		
Asiasanat		
linnoitukset, bastioni, Kaakkois-Suomi		

Author (authors)	Degree	Time
Jenna Niiranen Eveliina Sokura	Bachelor of Culture and Arts	April 2018
Thesis title		
South-Eastern Finland fortification system History and later use		101 pages 4 pages of appendices
Commissioned by		
South-Eastern University of Applied Sciences, project Miljömatkailu		
Supervisor		
Anne Räsänen, Senior Lecturer		
Abstract		
<p>The purpose of this thesis was to gather information about the history and the present state of the fortresses of Southeast-Finland. The main focus was discussing the history of the fortresses during the reign of Russia and introducing each fortress. The goal of this project is to possibly use the information for future development of the areas from the perspective of tourism.</p>		
<p>The project consists of history of Finland from the point of view of the fortresses, the line of fortresses and introduction to the technique of building fortresses. Every fortress is introduced from the perspective of history and their present state is also briefly described. The fortress of Suomenlinna is also introduced because it is the best known and most maintained example of Finnish bastion fortresses.</p>		
<p>In the thesis, a variety of methods, such as libraries, lectures and reports, were used. The thesis was made in cooperation with a project called Miljömatkailu whose purpose is to develop important cultural historical buildings and places in the countryside by the means of tourism. The thesis considers what means of tourism would be the best for the active maintenance of fortresses.</p>		
<p>Results in the thesis are utilizing tourism as a mean to preserve and maintain fortresses. Tourism is essential for sustaining the interest of people towards fortresses. Challenge for the future will be the right usage of tourism so the fortresses and their environment will not be affected.</p>		
Keywords		
fortress, bastion, South-Eastern Finland		

SISÄLLYS

KÄSITELUETTELO

1	JOHDANTO	7
2	TUTKIMUSASETELMA	8
3	SUOMEN HISTORIAN SODAT JA RAJAMUUTOKSET LINNOITUSTEN KANNALTA	9
3.1	Ruotsin valtakausi.....	9
3.2	Venäjän valtakausi ja autonomia	19
4	KAAKKOIS-SUOMEN LINNOITUKSET	24
4.1	Aleksandr Vasiljevitš Suvorov.....	28
4.2	Vanhan Suomen tarkastusmatkat.....	29
4.3	Jan Peter van Suchtelen.....	30
5	BASTIONIJÄRJESTELMÄ.....	31
6	LINNOITUSTEN HISTORIA JA NYKYTILANNE	33
6.1	Päälinnoitukset	33
6.1.1	Lappeenranta.....	33
6.1.2	Hamina	38
6.1.3	Olavinlinna	43
6.1.4	Kyminlinna ja Ruotsinsalmi	48
6.2	Pienlinnoitukset.....	54
6.2.1	Taavetti	54
6.2.2	Utti	58
6.2.3	Kärnäkoski ja Järvi Taipale	62
6.2.4	Liikkala.....	68
7	SUVOROVIN KANAVAT	72
8	SUOMENLINNA	78
8.1	Historia	78
8.2	Kunnostus ja käyttö	85
9	LINNOITUKSET JA MATKAILU	88

10 POHDINTA.....	91
LÄHTEET.....	93
LIITTEIDEN LÄHTEET	97
KUVALUETTELO	99

LIITTEET

Liite 1. Aikajana Suomen historiasta ja Venäjän nimitykset

Liite 2. Linnoituksen osat

KÄSITELUETTELO

Käsiteluettelossa selitetään pääosin linnoituksen osien nimet, joita käytetään tekstissä. Liitteessä 2 on myös kuvia, joista hahmottaa miten osat ovat suhteessa toisiinsa ja miten niistä muodostuu toimiva puolustusjärjestelmä.

Bastioni = Niin sanottu vallinsarvi. Bastionilinnoituksen perusyksikkö, jota alettiin kehittää 1400-luvun Italiassa tuliaseiden kehityksen myötä. Säännönmukainen bastioni on takaa avoin viisikulmio, joka työntyy muurista eteen vallihautaan. Bastioniin sijoitettiin tykki- ja kivääriasemat ja muoto mahdollisesti ampumisen useaan suuntaan. (Museovirasto 1990, 5; Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 43.)

Eskarppi = Päävallin ulkopuoli eli puolustusmuuri ja samalla vallihaudan sisempi seinämä lähempänä linnoitusta. Myös vallihautaa kallioon louhittaessa syntyvä pystysuora kallioleikkaus, joka toimii bastionirintaman muurien perustana. (Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 45.)

Kavaljeeri = Bastionin sisäpuolella sijaitseva ja sen pihan sulkeva puolustuslaite. Kavaljeerivalli on bastionia korkeampi ja sitä voidaan pitää joko sisempänä bastionina tai kaksoisbastionina. (Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 46.)

Kontreskarppi = Eskarppia vastapäätä oleva vallihaudan ulkoreuna, kauempana linnoituksesta. (Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 46.)

Kurtiini = Kahden bastionin välinen yhdistävä muuri tai välivalli. Linnoituksen portti sijaitsi usein kurtiinissa ja sitä kutsuttiin kurtiiniportiksi. (Museovirasto 1990, 5; Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 47.)

Muinaistieteellinen toimikunta = Suomen ensimmäinen muinaismuistojen säilymistä valvonut valtiollinen toimielin, Arkeologinen toimisto, Arkeologisk Komission perustettiin 19.6.1884. Siitä alettiin vuodesta 1908 lähtien käyttää nimitystä Muinaistieteellinen toimikunta. Muinaistieteellinen toimikunta lakkautettiin vuonna 1972 ja tilalle perustettiin Museovirasto. (Museovirasto s.a.a.)

Ravelliini = Tavallisesti takaa avoin ulkovarustus kurtiinin edessä ja kahden bastionin välissä suojaamassa linnoituksen porttia. Täydensi bastioneilta tulevaa tulitusta. (Museovirasto 1990, 5; Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 48.)

Redantti = Eli nuolivarustus on kahden siiven muodostama pieni linnoituslaite. (Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 49.)

Redutti = Pieni yksinkertainen linnake, joka oli kykenevä puolustautumaan ja ampumaan kaikkiin suuntiin. Helppo rakentaa nopeasti asemasodan aikana. (Museovirasto 1990, 5; Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 49.)

Sitadelli = Isoimmissa linnoituksissa sijaitseva sisin linnoitusvarustus, pieni linnake. Varuskunnan viimeinen vetäytymispaikka, mikäli linnoitus joutuu vihollisten käsiin. (Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 50.)

Tenalji = Tenaljin muodostaa kaksi kulmittain sijoitettua muuria ja useasta peräkkäisestä tenaljista muodostuu tenaljijärjestelmä, joka on bastionirintaman vastine. Tämä matala ulkovarustus sijaitsi aivan kurtiinia vastapäätä ravelliinin takana suojaamassa linnoituksen porttia. (Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 50.)

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö käsittelee Kaakkois-Suomen linnoituksia ja niiden kannalta olennaisimmat historian tapahtumat. Opinnäytetyö painottuu linnoitusten venäläiseen aikaan, jolloin ruotsalaisten aloittamia linnoituksia on paranneltu ja uusia rakennettu. Kaakkois-Suomi on ollut hyvin merkittävä alue Ruotsin ja Venäjän välisissä erimielisyyksissä. Sinne rakennetut linnoitukset ovat olleet ajoittain Ruotsin sekä Venäjän lipun alla ja ne ovat jääneet meidän päiviimme muistuttamaan näiden kahden suurvallan kiistoista. Ne ovat olennainen osa maamme historiaa, ennen kuin Suomesta tuli itsenäinen oma valtio.

Päätavoitteena on koota tietoa linnoituksista, jota voisi käyttää erilaisissa projekteissa, kuten Miljöömatkailu-hankkeessa. Miljöömatkailu eli MIMA hankkeen tavoitteena on kasvattaa matkailua kehittämällä kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita Kaakkois-Suomen alueella. Hankkeen kohteet ovat maaseutualueilla sijaitsevat Verla, Inkeröisten Ankkapurhan Kulttuuripuisto, Miettälän kasarmialue Rautjärvellä ja Kärnäkosken linnoitusalue Savitaipaleella.

Aiheen valintaan vaikutti tutustuminen linnoituksiin jo projektityössämme ja kiinnostus linnoitusten merkityksestä alueen ja Suomen historiaan. Linnoitukset ovat tulleet tutuksi meille myös aikaisemmin vierailukohteina ja työpaikkana. Niiranen on työskennellyt useana kesänä Suomenlinnassa, ja Sokura on vierailut Taavetin linnoituksessa useasti perheen luona kyläillessä.

Opinnäytetyössä Sokura on perehtynyt Suomen historiaan linnoitusten kannalta sekä Kaakkois-Suomen päälinnoituksiin. Niiranen taas kirjoitti linnoitusten rakentamisesta yleisesti kappaleessa Kaakkois-Suomen linnoitukset ja perehtyi tarkemmin bastionilinnoitusten alkuperään ja rakenteeseen. Niiranen myös kävi läpi Kaakkois-Suomen pienlinnoitukset ja Suvorovin sotakanavat, sekä Suomenlinnan historian ja nykytilanteen.

2 TUTKIMUSASETELMA

Opinnäytetyön tavoitteena oli vastata kysymyksiin, mikä merkitys linnoituksilla on Suomen ja Kaakkois-Suomen historialle, sekä miten matkailua voitaisiin hyödyntää linnoitusten hoidon ja ylläpidon kannalta tulevaisuudessa. Näihin vastataksemme historian läpikäyminen oli tärkeää, jotta linnoitukset pystyttäisiin asettamaan oikeaan kontekstiin ja ymmärtämään ne suurempana kokonaisuutena. Tutkimuskysymykset valitsimme aiheeseen sopiviksi ja matkailun liittäminen linnoituksiin tuli MIMA-hankkeen kautta. Huomasimme kuitenkin nopeasti matkailun olevan olennainen osa linnoitusten kehittämistä tulevaisuutta varten.

Työmme on kvalitatiivinen tutkimus, koska pyrimme selvittämään linnoitusten rakentamiseen vaikuttaneita syitä sekä niiden kehitykseen ja myöhempään laiminlyöntiin. Tutkimusmenetelminä käytimme historiatutkimusta ja vertasimme linnoituksia Suomenlinnan merilinnoitukseen. Onhan Suomenlinna ainutlaatuinen kokonaisuus ja listattu Unescon maailmanperintökohteeksi.

Kuva 1. Viitekehys (Niiranen & Sokura 2018)

Kuvassa 1 esittelemme viitekehysten, jonka keskiössä on Kaakkois-Suomen linnoitukset. Ympäri olemme koonneet mistä Kaakkois-Suomen puolustus on koostunut ja niiden historian sekä rakentamistavan. Vertailukohteena Suomenlinnan ja kulttuurimatkailun, jonka avulla linnoitusten tulevaisuus voidaan turvata. Käymme aihealueet läpi itsenäisinä kokonaisuuksina, joita yhdistämällä pohdimme sopivia matkailun keinoja linnoitusten kehittämistä varten.

3 SUOMEN HISTORIAN SODAT JA RAJAMUUTOKSET LINNOITUSTEN KANNALTA

Tässä luvussa käsitellään Suomen historia niiltä osin kuin se vaikuttaa linnoitukseen, kuten esimerkiksi sodat, jotka vaikuttavat rajaan tai suoraan linnoitukseen. Liitteessä 1 on aikajana näistä tapahtumista ja siihen on myös lisätty Venäjän valtakunnan nimitykset.

3.1 Ruotsin valtakausi

Suomen itäraja kuului Euroopan kiistellyimpiin raja-alueisiin monta sataa vuotta. Lännessä oli Ruotsin kruunu ja roomalaiskatolinen kirkko, idässä Novgorodin tasavalta¹ ja ortodoksinen kirkko. Varhaiskeskiajalla Ruotsi oli saanut jalansijaa Suomen lounaisosissa ristiretkien ansiosta, mutta Hämeen alueella oli pitkään kiistaa rajasta. Vuonna 1323 solmittu Pähkinäsaaren rauha määritteli vihdoinkin rajan ruotsalaisten ja novgorodilaisten välille. Raja sovittiin kulkemaan Suomen halki lähes suoraviivaisesti alkaen Pyhäjoelta, Savonlinnan kautta nykyisen Pietarin lähelle (kuva 2). Raja pysyi ainakin muodollisesti voimassa 150 vuotta, vaikka puolin ja toisin tehtiin pieniä ryöstöretkiä. (Gardberg 1991, 39.)

---

¹ Novgorodin kaupungin ympärille rakentunut keskiaikainen valtio Luoteis- ja Pohjois-Venäjällä 1136–1478 (Kirkinen 2006, 51, 67–68).

Kuva 2. Pähkinäsaaren rauha (Martinsson s.a.)

Tilanne muuttui 1470-luvun alussa, kun moskovalaiset alkoivat uhata Novgorodia uusilla aluevaltauksilla. Viipurin linnan silloinen linnanpäällikkö Erik Akselinpoika Tott ryhtyi varotoimiin ja antoi rakennuttaa Olavinlinnan Savon rajaa puolustamaan. Hän myös vahvisti Viipurin linnaa ympärismuurilla, johon kuului torneja ja bastioneja puolustusta varten. Vuonna 1495 Viipuri joutui piirityksi, josta alkoi parivuotinen Vanha viha ruotsalaisten ja venäläisten välillä. Rauha saatiin solmittua 1497, mutta se ei kestänyt kauan. (Gardberg 1991, 39; Toivanen 1980, 27.)

25-vuotinen Venäjä-sota, jota kutsutaan myös pitkäksi vihaksi², oli pitkällinen yhteenotto ruotsalaisten venäläisten välillä. Rajasta oli kiistaa jatkuvasti ja taistelu oli julmaa ja raakaa puolin ja toisin. Sota autioitti koko Kainuun uudisasutuksen ja hyökkäykset jatkuivat Perämeren asutuksen kimppuun. Rauha solmittiin vasta, kun Ruotsin hallitsija vaihtui ja venäläisten rauhanhalua lisäsivät valtion sisäiset levottomuudet. Täyssinän rauha solmittiin vuonna 1595, missä molemmiin puolin tehtiin luovutuksia. Filosofian tohtori Jorma Keränen (2003, 169–170) mukaan uusi raja tuli voimaan vasta pari vuotta myöhemmin, ja se kulki *Olavinlinnan itäpuolitse Maanselälle, jota noudatellen se jatkui Kainuun itäpuolitse livaaralle ja sieltä edelleen Inarijärven kautta Jäämereen. Myös Pohjois-Viro ja Narva jäivät Ruotsille* (kuva 3). (Keränen 2003, 167–170.)

² Tunnetaan myös nimellä rappasota (Keränen 2003, 169).

Kuva 3. Täyssinän rauha (Martinsson s.a.)

Itämeren omistuksesta käytiin kiistaa Puolan, Tanskan, Ruotsin ja Venäjän välillä. Puola ja Tanska olivat vahvoja valtioita, mutta kärsivät omista ongelmistaan. Venäjä alkoi rauhanneuvottelut Ruotsin kanssa hillitäkseen uusia aluevaltauksia. Rauhanneuvottelut käytiin Stolbovassa ja ne olivat vaikeat, sillä kumpikaan osapuoli ei halunnut joustaa vaatimuksistaan. Välikäsinä neuvotte- luissa toimivat Englanti ja Hollanti, jotka halusivat rauhan syntyvän nopeasti, jotta maiden kaupanteko Itämerellä ei pysähtyisi. Englantilaiset ajoivat enem- män Venäjän etua, kun taas hollantilaiset Ruotsin. Neuvottelut saatiin lopulta päätökseen vuonna 1617 ja Ruotsi sai haltuunsa alueita Luoteis-Venäjältä. Näihin alueisiin kuului Suomenlahden ja Käkisalmen Karjala, mikä tarkoitti sitä, että Laatokka jäi Ruotsin ja Venäjän välille (kuva 4). Saatuaan nämä alu- eet, Ruotsista tuli yksi Euroopan suurimmista maista pinta-alaltaan. Ruotsin suurvallan voidaankin katsoa alkaneen Stolbovan rauhasta. (Mäntylä 2003a, 195–196.)

Kuva 4. Stolbovan rauha (Martinsson s.a.)

Vaikka Suomi kuului Ruotsin suurvallan alaisuuteen, ruotsalaiset tunsivat tiettyä epäluuloa tätä valtakunnan aluetta kohtaan. Ruotsi kohdisti vahvaa yhteinäistämispoliittikkaa Suomea kohtaan, jotta valtakunnasta saataisiin mahdollisimman eheä. Koko valtakunnassa tuli olla sama hallitsija, laki, uskonto ja mieluiten myös samat tavat. Pohjan sodan sytyttyä 1600-luvun puolivälin jälkeen, Suomi kävi käytännössä yksin sota Venäjää vastaan, kun Ruotsin valtakunnan pääpaino siirtyi koko ajan kauemmaksi länteen ja etelään. Suomen merkitys väheni entisestään Norjan ja Tanskan alueliitosten myötä. (Mäntylä 2003a, 215, 229.)

1700-luvun käytiin Suuri Pohjan sota, jossa Ruotsi menetti suurvalta-asema ja Suomi kärsi Venäjän miehityksen alaisena. Kun Ruotsin kuningas Kaarle XI kuoli vuonna 1697, hän oli määrännyt asetettavaksi holhoojahallituksen alaikäisen poikansa tueksi. Tanska ja Venäjä alkoivat suunnitella Ruotsin vastaista liittoa ja mukaan yhtyi myös Puola. Liittouma vahvistettiin vuonna 1699 solmitulla sopimuksella. Helmikuussa vuonna 1700 Puolan joukot hyökkäsivät ilman virallista sodanjulistusta Ruotsin Liivinmaalle³, mutta Suomen ja Viron komentajien toimenpiteiden ansiosta hyökkäys saatiin nopeasti torjuttua. Viimeisenä sotaan yhtyi Venäjä, joka yritti miehittää Viron Narvan⁴ siinä onnistumatta. Ruotsi oli nyt sotilasmaineensa huipulla lyötyään sekä Tanskan, Puolan että Venäjän. Käydessään vastahyökkäykseen Ruotsi sai nujerrettua Puolan,

³ Sijoittui nykyisen Viron ja Latvian alueelle.

⁴ Viron ja Venäjän rajalla sijaitseva alue.

mutta Venäjää vastaan huonosti suunniteltu ja toteutettu hyökkäys epäonnistui ja Venäjän ylivoima löi ruotsalaiset. (Mäntylä 2003a, 267–270.)

Venäjän huomio siirtyi nyt Suomeen, joka sodan tuomien uusien verokiristysten ja muiden rasitteiden takia oli heikoilla. Venäläisjoukot valtasivat ensin Viipurin ja Käkisalmen ja Ruotsin epäonnistuttua joukkojensa kokoamisen Suomen avuksi Venäjä jatkoi hyökkäystä Suomeen. Ihmiset lähtivät pakoon Ruotsiin venäläisjoukkojen tieltä, kun sotilaat etenivät idästä etelään. Suomi yritti useaankin otteeseen kerätä omia joukkoja valloittajia vastaan, mutta tuloksetta. Maan viimeinenkin sotilaallinen vastustuskyky nujerrettiin Kajaanin linnan antautuessa helmikuussa 1716. Valloituksen jälkeen Suomi oli täysin venäläisen sotilashallinnon alainen. (Mäntylä 2003a, 270–271.)

Vuonna 1721 allekirjoitettu Uudenkaupungin rauha päätti vihdoinkin Suuren Pohjan sodan ja Ruotsi joutui luovuttamaan Suomenlahden eteläpuoliset alueet, sekä silloisen Kaakkois-Suomen⁵ Venäjälle (kuva 5). Koska uusi raja katkaisi yhteydet Viipuriin, joka oli itäisen Suomen keskus, Ruotsin täytyi uusia kaakkoisrajansa puolustuslinjaa. Rajan pintaan perustettiin kaksoiskaupunki, Hamina-Lappeenranta, joihin rakennettiin linnoitukset Venäjää vastaan. Rakentaminen oli kuitenkin vaivalloista sotaväsymyksen ja varojen puutteen takia. (Mäntylä 2003a, 275; Mäntylä 2003b, 285; Toivanen 1991a, 59.)

Kuva 5. Uudenkaupungin rauha (Martinson s.a.)

⁵ Koostui Suomen Karjalasta ja Inkerinmaasta eli nykyisestä Pietarin lähialueesta.

Vuoden 1738 valtiopäivillä Ruotsin politiikkaan syntyivät hatut ja myssyt, jotka olivat eri mielipideryhmittymien nimityksiä. Ryhmittymät eivät varsinaisesti olleet puolueita ja niiden hahmottaminenkin oli vaikeaa, koska ne eivät olleet mitenkään virallisia. Nimityksiä ei käytetty missään virallisissa asiakirjoissa, ainoastaan kansan keskuudessa ja yksityisessä kirjeenvaihdossa. (Mäntylä 2003b, 291–292.)

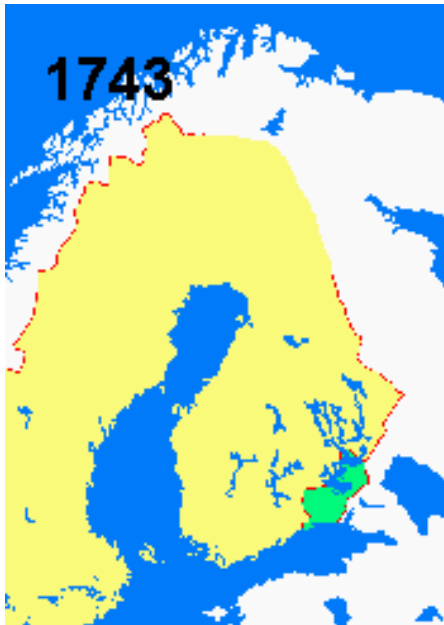
Hattujen sota & pikkuviha 1741–1743

Ruotsi toi sotajoukkojaan Suomeen, aikomuksenaan painostaa Venäjää, joka oli sodassa Turkkiä vastaan. Rauha ehdittiin solmia ennen kuin Ruotsi ehti hyökätä ja suunnitelma tuntui kuivuvan kasaan. Joukkojen ylläpito Suomessa oli kallista ja vaikeaa ja valtiopäivät kokoontuivat päättääkseen pitäisikö joukot vetää kokonaan pois. Venäjän keisarinna Anna kuoli ennen kuin valtiopäivät ehtivät kokoontua ja seuraajasta tuli kiistaa. Ruotsi päätti auttaa Pietari Suuren tyttären Elisabetin valtaan, toivoen saavansa korvaukseksi Uudenkaupungin rauhassa menetetyt alueet. Elisabetin antaessa vain epämääräisiä lupauksia, Ruotsi suunnitteli revanssisotaa vallatakseen haluamansa alueet. Valtiopäivät päättivät sodasta Venäjää vastaan ja muodollinen sodanjulistus toimitettiin heinäkuussa 1741. (Mäntylä 2003b, 293–294.)

Kun Ruotsi kävi sotaa huonolla menestyksellä Venäjän kanssa, keisarinna Elisabet antoi julkaista manifestin, jossa hän antoi Suomelle kaksi vaihtoehtoa. Hän tarjosi apuaan suomalaisille, jos nämä halusivat oman, itsenäisen maan. Vaihtoehtoisesti jos Suomi auttaisi Ruotsia, Venäjä hävittäisi Suomen taistelussa. Suomalaiset pysyivät kuitenkin uskollisena Ruotsille. Kun Venäjä hyökkäsi ruotsalaisia vastaan kesällä 1742, ruotsalaisjoukot eivät tehneet vastarintaa nimeksikään. Linnoitukset antautuivat taisteluitta, eikä käskyjä ylemmiltä tahoilta noudatettu. Suomi miehitettiin nopeasti ja väkivaltaisuuksia esiintyi vain Itä-Suomessa, missä talonpojat yrittivät tehdä vastarintaa. (Mäntylä 2003b, 295–297.)

Turun rauha 1743

Ruotsi oli menettänyt Suomen, mutta sillä oli kruununperimyksen järjestämisen valttikorttina rauhanneuvotteluissa. Jos Ruotsi valitsisi Venäjän valitseman perijän valtaistuimelleen, suostuttaisiin suotuisampiin ehtoihin Ruotsin kannalta. Niinpä keisarinna Elisabetin kaukainen sukulainen Lyypekin ruhtinaspiispa Aadolf Fredrik valittiin jatkamaan Ruotsin valtaistuimelle ja uusi raja päätettiin. Raja kulki Kymijokea pitkin pohjoiseen, Savonlinnan ympäri ja siitä Saimaan vesistön halki (kuva 6). Hamina, Lappeenranta ja Olavinlinna kuuluivat nyt venäläisille. Tämä uusi raja teki Ruotsin puolustuksen entistä epäedullisemmaksi kuin Uudenkaupungin rauhan raja. (Mäntylä 2003b, 297.)

Kuva 6. Turun rauha (Martinsson s.a.)

Kun linnoitukset jäivät Venäjän puolelle rajaa, Suomen puolustus piti miettiä uudelleen. Uusi linnoitus päätettiin lopulta rakentaa Helsinkiin ja alun perin tarkoituksena oli kokonainen linnoitusketju Helsinkiä ympäröimään, mutta suunnitelma oli turhan mahtipontinen. Samaan aikaan menetetyin Haminan tilalle alettiin rakentaa Degerby-Loviisan kaksoislinnoitusta, josta osa rakennettiin mantereelle ja osa Svartholman saarelle. Näistä linnoituksista tuli 1700-luvun suurimmat julkiset rakennustyöt, jotka Ruotsi rahoitti apurahoilla ja lainoilla Ranskalta. Helsingistä alkoi kasvaa kaupunki rakennustöiden ansiosta. (Mäntylä 2003b, 298–299.)

1748 aloitettiin linnoitustyöt everstiluutnantti August Ehrensvärdin johdolla. Linnoitukset rakennettiin ranskalaisten oppien pohjalta, joita sovellettiin paikallisiin olosuhteisiin. Rakennusvauhdin vaihdellessa linnoituksia ei saatu valmiiksi Ehrensvärdin eläessä ja rakennustöitä jatkettiin Kustaa III:n aikana. (Mäntylä 2003b, 299.)

Kustaan sota 1788–1890

1780-luvun lopulla Ruotsi alkoi suunnitella sotaa, jonka tarkoituksena oli valloittaa Baltia ja Suomen itäiset alueet Venäjältä. Kuningas ei kuitenkaan voinut aloittaa sotaa ilman säätyjen suostumusta ja alkoi liikkua huhuja venäläisten varustautumisesta sotaan. Historian dosentti Ilkka Mäntylän mukaan kuningas myös teetätti kasakkaunivormuja, jotka lähetettiin Savon prikaatiin. Tämän jälkeen sattui Puumalan välikohtaus, jossa venäläinen tiedustelupartio ylitti rajan ja syntyi lyhyt laukaustenvaihto, jonka jälkeen venäläisjoukot vetäytyivät. Kustaa III lähetti Katariina II:lle tästä syystä uhkavaatimuksen, jossa hän vaati Vanhan Suomen palauttamista Ruotsille ja Krimin kaanikunnan luovuttamista takaisin Turkille. Tästä tuhtuneena Katariina allekirjoitti sodanjulistuksen Ruotsille kesällä 1788, koska sen joukot olivat alkaneet piirittää Olavinlinnaa. (Mäntylä 2003b, 324–325.)

Sotaa käytiin merellä ja maalla ja Ruotsin suunnitelmat tuntuivat epäonnistuvan yksitellen. Kuningasta alkoi kalvaa neuvottomuus ja hän jopa puhui rauhan pyytämisestä keisarinnalta ja kruunusta luopumisesta. Ruotsin pääarmeijan vetäydyttyä Liikkalaan, sinne jäänyt päällystö laati keisarinnalle nootin, jossa toivottiin rauhaa ja naapurisopua. Keisarinna ei kuitenkaan suostunut tähän. Tästä kuningas havahtui ja laati erityisen valan, joka upseerien tuli allekirjoittaa. Vala velvoitti miehet seuraamaan kuningastaan ja taistelemaan maansa puolesta. (Mäntylä 2003b, 326–327.)

Suomen sota 1808–1809

Ranska sai houkuteltua Venäjän mukaan Britannian vastaiseen liittoon ja Venäjän tehtävänä oli houkutella myös Ruotsi mukaan, jotta Britannia saataisiin eristettyä muusta Euroopasta. Ruotsin kuningas Kustaa IV inhosi Ranskan

Napoleonia, eikä suostunut liittoutumaan Britanniaa vastaan. Venäjä yritti uhkailla ja pelotella Ruotsia huhuilla aseistautumisesta ja hyökkäyksestä Suomeen, mutta kuningas uskoi niiden olevan vain pelottelua. Venäläisjoukkoja sijoitettiin Suomen rajoille ja tilanteen kärjistyttyä Kustaa-kuningas antoi suomalaisille julistuksen, jossa hän kehotti heitä varustautumaan sotaan puolustaa maataan ja Ruotsin valtakuntaa. Kun Ruotsi kieltäytyi toistuvasti liittoutumasta Britanniaa vastaan, Venäjä ilmoitti ottavansa Suomen haltuunsa. Tämän tuli olla vain pakote Ruotsin taivuttamiseksi. (Zetterberg & Pulma 2003, 361–363.)

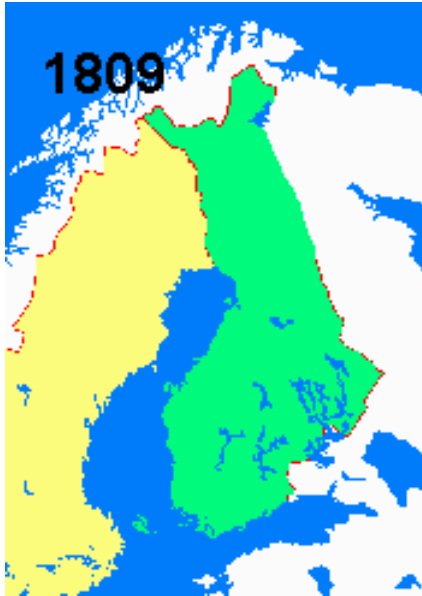
Kun Venäjä lähetti joukkonsa valtaamaan Suomea helmikuussa 1808, Ruotsilla ei ollut mahdollisuuksia lähettää joukkojaan emämaasta vesiteitse. Suomalaiset olivat hieman ehtineet varustautua sotaan ja koonneet joukkojaan muun muassa Viaporin ja Svartholman linnoituksiin, mutta se ei ollut tarpeeksi. Venäläisten hyökättyä suomalaisjoukkojen tuli perääntyä Hämeenlinnan seudulle, missä ryhdyttäisiin taisteluun. Suomen sotilasyliapäällikön Klingsporin saavuttua Suomeen maitse, hän määräsi suomalaiset vetäytymään Pohjanmaalle saakka. Perääntyminen muuttui paniikinomaiseksi pakenemiseksi ja venäläisjoukot saivat valloittaa alueita rauhassa taisteluitta. Huhtikuussa joukot vihdoinkin ottivat yhteen ja käytiin sodan ensimmäinen varsinainen taistelu, jonka Ruotsi-Suomen armeija voitti. Taistelumenestys ei ollut ratkaiseva, mutta se kohotti joukkojen mielialaa. Armeija oli vetäytynyt sotasuunnitelman mukaisesti ja kevään tultua oli tarkoitus aloittaa etelän takaisin valloitus. (Zetterberg & Pulma 2003, 363–364.)

Linnoitusten olisi tullut pitää puoliaan vihollista vastaan, mutta riittämättömien ammus- ja muonavarojen vuoksi Svartholma antautui jo maaliskuussa. Helsinkiin saapuneiden venäläisjoukkojen pommitukset Viaporiin eivät tehneet kovinkaan paljoa vahinkoa itse linnoitukseen, mutta virheelliset tiedot pääarmeijan menestyksestä ajoivat suomalaisupseerit solmimaan aselevon venäläisten kanssa. Sopimuksen mukaan Viapori antautuisi toukokuun alussa, ellei vahvistuksia Ruotsista kuuluisin siihen mennessä. Aselepo oli vain lykkäystä loppulliselle antautumiselle, sillä jäät eivät olisi ehtineet sulaa määräaikaan mennessä, puhumattakaan siitä, että apujoukot olisivat ehtineet paikalle. Niinpä Viapori antautui sovittuna ajankohtana, mikä oli kova isku Ruotsille ja armeijan

mielialalle. Viaporin sotaväen annettiin palata kotiseuduilleen, mutta osa jatkoi pohjoiseen ja liittyi pääarmeijaan. (Zetterberg & Pulma 2003, 364–365.)

Kesällä Ruotsi pystyi vihdoin lähettämään apujoukkojaan Suomeen, mutta maihinnousuyritykset epäonnistuivat venäläisten toimesta. Toisaalta tämän ansiosta suomalaisista koostuva pääarmeija pystyi etenemään ja tuotti voittoja. Kuitenkin jo elokuussa suomalaisjoukot kokivat tappioita ja alkusyksystä joukot olivat taas perääntymiskannalla. Syksyn aikana kärsityt tappiot alensivat armeijan mielialaa ja lopulta ruotsalais-suomalaisen armeijan rippeet vetäytyivät joulukuussa varsinaisen Ruotsin puolelle. Venäjä ei kuitenkaan ollut vielä saavuttanut tavoitettaan ja painosti Ruotsia edelleen. Vuoden 1809 aikana venäläisjoukot etenivät jälleen, tällä kertaa Ahvenanmaalta, talvella jäätyneen Merenkurkun yli Ruotsin puolelle. (Zetterberg & Pulma 2003, 365–368.)

Maaliskuussa 1809 Ruotsissa tehtiin vallankaappaus, jossa Kustaa IV Aadolf vangittiin ja hän luopui kruunustaan. Ruotsi suostui myös lopulta Britannian vastaiseen liittoumaan. Suomen tilanne oli nyt muuttunut, vaikka sota oli kesken. Venäjän voitto alkoi näyttää varmalta ja keisari Aleksanteri I halusi varmistaa suomalaisten tyytyväisyyden, kun sota olisi ohi. Porvoon valtiopäivät kokoontuivat, missä suomalaiset vannoiivat uskollisuudenvallansa Venäjän keisarille, joka puolestaan tunnusti Suomelle Ruotsin vallan aikaiset lait ja oikeudet. Kesällä pidetyillä valtiopäivillä Aleksanteri I sanoi puheessaan, että Suomi oli tulevaisuudessa korotettu kansakuntana kansakuntien joukkoon. Tällä hän halusi korostaa suomalaisten olemusta valtiokansana ja autonomisen aseman merkitystä. Suomella oli nyt omat lait, hallinto ja valtiopäivät, eikä Venäjän alamailla ollut kansalaisoikeuksia Suomessa. (Zetterberg & Pulma 2003, 370–372.)

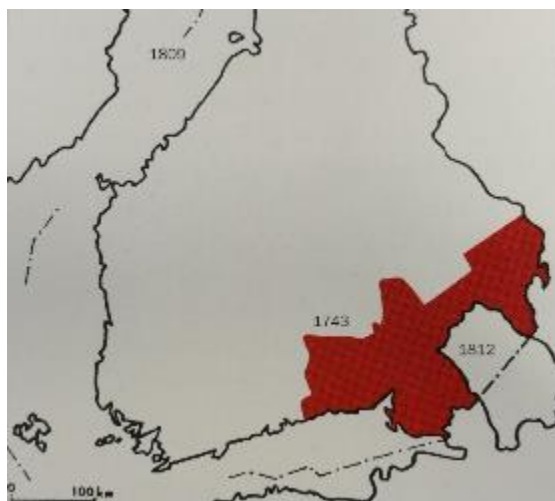
Kuva 7. Haminan rauha (Martinsson s.a.)

Syksyllä allekirjoitettiin Haminan rauha, jossa määriteltiin uusi raja, joka vastaa nykyistä Suomen ja Ruotsin rajaa (kuva 7). Vaikka Venäjä oli uhannut valata Suomen vain Ruotsia uhkaillakseen, alue oli Venäjän kannalta hyvin suotuisa. Venäjän mahti kasvoi ja se pystyi hyödyntämään Suomea puskurina Ruotsia vastaan tarpeen vaatiessa. (Zetterberg & Pulma 2003, 368–372.)

3.2 Venäjän valtakausi ja autonomia

Suomi liitettiin Venäjään Ruotsilta vallattuna alueena, eikä missään tapauksessa valtiona tai itsehallintoalueena. Aleksanteri I määräsi Suomelle oman virkalaitoksen, joka hoiti Suomen asioita keisarin alaisuudessa. Suomen hallinnon rajat määriteltiin ja samalla vanhana Suomena⁶ (kuva 8) tunnettu alue yhdistettiin Suomeen. Tämän tarkoituksena oli saada suomalaiset myötämieliseksi Venäjää ja sen hallitsijaa kohtaan. Suomen hallinnollinen raja kulki kuten nykyinen raja, mutta mukaan lukien vanha Suomi (kuva 9). (Zetterberg & Pulma 2003, 373–375, 384–386.)

⁶ Alueet, jotka Ruotsi menetti Venäjälle Uudenkaupungin (kuva 6, s. 15) ja Turun rauhansopimuksissa (kuva 7, s. 18) (Zetterberg & Pulma 2003, 384).

Kuva 8. Vanha Suomi (Zetterberg & Palmu 2003)

Kuva 9. Autonominen Suomi (Martinsson s.a.)

Nyt kun Suomi kuului Venäjälle, Turku hallintokeskuksena ei näyttänyt hyvältä Venäjän kannalta. Maantieteellisesti katsottuna se oli liian kaukana Pietariin nähden, mutta myös Turun läheiset suhteet Ruotsiin, sekä taloudellisesti että kulttuurillisesti, olivat epäedullisia venäläisille. Vuonna 1810 Helsinkiä esitettiin pääkaupungiksi ja Viaporin linnoitus oli todennäköisesti vahvin syy puoltamaan ehdotusta. 1812 tästä tehtiin lopullinen päätös ja Helsingin rakennustyöt voitiin aloittaa. Vuonna 1819 Turku menetti viimein hallintokeskuksen asemansa, kun senaatin virkamieskunta muutti Helsinkiin. (Zetterberg & Pulma 2003, 387–388.)

Krimin sota 1853–1856 ja Oolannin sota 1854–1855

Krimin sota käytiin Venäjän ja Turkin välillä, jolla oli liittouma Britannian ja Ranskan kanssa. Sodan painopisteet olivat Mustallamerellä ja Itämerellä. Britannian laivasto pysäytti Venäjän sekä Suomen laivaliikenteen Itämerellä. Brittijoukot yrittivät maihinnousua eri puolilla Suomea, mutta vapaaehtoisista koottu puolustusjoukot onnistuivat lyömään valloittajat. Britannian laivasto onnistui kuitenkin valloittamaan ja hävittämään Ahvenanmaalla sijaitsevan Bomarsundin linnoituksen, josta ei jäänyt paljoa jäljelle. Seuraavana kesänä Viapori joutui pommituksen kohteeksi. Viapori kesti hyökkäyksen, kärsimättä sen suurempia tappioita. Helsinkiläiset olivat kokoontuneet kallioille katselemaan pommitusta ja kaupunki säilyi vahingoittumattomana. (Zetterberg & Pulma 2003, 400–402.)

Venäläistäminen ja sortokaudet 1899–1905 ja 1908–1917

1800-luvun lopulla Venäjälle levisi nationalismi⁷. Rajamaiden kansallisuuden vahvistuminen alettiin nähdä keisarikuntaa hajottavana tekijänä. Venäjä halusi yhdistää sen alaisuuteen kuuluvat kansat, jotta maasta saataisiin mahdollisimman yhtenäinen. Suomessa venäläistämispolitiikan aloittaminen oli hankalaa, koska lähes sadan vuoden aikana suuriruhtinaskunnan erillisasema oli lujittunut ja vakiintunut. Toisaalta suomalaiset olivat lojaaleja keisariaan ja valtakuntaa kohtaan ja välit Pietarin hoviin olivat hyvät. (Nygård & Kallio 2003, 537–538.)

Elokuussa 1898 nimitettiin Suomen kenraalikuvernööriksi Nikolai Bobrikov, jonka tehtävänä oli johtaa venäläistämistä Suomessa. Bobrikovin mielestä Suomi ei ollut tullut osaksi Venäjää, vaan päinvastoin poikkesi liian monella tavalla emämaan tavoista. Suomi oli tärkeä rajamaa jo pelkästään valtakunnan pääkaupungin kannalta ja vieraantuminen Venäjästä oli korjattava. Keväällä 1899 annettu helmikuun manifestina tunnettu julistus antoi Venäjälle oikeuden säätää Suomea koskevia lakeja, ilman säätyjen suostumusta. Manifesti oikeutti siis ohittamaan Suomen perustuslain, mikä käytännössä tarkoitti autonomisen aseman menettämistä. Tästä katsotaan ensimmäisen sortokauden alkaneen. (Nygård & Kallio 2003, 540–544.)

Suomessa tehtiin lisää erilaisia uudistuksia, muun muassa asevelvollisuuslaki muutettiin ja kouluissa lisättiin Venäjän opetusta. Varmistaakseen venäläistämistoimenpiteiden jatkuvuuden Bobrikoville myönnettiin diktaattorin oikeudet vuonna 1903. Bobrikov karkotti maasta virkamiehiä, joiden katsottiin vastustavan venäläistämistoimia. Sanomalehtiä lakkautettiin, kirjapainoja suljettiin ja yhdistyksiä lopetettiin. Suomen puolueet jakaantuivat niihin, jotka olivat venäläismyönteisiä ja niihin, jotka kannattivat perustuslaillisuutta. Molemmat taistelivat oman näkemyksensä mukaan autonomian säilyttämiseksi. Kesäkuussa 1904 tilanne kärjistyi huippuunsa, kun Eugen Schauman ampui Bobrikovin. (Nygård & Kallio 2003, 548–552.)

---

⁷ Nationalismi eli kansallisuusaate tarkoittaa lyhyesti kansan yhtenäistämistä ja kansallisen identiteetin luomista. (1800-luvun aatteet... s.a.)

Suomi itsenäistymisen kynnyksellä

Toinen sortokausi katsotaan alkaneeksi 1908, jolloin Venäjän ote Suomesta kiristyi ja yhtenäistämiskansallista politiikkaa alettiin pakottaa. Suomen autonomia oli vaarassa, eivätkä suomalaiset halunneet jäädä vain sivusta seuraajiksi. Venäläisille oli tärkeää maan yhtenäisyys ja siksi Suomea yritettiin niin kovasti saada kuriin. Ajateltiin, että mitä venäläisempi Suomi oli, sitä vahvempi Venäjä olisi. Suomalaiset taas halusivat pitää kiinni omasta kansallisesta identiteetistään, eikä otettu huomioon Suomen sotilaallista ja puolustuspoliittista merkitystä. Tärkeänä pidettiin juuri Venäjästä erottavia tekijöitä, kuten kieltä, uskontoa ja hallintojärjestelmää. (Nygård & Kallio 2003, 566–568.)

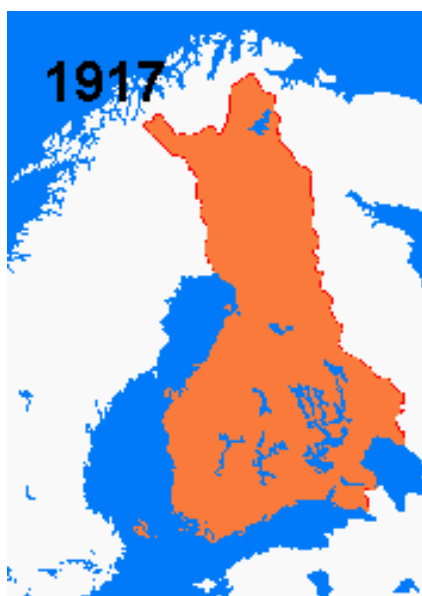
Ensimmäinen maailmansota puhkesi vuonna 1914 ja Suomi julistettiin sotatilaan heinäkuussa. Turvatakseen Pietarin, Venäjä alkoi varustaa Suomea mahdollista maihinnousua varten. Rakennettiin puolustuslinjat, joihin kuului erilaisia maavalleja ja tykkipattereita. Rakennustyöt alkoivat vuonna 1915 ja linnoitteet työllistivät suomalaisia, mikä auttoi Suomen taloutta. (Kauppi 2017; Nygård & Kallio 2003, 571.)

Kun sota alkoi, ajateltiin että Venäjä heikentäisi nyt otettaan Suomesta. Vuoden 1914 marraskuussa julkistettu suuri venäläistämishjelma kitki tämän toivon ja alettiin suunnitella kokonaan irtautumista Venäjästä. Suomalaiset kysivät saksalaisilta apua, jotka tarjosivat sotilaskoulutuksen parille tuhannelle suomalaiselle. Näitä joukkoja alettiin myöhemmin kutsua jääkäreiksi. Maaliskuussa 1917 Venäjällä syttyi vallankumous, joka syöksi keisari Nikolai II:sen vallasta. Vallankumouksen syiksi voidaan katsoa sodassa kärsityt tappiot ja korjaamatta jääneet yhteiskunnalliset epäkohdat. (Nygård & Kallio 2003, 573–576.)

Vallankumouksen ansiosta Suomen oikeudet palautettiin ja kaikki perustuslain vastaiset asetukset helmikuun manifestista lähtien kumottiin. Tällä Venäjä pyrki varmistamaan Suomen pysymisen keisarikunnan yhteydessä. Kun Venäjän painostus hellitti, Suomen sisäiset ongelmat alkoivat nousta esiin. Hallitus pyrki järjestämään Suomen ja Venäjän välisiä suhteita, kun taas kansalla oli konkreettisempia ongelmia. Muun muassa vallitöiden loppuminen oli saanut aikaan joukkotyöttömyyden, joka kirvoitti väen osoittamaan mieltään. Myös

sodan aiheuttama rahan arvon heikentyminen ja elintarvikepula sekä elintarvikkeiden säännöstely teki kansan yhä tyytymättömämmäksi. (Nygård & Kallio 2003, 576–580.)

Joulukuun kuudentena päivänä 1917 eduskunnassa hyväksyttiin ilmoitus Suomen itsenäisyydestä. Itsenäisyysjulistus tehtiin kuitenkin vähin äänin ja asia herätti melko vähän huomiota julkisuudessa. Joulukuun kuudes päivä päätettiin itsenäisyyspäiväksi vasta vuonna 1919. Venäjä tunnusti Suomen itsenäisyyden hieman vastahakoisesti vuoden 1917 lopussa. Kuvassa 10 näkyy itsenäisen Suomen valtionraja, joka on sama kuin Suomen autonominen hallintoraja (kuva 9, s. 19). (Nygård & Kallio 2003, 597–599.)

Kuva 10. Itsenäinen Suomi (Martinsson s.a.)

Vaikka Suomi oli itsenäinen, maa oli jakaantunut kahtia, punaisiin ja valkoisiin ja sisällissota syttyi talvella 1918. Punaiset edustivat työväkeä ja kapinoivat hallitusta vastaan ja heidän puolellaan toimi Venäjä. Valkoiset taas nousivat punaisten vallankumousta vastaan ja heille kysymys oli vapaussodasta ja oikeuden voitosta ja heitä auttoi Saksa. Valkoiset voittivat lopulta. Sisällissota kesti vain muutaman kuukauden, mutta sen jälkiseurauksia puitiin pitkään. Poliittinen tilanne vakautui vasta 1920-luvulla ja sodan haavat ja niiden paraneamisen katsotaan kestäneen jopa 1930-luvulle. (Nygård & Kallio 2003, 599–610.)

4 KAAKKOIS-SUOMEN LINNOITUKSET

Vuoden 1721 elokuussa solmittu Uudenkaupungin rauha päätti Suuren Pohjan sodan sekä isoksi vihaksi kutsutun miehitysajan 1700-luvun alussa Venäjän ja Ruotsin välillä ja Ruotsi joutui luovuttamaan alueitaan Venäjälle. Luovutetut alueet olivat Inkerinmaa, Viro, Liivinmaa, Käkisalmen läänin eteläosa ja Karjalankannaksen läntinen osa (kuva 11). Uudenkaupungin rauhan rajakivistä kymmenen säilynyttä sijaitsee Virolahdella. Tähän rauhaan päättyi myös Ruotsin suurvallan aika, jota maa oli onnistunut rakentamaan 1500-luvun loppupuolelta lähtien. (Museovirasto 1990, 10.)

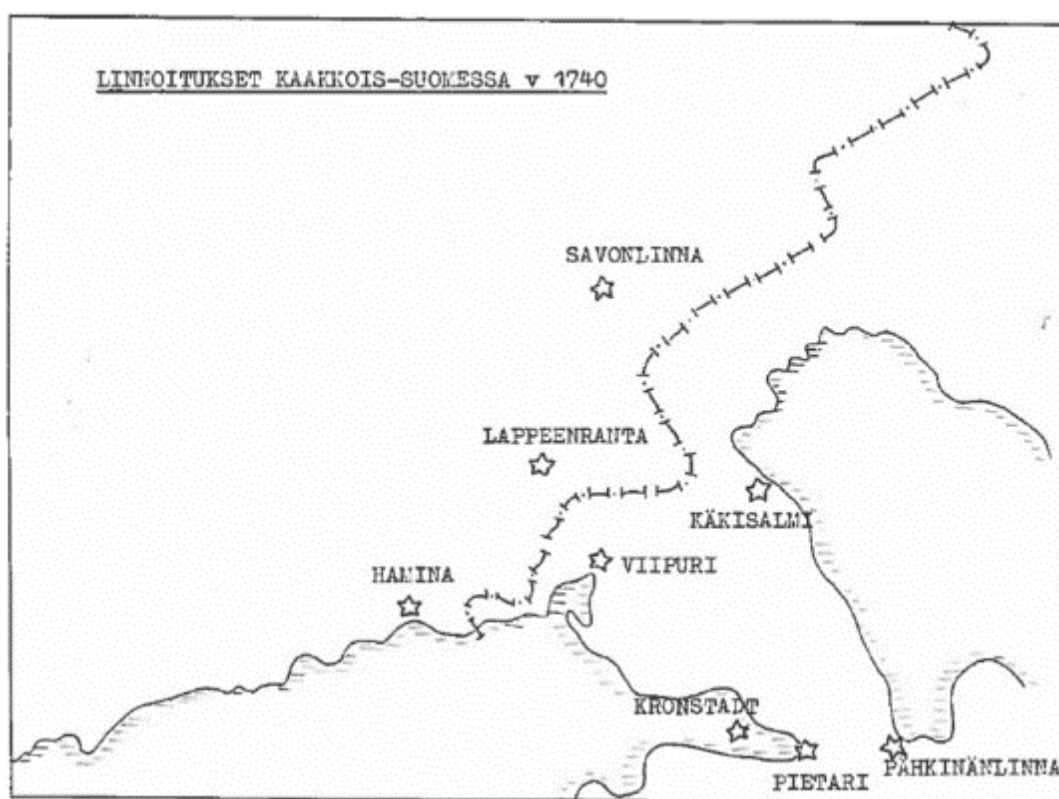

Kuva 11. Vaalean vihreällä merkityt alueet Ruotsi luovutti Venäjälle Uudenkaupungin rauhan tuloksena 1721 (Murole 2014)

Venäjän tsaari Pietari Suuri perusti uuden pääkaupungin, jonka hän nimesi pyhän Pietarin mukaan, valloittamalleen alueelle Itämeren rannalle, Venäjän ja Ruotsin rajan tuntumaan. Uuden pääkaupungin puolustamiseen kuitenkin vaadittiin tavallista enemmän resursseja Venäjän vallanpitäjiltä, koska Pietari sijaitsi niin lähellä rajaa. Jo rajaa perustaessaan, tsaari otti huomioon Pietarin puolustamisen ja raja vedettiin Karjalankannaksen länsipuolelle, jotta jo olemassa olevat Viipurin ja Käkisalmen linnoitukset siirtyivät Venäjälle ja uusien linnoitusten perustamista ei nähty tarpeelliseksi.

1741–1742 käyty Hattujen Sota todisti Venäjälle, ettei Ruotsi ollut valmis lopullisesti luovuttamaan 1721 menettämiään alueita. Sota päättyi huonosti valmistautuneen Ruotsin kannalta tappioon ja sodan päättävä Turun rauha allekirjoitettiin elokuussa 1743. Venäjän voittama sota tarjosi heille mahdollisuuden laajentaa alueitaan kauemmas länteen ja ottaa haltuun lisää linnoituksia. Ruotsalaisten rakentamat Haminan, Lappeenrannan sekä Olavinlinnan linnoitukset siirtyivät Venäjälle, vahvistaen Pietarin puolustusta Käkisalmen ja Viipurin linnoitusten rinnalla (kuva 12). Kymijosta tuli samaan aikaan Ruotsin ja Venäjän rajajoki.

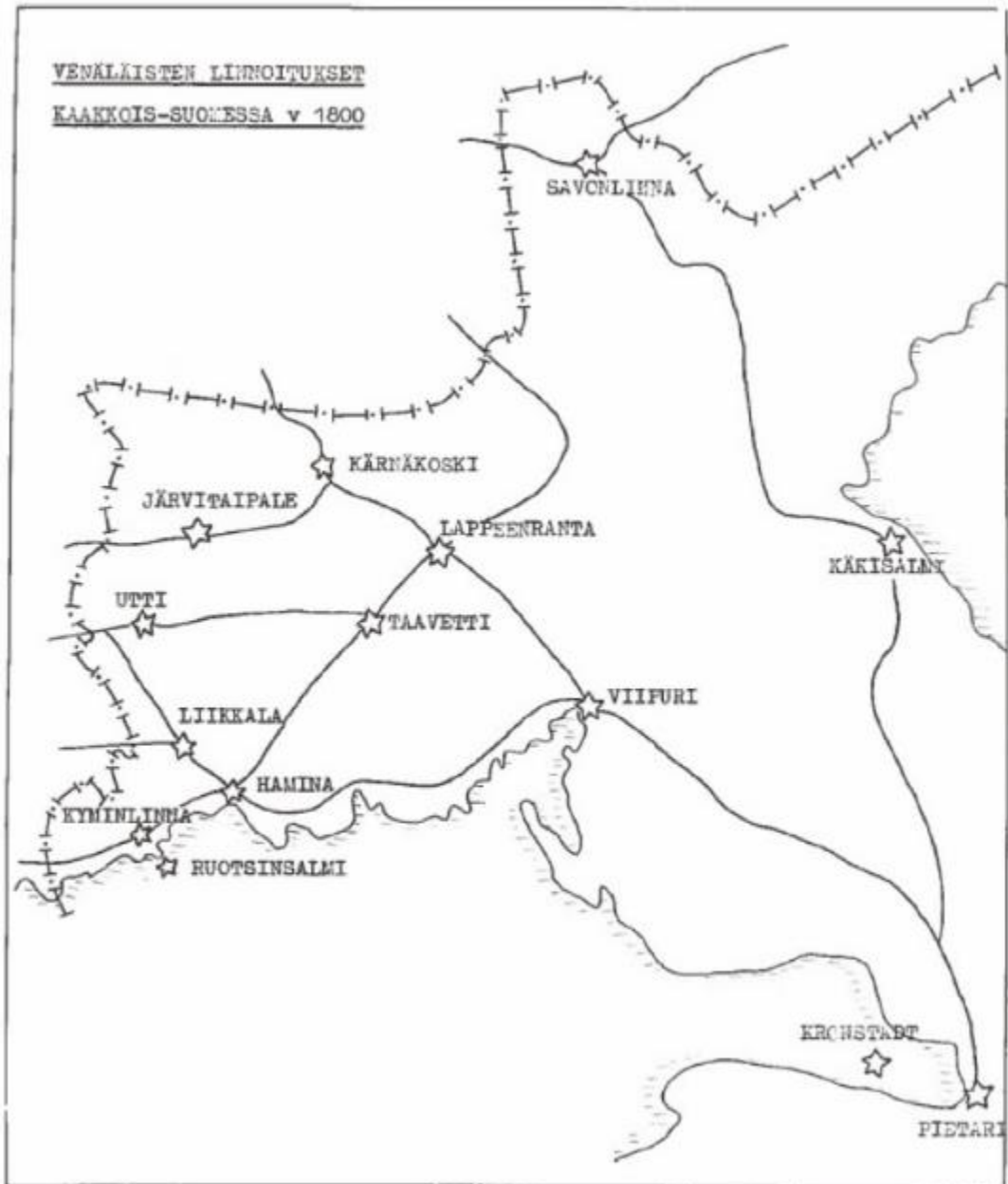
Kuva 12. Linnoitukset Kaakkois-Suomessa 1740 (Ahto 1974)

Rauhan jälkeen venäläiset ryhtyivät korjaus- ja rakennustöihin valtaamillaan linnoituksilla, koska työt olivat osittain jääneet ruotsalaisilta pahasti kesken ja sotakin oli aiheuttanut tuhojaan. Rauhansopimuksen allekirjoittamisen jälkeen työt linnoituksilla loppuivat aina siihen asti, kun uusi sota Ruotsin kanssa tuntui mahdolliselta. Vuonna 1749 venäläiset saivatkin käskyn kunnostaa Haminan linnoituksen.

Vuonna 1762 Katariina Suuri (Katariina II), yksi Venäjän merkittävimmistä hallitsijoista, nousi valtaan miehensä Pietari III:n kuoleman jälkeen ja ensitöikseen lähetti asiantuntijoita tarkistamaan Venäjän linnoitusten kuntoa. 1770-luvulla Haminan ja Lappeenrannan linnoituksia paranneltiin ja niiden väliin jäävä varustamaton alue sai uuden linnoituksen, nykyisen Taavetin alueelle keisarinna Katariinan käskystä.

Vuonna 1783 Ruotsin kuningas Kustaa III ja Venäjän keisarinna Katariina II tapasivat Haminassa. He luultavasti keskustelivat Pohjolan etupiirijaosta ja eivät päässeet asiasta yhteisymmärrykseen, joten Venäjän ja Turkin välille vuonna 1787 syntyneen sodan aikana Kustaa III käytti tilaisuutta hyväkseen ja yritti valloittaa Ruotsin aikaisemmin menettämät alueet takaisin. Vuonna 1788 syttyikin Kustaa III:n sota Ruotsin ja Venäjän välille ja ruotsalaisten sotasuunnitelman mukaan merkittävä osa sotavoimasta painottui laivastoon, jonka oli tarkoitus lyödä Venäjän laivasto ennen maahyökkäyksiä. Nykyisen Kotkan edustalla olevan Ruotsinsalmen linnoituksen luona käytiin sodan aikana yhteensä kaksi suurta meritaistelua, joista ensimmäisen voitti Venäjä vuonna 1789. Sota lopulta päättyi Ruotsinsalmen toiseen meritaisteluun kesällä 1790, jonka Ruotsin laivasto voitti ja Kustaa III ehdotti rauhaa, joka solmittiin myöhemmin samana vuonna. Tämän sodan seurauksena Katariina Suuri käski kenraali Aleksandr Vasiljevitsš Suvorovia parantamaan Venäjän puolustusta ja Suvorov suunnitteli syvyysporrasteisen linnoitusketjun nykyisen Kaakkois-Suomen alueelle. Linnoitusketjun oli tarkoitus estää ruotsalaisten pääsy syvemmälle Venäjän puolelle ja parantaa Pietarin puolustusta. Uusia linnoituksia syntyi Savitaipaleelle, Tuohikotin itäpuolelle, Uttiin, Liikkalaan sekä Kotkaan ja linnoitusketju ylsi aina Suomenlahdelta Saimaalle asti. (Mäntylä 2003b, 322; Museovirasto 1990, 21–23; Toivanen 1980, 46–47.)

Linnoituslinjoja ketjussa oli kolme ja linnoitukset sijoituivat teiden varsille ja veden ääreen, jolloin puolustamisesta tuli helpompaa. Linnoitusketjuista lähimpänä Pietaria olivat Viipurin ja Käkisalmen linnoitukset. Toisessa linjassa Haminan, Taavetin ja Lappeenrannan linnoitukset. Kolmas linja muodostui lähinnä Suvorovin suunnittelemissa linnoituksista, eli Kotkan Ruotsinsalmen ja Kyminlinnan linnoituksista, Liikkalan ja Utin linnoituksista, Tuohikotin itäpuolella olevasta Järvi Taipaleesta, Savitaipaleella sijaitsevasta Kärnäkoskesta ja parannellusta Olavinlinnasta Savonlinnassa (kuva 13).

Kuva 13. Linnoitusketjut (Ahto 1974)

Linnoitukset eivät koskaan päätyneet osaksi sotaa ja menettivät kokonaan sotilaallisen merkityksensä 1809 Haminan rauhan myötä, joka päätti Suomen Sodan Venäjän ja Ruotsin välillä. Koko Suomi siirtyi Venäjän vallan alle, kun Tornionjoesta tuli uusi rajajoki ja puolustus siirrettiin lännemmäs. Myös ase-tekniikan kehittyessä linnoitukset väistämättä jäivät vanhanaikaisiksi, koska niitä ei pidetty ajan tasalla. Haminan rauha oli myös merkittävä Suomen historiassa, sillä silloin Venäjän silloinen keisari Aleksanteri I kohotti Suomen kansakunnaksi ja takasi Suomelle muun muassa itsehallinnon ja omat lait. (Zetterberg & Pulma 2003, 372; Toivanen 1980, 75–76.)

4.1 Aleksandr Vasiljevitsj Suvorov

Suomalaiset tuntevat generalissimus Aleksander Suvorovin (kuva 14) pääosin Kaakkois-Suomen linnoitusketjun suunnittelijana, mutta Venäjällä hän on suorastaan sankari. Hän syntyi vuonna 1729 tai 1730 ja oli yksi Venäjän suurimmista ja kuuluisimmista sotapäälliköistä. Syy Suvorovin, jopa legendaariseen maineeseen Venäjällä on hänen voittamattomuutensa, sillä hän ei hävinnyt yhtäkään kuudestakymmenestä johtamastaan taistelusta uransa aikana. Jopa nykyiset Venäjän johtajat käyttävät häntä ja hänen sanomisiaan esimerkkeinä ja hänen periaatteensa ovat leimanneet Neuvostoliiton sekä nykyisen Venäjän sotilaallista identiteettiä. Suvorovin muistoksi Venäjällä on useita monumentteja, museoita, sotaoppilaitoksia, taideteoksia ja kunniamerkkejä. Esimerkiksi toisen maailmansodan aikaan Stalin käytti Suvorovin nimeä tehokkaasti kunniamerkeissä, joita jaettiin ansioituneimmille komentajille vuodesta 1942 lähtien. Hänen mukaansa on myös kastettu useita laivoja, muiden muassa venäläinen taistelulaiva Knyaz Suvorov. Tsaari Paavali I myönsi hänelle jopa arvonimet Italian ruhtinas ja Rymnikskin kreivi. (Ruusunen & Salomaa 2015, 11–14; Kauppi 2011a, 193–195.)

Kuva 14. Generalissimus Aleksandr Suvorov (Museovirasto 2011)

Vaikka Suvorov olikin Venäjän kansalainen ja täysin venäläistynyt, hänellä oli puheiden mukaan suomalaisia tai ruotsalaisia esi-isiä ja hän oli ylpeä talonpoikaisuudesta. Jopa edesmennyt filosofian tohtori, sotamuseon entinen johtaja ja sotahistorioitsija Kauko Rekola tutki Suvorovin sukujuuria ja päätteli hänen omaavan suomalaiset sukujuuret. Venäläiset historioitsijat kuitenkin kiistävät nämä päätelmät, sillä Suvorov on suuri venäläinen legenda eikä näin ollen voisi olla alkuperältään suomalainen. Myös Suvorovin venäjän kielen köyhä taitaminen viittaisi siihen, että hänen alkuperäinen äidinkieliensä ei ollut venäjä. Useiden lähteiden mukaan Suvorov osasi puhua ja kirjoittaa suomea, mutta hänen suomen kielen taidoistaan ei kuitenkaan ole varmoja todisteita, vaikka hänen epäilläänkin olevan sukujuuriltaan alun perin suomalainen. (Ruusunen & Salomaa 2015, 25; Kauppi 2011a, 193.)

4.2 Vanhan Suomen tarkastusmatkat

Ruotsin kuningas Aadolf Fredrik teki hallitsijalakon vuonna 1768 aina seuraavan vuoden valtiopäiviin asti, jossa kuninkaan valtaa yritettiin lisätä tuloksetta. Myös kuninkaan pojan, Kustaa III:n pelättiin kaappaavan vallan samoihin aikoihin, jonka vuoksi Venäjä oli huolissaan ruotsalaisten haluista vallata vanhoja alueitaan takaisin, sekä ruotsalaisten suorittamista linnoitustöistä rajan tuntumassa. Tämän vuoksi Katariina Suuri lähetti kenraaliluutnantti A.I. Bibikovin jo vuonna 1769 matkalle Vanhaan Suomeen tarkastamaan linnoitusten kuntoa. Tämän tarkastusmatkan aikana Bibikov huomasi Jaalasta aina Lappeenrantaan ulottuvan tien olevan täysin avoin ja tämän huomion tuloksena alettiin rakentamaan etuvarustusta Tuohikottiin. Myös Kymijoen ylityskohtia turvaamaan rakennettiin pieniä rajavarustuksia, joita olivat Kirmusaari, Korkeakoski, Hirvikoski, Ruostula eli Raukolan kylä ja Viiala, eli nykyinen Myllykoski. Kun Ruotsin kuningas Aadolf Fredrik kuoli vuonna 1771, Kustaa III astui valtaan ja kaappasi vallan seuraavana vuonna, kuten venäläiset olivat odottaneetkin. Vallankaappauksen seurauksena Venäjä lähetti uudelle tarkastusmatkalle Bibikovin sekä kenraali Tšernytsevin ja heidän mielestään Lappeenrannan ja Haminan väliin jäävä linnoittamaton alue oli suojattava varsinkin Marttilan tärkeän tienristeyksen vuoksi. (Airio & Viinikainen 2011, 47; Mäntylä 2003b, 310.)

Vasta vuonna 1773 Suvorov kävi tiedusteluretkellä vanhan Suomen raja-alueilla ja juuri suomalaisuutensa ja suomen kielen taidon ansiosta hänen liikkumisensa Suomessa rajan molemmin puolin siviilihenkilöksi pukeutuneena oli huomaamatonta. Luultavasti Suvorov määrättiin tähän tehtävään nimenomaan suomen kielen taitonsa ansiosta, sillä hän pystyi myös tiedustelemaan ihmisten mielialaa Ruotsin rajalla ja heidän tyytyväisyyttään Ruotsin kuninkaaseen. Eri lähteiden mukaan parista neljään viikkoa kestäneen matkansa aikana Suvorov vieraili myös Viipurin ja Käkisalmen linnoituksissa sekä Olavinlinnassa. Heti Suvorovin tiedustelumatkan jälkeen Katariina Suuri määräsi uuden linnoituksen rakentamisesta Luumäen Taavettiin vahvistamaan Pietarin puolustusta. Epäselvää on, oliko idea linnoituksen perustamisesta alun perin Suvorovin, Bibikovin vai Tšernytsevin, mutta Suvorov kuitenkin johti Taavetin linnoitustöitä. (Ruusunen & Salomaa 2015, 27; Airio & Viinikainen 2011, 49; Kauppi 2011, 193.)

Tiedusteluretkensä jälkeen Suvorov palasi Eurooppaan rintamalle sodankäyntiin, kunnes hän Kustaa III:n sodan jälkeen vuonna 1790 sai komennuksen palata Suomeen linnoitustöihin. Hän koki omasta mielestään lähes tylsän tehtävänsä maastakarkoitukseksi, vaikka oikeasti keisarinna Katariina Suuri luotti häneen. Suvorovin apuna linnoitustöissä vuosina 1790–1792 oli muiden muassa everstiluutnantti Fabian Steinheil ja kenraalimajuri Jan Peter van Suchtelen. Olemassa olevia linnoituksia vahvistettiin ja uusia linnoituksia rakennettiin Kotkaan, Uttiin, Savitaipaleelle ja Liikkalaan. Myös kanavia rakennettiin Saimaan rannoille näiden kahden vuoden aikana ennen kuin Suvorov palasi takaisin rintamalle. Hän myös laati puolustussuunnitelman vastavalmistuneiden linnoitusten ja kanavien pohjalta. Vielä vuonna 1795 Suvorov kävi lyhyellä käynnillä Suomessa tarkastamassa linnoituksiaan. Hän kuoli Venäjällä vuonna 1800. (Kauppi 2011a, 195; Museovirasto 1990, 24.)

4.3 Jan Peter van Suchtelen

Suvorovin apuna linnoitustöissä toiminut kenraalimajuri Jan Peter van Suchtelen tunnetaan parhaiten Viaporin, eli nykyisen Suomenlinnan piirityksestä vuonna 1808, jolloin Viapori siirtyi Venäjän vallan alle. Ennen sitä hän oli palkattuna Katariina Suuren toimesta kehittämään Venäjän insinöörijoukkojen tie-

toja ja taitoja linnoituksista vuodesta 1783, jonka jälkeen hän osallistui Kaakkois-Suomen linnoitusten parantamiseen ja rakentamiseen kenraali Suvorovin alaisuudessa. Keskieurooppalaisen linnoitustaidon taitajana Suchtelen piti Kaakkois-Suomen linnoituksia vanhanaikaisina jo vastavalmistuneinkin ja alkoi suunnittelemaan linnoitusten parantamista heti Suvorovin lähdettyä takaisin rintamalla vuonna 1792. Vuonna 1795 Suchtelen esitti suunnitelmansa linnoitusten parantamisesta Katariina Suurelle, mutta keisarinna kuolema vuonna 1796 keskeytti kaikki aloitetut linnoitustyöt. Katariina Suuren jälkeen valtaan astuva Paavali I piti linnoitusten vahvistusta tarpeettomana ja vain Saimaan kanavien rakentamista jatkettiin. Paavali I:n murhan jälkeen vuonna 1801 valtaan astui hänen vanhin poikansa, Aleksanteri I. Suchtelenin ideoimat kanavat valmistuivat vasta vuonna 1803, sen jälkeen, kun uusi keisari oli tehnyt tarkastusmatkan linnoituksiin. Keisarin Suomen matkan aikana Suchtelen ja Aleksanteri I sopivat linnoitusten parannussuunnitelmasta, jonka mukaan Kymminlinnaa paranneltiin nykyiseen muotoonsa ja Haminan linnoitus sai pohjoisen rintaman. Nämä linnoitustyöt valmistuivat lähes kokonaan ennen Suomen sotaa, joka alkoi vuonna 1808. (Kauppi 2011c, 306–309.)

5 BASTIONIJÄRJESTELMÄ

Alun perin Välimeren maissa 1400-luvun lopulla kehittyneen bastionijärjestelmän ideana oli vahva puolustusmuuri kaupungin ympärillä sekä sinne sijoitettu varuskunta. Peruspiirteitä bastionijärjestelmässä oli säännöllinen asemakaava ja sitä ympäröivä puolustusvarustus (kuva 15). Bastionilinnitukset perustuivat linnoituksesta vallihautaan ulkoneviin bastioneihin, joihin sijoitettiin puolustava aseistus. Järjestelmä laskettiin tarkoin, joten tykkituli ja musketeilla ammuttu ristituli pysäyttäisi vihollisen hyökkäykset. Bastionit ovatkin bastionilinnitusten perusyksiköitä, kuten nimestä voi päätellä. Bastioni on takaa avoin viisikulmio, jonka kulmissa sijaitsivat ampuma-aukot ja tämä muoto mahdollistaa tulituksen useampaan suuntaan. Linnoitukset ovat perusmuodoltaan tähtimäisiä ympyränmuotoiseen muuriin lisättyjen bastionien vuoksi. (Kaskinen, Protassova & Rosén 2011, 43; Kauppi 2011b, 24–25, 27.)

Kuva 15. Säännöllinen linnoitus ulkovarustuksineen (Torkkel 2011)

Linnoituksia rakennettaessa otettiin myös huomioon niiden ulkonäkö, sillä muurit olivat tärkeä osa kaupungin julkisivua ja vaurautta korostavalla näyttävyydellä pyrittiin myös hillitsemään vihollisen hyökkäyshaluja. Muurit rakennettiin taidokkaasti lohkotusta kivistä ja niihin lisättiin yksityiskohtia, muun muassa kulmia voitiin koristella harkkokivin ja ampuma-aukkoja reunustaa koristeellisilla listoilla. Kurtiiniporttien tyyli oli rakennusajan arkkitehtuurin mukaista ja niiden yhteyteen saatettiin kiinnittää hallitsijoiden tai rakentajien muistolaattoja. (Kauppi 2011b, 24–25; Museovirasto 1990, 8.)

Parinsadan vuoden aikana tieto bastionijärjestelmästä kulkeutui kohti Pohjois-Eurooppaa, luultavasti eniten saksalaisen insinöörin ja matemaatikon, Daniel

Specklen julkaiseman kirjan *Architectura von Vestungen*⁸ mukana. Kyseinen teos löytyy kokonaisuudessaan internetistä ja kirjasta löytyy muun muassa useita piirrettyjä kuvia bastionilinnituksen osista. Kirjassa Speckle käsittelee esimerkiksi italialaista ympyrälinnoitusta Palmanovaa sekä Maltan pääkaupunkia ja sitä ympäröivää bastionirintamaa. (Kauppi 2011b, 25.)

6 LINNOITUSTEN HISTORIA JA NYKYTILANNE

Kun linnoitukset jäivät tarpeettomiksi 1800-luvun alussa, ne jäivät rapistumaan, koska niillä ei ollut enää sotilaallista käyttöä. Siitä lähtien vain asutuissa linnoituksissa on ollut jonkinlaista ylläpitoa. Vasta 1960-luvulta lähtien linnoituksiin on alettu kiinnittää enemmän huomiota ja niissä on tehty erilaisia mittauksia ja inventointeja. Tässä luvussa käydään läpi linnoituskohtaisesti niiden historia ja tähänastiset dokumentointi- ja restaurointitoimenpiteet.

6.1 Päälinnoitukset

Linnoitusketjun suurimpiin linnoituksiin kuuluvat Lappeenranta, Hamina, Olavinlinna, Kymnlinna ja Ruotsinsalmi. Näistä Lappeenranta ja Hamina ovat asuttuja kaupunkilinnoituksia, joissa on tehty suuria restaurointitöitä. Olavinlinna on poikkeus linnoitusketjussa, koska linnan alkuperäinen osa on rakennettu jo 1400-luvulla.

6.1.1 Lappeenranta

1600-luvulla Lappeenrannan kaupunkiniemi kuului alun perin Lappeen pitäjälle ja sijaintinsa vuoksi se oli Suomen vilkkain markkinapaikka. Sen kautta kulki Viipurin ja Hämeenlinnan välinen tie, josta haarautui myös yhteys Savonlinnaan. Saimaan ansiosta kaupunkiniemen kautta oli helppo kuljettaa kauppatavaraa, paitsi talvella tavaraa kuljetettiin reellä. Alueella oli jo rakennuskantaa, lähinnä kauppiaiden aittoja tai varastoja, mutta myös asuinrakennuksia. Alkuvuodesta 1649 tehtiin päätös Lappeenrannan perustamisesta todennäköisesti samoissa neuvotteluissa kuin Haminankin. Kolme vuotta myöhemmin Lappeenrannalle myönnettiin kaupunkioikeudet. (Kauranen 2005, 131; Immonen 1991, 13; Vuorinen 1991, 10.)

⁸ *Architectura von Vestungen* löytyy saksaksi osoitteesta https://archive.org/stream/ArchitecturaVonVestungen/Architectura_von_Vestungen#page/n0/mode/2up

Rajan siirryttyä 1721 Uudenkaupungin rauhan myötä Lappeenrannassa aloitettiin linnoitustyöt. Kaupunkiniemelle suunniteltiin asemakaava, jonka ympärille vallien tuli rakentua. Linnoitus suunniteltiin myötäilemään niemen muotoja, jolloin maaston muodot pystyttiin hyödyntämään rakenteissa. Näin Lappeenrannan linnoitus erosi jo lähtökohtaisesti Haminan säännöllisestä ympyräkaavasta. (Immonen 1991, 15; Toivanen 1980, 36–38.)

Lappeenrannan linnoituksesta suunniteltiin suurta ja mahtipontista puolustusjärjestelmää, mutta varojen puutteessa rakennustyöt jäivät kesken. Valleista saatiin valmiiksi kaksi reduttia ja niiden väliin tenaljivallivyö, joka sisälsi kahdeksan tykkiasemaa. Myös eteläisen vallin eteen rakennettiin tie paalutukseen. Linnoitusta kohennettiin 1738–1739, mutta vain eniten rappeutuneiden rakenteiden osalta. Sodan sytyttyä 1741 linnoitus ei kestänyt ja venäläiset valloittivat sen helposti, osittain eteläpuolen heikon puolustuksen takia. (Korhonen & Vangonen 2009, 102; Kauranen 2005, 131; Toivanen 1991a, 60.)

Turun rauha siirsi rajaa niin, että Lappeenranta siirtyi Venäjälle, joka alkoi täydentää linnoituksen varustusta. Alkuvaiheessa kunnostustyöt (kuva 16) jäivät lopulta vähäisiksi ja vain välttämättömimmät korjaukset tehtiin ja linnoitus jätettiin rapistumaan. Vasta vuonna 1753 linnoituksen rakenteita alettiin uusia, jolloin valleja korotettiin, vallihautoja levennettiin ja tehtiin uusia suunnitelmia linnoituksen parantamiseksi. Myös olemassa olevia valleja oiottiin ja sortumia korjattiin. Kuitenkin vuonna 1769 tehdyn tarkastusmatkan perusteella tehty arvio linnoituksen kunnosta oli musertava. Tarkastuksen tehnyt A. I. Bibikov totesi, ettei Lappeenranta voi pitää edes etuvarustuksena, puhumattaakaan linnoituksena. Bibikov löysi paljon puutteita ja määräsi korjauksia, mutta toimenpiteisiin ryhdyttiin vasta myöhemmin. (Toivanen 1991a, 61–62.)

Kuva 16. Lappeenrannan linnoituksen vahvistamissuunnitelma vuodelta 1744 (Kansallisarkisto 1991)

Vasta Suvorov toteutti Lappeenrannasta Vaubanin linnoitusopin mukaisen bastionilinnituksen. Ruotsalaisten tekemät hiekkavallit kivettiin kestäviksi, etuvarustuksia täydennettiin ja sotilasrakennuksia rakennettiin vallien sisäpuolelle. Linnoituksen eteläsivulle rakennettiin myös nuolilinnake, joka korjasi linnoituksen eteläpuolen heikkouden. Linnoituksen ympäristöä varustettiin linnakkeilla ja niemen korkeimmalle kohdalle kohosi kruunulinna, jota kutsuttiin Nikolain Valleiksi. Lappeenrannan linnoituksesta oli muodostunut vahva kaupunkilinnitus, jota Venäjä hyödynsikin Suomen sodassa ruotsalaisia vastaan. Venäläisjoukot koottiin Lappeenrantaan, josta joukkojen tehtävänä oli ajaa ruotsalaiset pois Savosta. (Toivanen 1991b, 71–72; Kauranen 2005, 131.)

Lappeenranta toimi myös satamana Saimaan laivastolle, joka kuului olennaisena osana linnoitusta. Saimaan sotulaivastoon kuului parhaimmillaan 71 erityyppistä alusta ja venettä, yksi kaleeri, suuria tykkiveneitä, pieniä maihinousutykkiveneitä sekä tiedusteluveneitä. Laivastolla ei ollut suurta sotilaallista merkitystä, muuta kuin Kustaan sodassa Savonlinnan piirityksen aikana ja Suomen sodan aikana vesiliikenteessä Lappeenrannan linnoituksesta Savonlinnaan. (Toivanen 1991b, 74; Kauranen 2005, 131.)

Linnoituksen tultua sotilaallisesti tarpeettomaksi Venäjän vallattua Suomen, linnoituksen merkitys hiipui. Laivastoa pienennettiin ja vuonna 1810 se lakkautettiin kokonaan. Samalla linnoituksesta vähenivät sotilaat ja varuskunta joukko-osastoineen lakkautettiin. Vuodesta 1819 linnoituksessa toimi naisvankila, jossa vangit kehräsivät villaa työkseen. Vuonna 1881 vangit siirrettiin Hämeenlinnaan ja seuraavana vuonna linnoitusniemelle tuotiin miesvankeja. Vuonna 1925 vankila muutettiin keskusvankilaksi, jonka toiminta loppui ennen talvisotaa 1939. Sodan aikana vankilan entisissä rakennuksissa toimi sotavankisairaala. (Toivanen 1991b, 74–75; Vankiloitten linnoitus 1991, 110; Linnoituksen historia s.a.)

Linnoituksen restaurointi

Lappeenrannan linnoituksen kunnostustyöt aloitettiin vuonna 1976. Museovirasto aloitti linnoituksen entisöinnin työllistämishankkeena yhteistyössä Lappeenrannan kaupungin kanssa ja Pauli Nupponen toimi työpäällikkönä vuodesta 1982 lähtien. Vallien entisöinti aloitettiin tutkimalla vanhoja piirroksia ja suunnitelmia alueesta. Koekaivausten avulla pystyttiin määrittämään, miten paljon suunnitelmista oli oikeasti toteutettu (kuva 17). Linnoituksen säilyneet muurit olivat huonokuntoisia ja kaivauksista löytyneet osat olivat paikoin vain perustusten jäänteitä. Linnoituslaitteet rakennettiin uudelleen löydettyjen muurifragmenttien ja piirustusten perusteella (kuva 18). Joidenkin osien kohdalla sijoittaminen oli tietojen ja löydösten puutteessa erityisen hankalaa ja niiden paikat merkittiin maastoon pohjamuotoa mukailien. (Palonen 2012; Käyttösuunnitelma 1991, 120; Museovirasto restauroi s.a.b.)

Kuva 17. Restauroinnin yhteydessä otettiin maakerrosten alta esiin alkuperäisiä linnoitusra-
kenteita (Tirilä s.a.)

Kuva 18. Näkymä länsivallien työmaalle (Gröndahl s.a.)

Kivimuureja rakennettiin arviolta viisi kilometriä. Kivet etsittiin Lappeenrannan lähistön sorakuopista, mutta Faberin redutin vaadittavat lohkokivet hankittiin Raipon lakkautetulta kivilouhimolta. Työmiehet saivat vallien uudelleenrakentamiseen ohjeita ja työvinkkejä Museovirastolta. Kiviä muotoiltiin pääasiassa polttamalla ja työläisten taidot kehittyivät työntekemisen ohella. (Palonen 2012; Museovirasto restauroi s.a.b.)

Kuva 19. Lappeenrannan linnoitus (Vallas 2003)

Vallien korjaamiseen meni noin 30 vuotta, joista työpäällikkö Nupposen mukaan 20 vuotta oli tehokasta työskentelyä. Hanke saatiin päätökseen vuonna 2010, jolloin muurit oli nostettu alkuperäisille paikoilleen. Työtä voisi myös jatkaa esimerkiksi Nikolain vallien restauroinnilla. Nykyään Lappeenrannan linnoitus (kuva 19) on suosittu vierailukohde ja alueella on useita museoita, käsityöläispajoja, gallerioita, sekä kesäteatteri. (Palonen 2012; Museovirasto restauroi s.a.b.)

6.1.2 Hamina

Haminan kaupunki on syntynyt Vehkalahden markkinapaikalle, jolle myönnettiin kaupunkioikeudet vuonna 1653, samoihin aikoihin kuin Lappeenrannalle. Alun perin Haminan kaupungin pohjapiirros noudatti ruutuasemakaavaa, mutta ruotsalaiset polttivat kaupungin perääntyessään Pohjan sodan aikana 1712. Ruotsin menettäessä alueitaan Uudenkaupungin rauhassa 1721, täytyi Suomen puolustus miettiä uudelleen. Haminasta muodostettiin Lappeenrannan kanssa kaksoiskaupunki Venäjän vastaisen rajan turvaksi. (Kauppi & Suhonen 2011a, 156; Toivanen 1980, 33.)

Ruotsalainen Axel von Löwen suunnitteli Haminan tuhoutuneen asemakaavan tilalle uuden, ympyrän muotoisen asemakaavan. Vaikutteita hän otti 1500-luvulla rakennetusta, Italiassa sijaitsevasta Palmanovan ympyrälinnoituksesta (kuva 20). Keskellä kaupunkia sijaitsi keskustori, josta lähti säteittäin kahdeksan katua kohti kaupunkia ympäröivää linnoitusta. Näitä katuja yhdistämään rakennettiin kadut, joista muodostui kaksi kahdeksankulmion mallista ympyräkatua. Kaupungin ympärille oli tarkoitus rakentaa kivimuurinen bastionijärjestelmä, joka kuitenkin jäi vain maavallilinnoitukseksi (kuva 21). Myös koillisen puoleinen varustelu jäi vajaaksi järven takia, joten sinne rakennettiin kupeeltaan litistetty bastioni. (Kauppi & Suhonen 2011a, 156–157; Kauppi 1992, 4–5; Toivanen 1980, 33.)

Kuva 20. Palmanovan ympyrälinnoitus (Friuli Venezia Giulia s.a.)

sisäpuolelle rakennettiin myös uudet tiilikasarmit, joita rakennettiin 1800-luvun alkuun asti. (Kauppi & Suhonen 2011a, 169–170.)

Suomen sodan lopulla Hamina toimi rauhanneuvotteluiden näyttämönä. Rauhansopimus allekirjoitettiin syyskuussa 1809 ja Suomi siirtyi Venäjälle. Sodan jälkeen kaupunkiin perustettiin vuonna 1819 Keisarillisen Suomen Kadettikoulu, joten linnoituksen sotilaallinen merkitys ei kadonnut kokonaan. Kadettikoulu oli toiminnassa ensimmäiseen sortokauteen, vuoteen 1903 saakka. Haminassa oli kuitenkin Venäjän armeijan joukko-osastoja Suomen itsenäistymiseen asti. Vuonna 1920 kadettikoulun tilalle perustettiin Reserviupseerikoulu. (Kauppi & Suhonen 2011a, 170.)

Linnoitusta pidettiin taisteluvalmiudessa 1830-luvulle asti, jonka jälkeen sekin siirtyi reserviin. Vuonna 1835 linnoitus annettiin kaupungin omistukseen, sillä ehdolla, että muureista pidettäisiin huolta. Tämä osoittautui viisaaksi, sillä Haminan linnoitus otettiin uudelleen käyttöön Krimin sodassa 1853–1855. Muureja vahvistettiin erityisesti meren puolelta ja uusia tykkipaikkoja rakennettiin. Lisäksi linnoituksen ulkopuolelle Haminanlahden ympärille rakennettiin maapattereita (kuva 22) mereltä tulevia hyökkäyksiä vastaan. (Kauppi & Suhonen 2011a, 170–171; Toivanen 1980, 51.)

Kuva 22. Haminan linnoituksen läheisyyteen rakennetut maapatterit (Kyöstiö 2011)

Krimin sodan jälkeen Haminan linnoitus menetti lopulta sotilaallisen merkityksensä ja jo 1860-luvulla osa linnoituksen valleista purettiin. Vuoden 1887 suurpalon jälkeen Haminan asemakaava uudistui ja Helsingin bastioni ja osa Meriportin kurtiinia purettiin. Linnoituksen ulkovarustukset purettiin 1930-luvun lama-aikana työllisyystöinä ja valleja purettiin 1950-luvulle saakka. Arkeologisissa tutkimuksissa on maan alta löydetty jonkin verran vanhoja linnoituksen osia, kuten jäännöksiä Helsingin bastionista. (Kauppi & Suhonen 2011a, 171; Kaskinen 1992, 19.)

Linnoituksen restaurointi

Haminan kaupunki aloitti 1950-luvun lopulla kunnostaa pahoin rapistuneen kaupunkineeri Puolikuu I:tä (kuvassa 24), jota tehtiin kesäisin kaupungin kustantamana. Vuosikymmenen vaihteessa Muinaistieteellinen toimikunta tuli mukaan valvomaan ja opastamaan töitä. Kunnostustöitä jatkettiin 70-luvulle saakka kaupungin rahoituksen avulla, jonka jälkeen vallikorjauksia varten perustettiin työllisyystyömaa. Vuonna 1982 Haminaan perustetun Konnunsuon vankilan alainen työsiirtola otti vastattavakseen linnoituksen korjaustöiden urakoinnin. Työohjelmaan myös lisättiin joidenkin historiallisesti arvokkaiden rakennusten kunnostus. (Kauppi & Suhonen 2011a, 171–173; Kaskinen 1992, 19.)

Kuva 23. Haminan kaupunki ja ympärilinnitys (Porter 2017)

Kuva 24. Kaaviokartta Haminan linnoituksesta (Köngäs 2011)

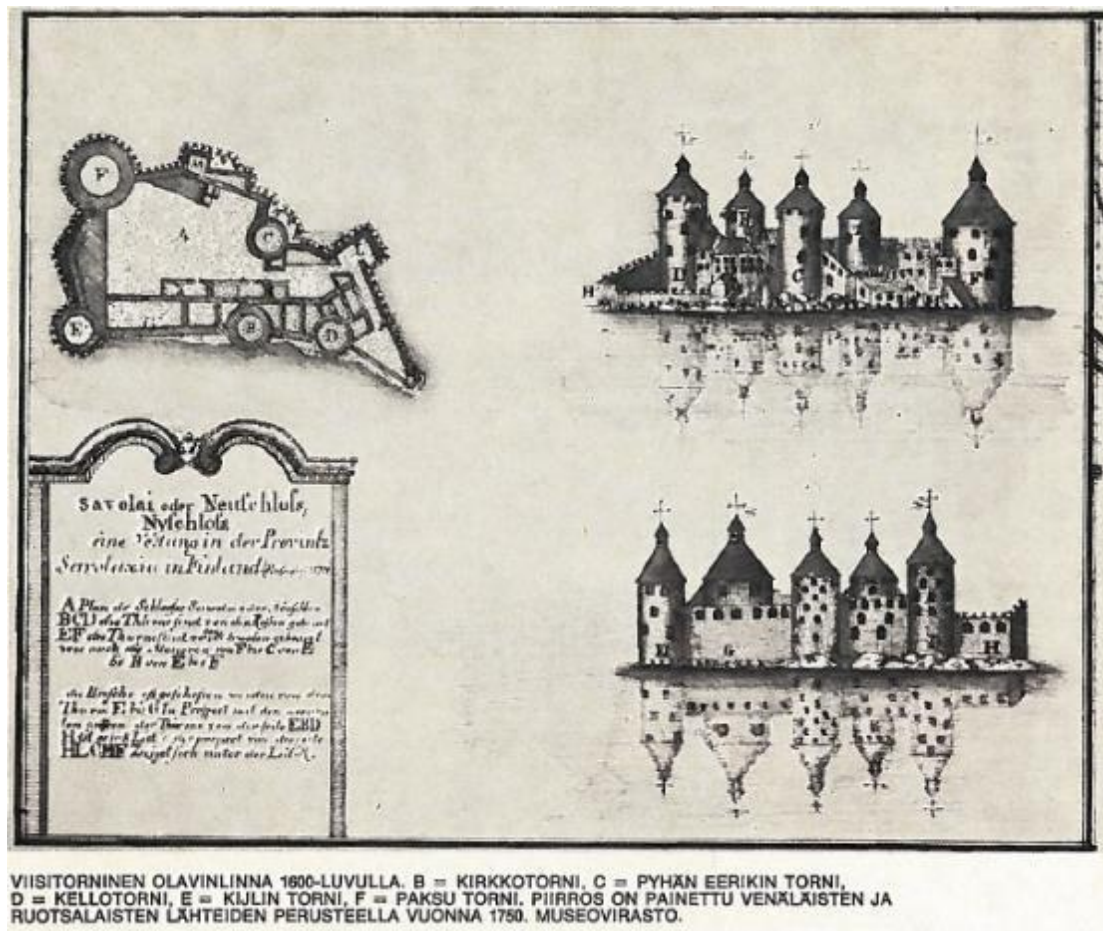
Museovirasto suunnittelee ja valvoo linnoituksen restaurointia, jota on tehty jo runsaan 30 vuoden ajan. Linnoituksen restauroinnissa pyritään palauttamaan se 1800-luvun asuun, mutta paikoin on jouduttu soveltamaan yksityiskohtia nykyaikaisen kaupungin mukaan. Kuvassa 23 näkyy hyvin Haminan ympyrän mallinen asemakaavoitus ja säilyneet vallit. Kuvassa 24 on piirretty sekä olemassa olevat, että puretut rakenteet. Haminan kaupunki on pyrkinyt Unescon maailmanperintökohteeksi, mutta ympyräkaupunki ei ole maailmalla ainutlaatuinen. (Kauppi & Suhonen 2011a, 172–173; Kaskinen 1992, 19.)

6.1.3 Olavinlinna

Vuonna 1323 solmitussa Pähkinäsaaren rauhassa vedettiin Suomen ensimmäinen historiallinen raja, joka kulki Savonlinnan kautta jakaen Ruotsi-Suomen ja Novgorodin tasavallan. Raja ei kuitenkaan ollut selkeä ja siitä käytiin kiistaa vuosikymmeniä. Kun Moskovan ruhtinaskunta miehitti Novgorodin tasavallan vuonna 1471, Ruotsi-Suomi sai uhkaavan naapurin. Itärajalle tarvittiin

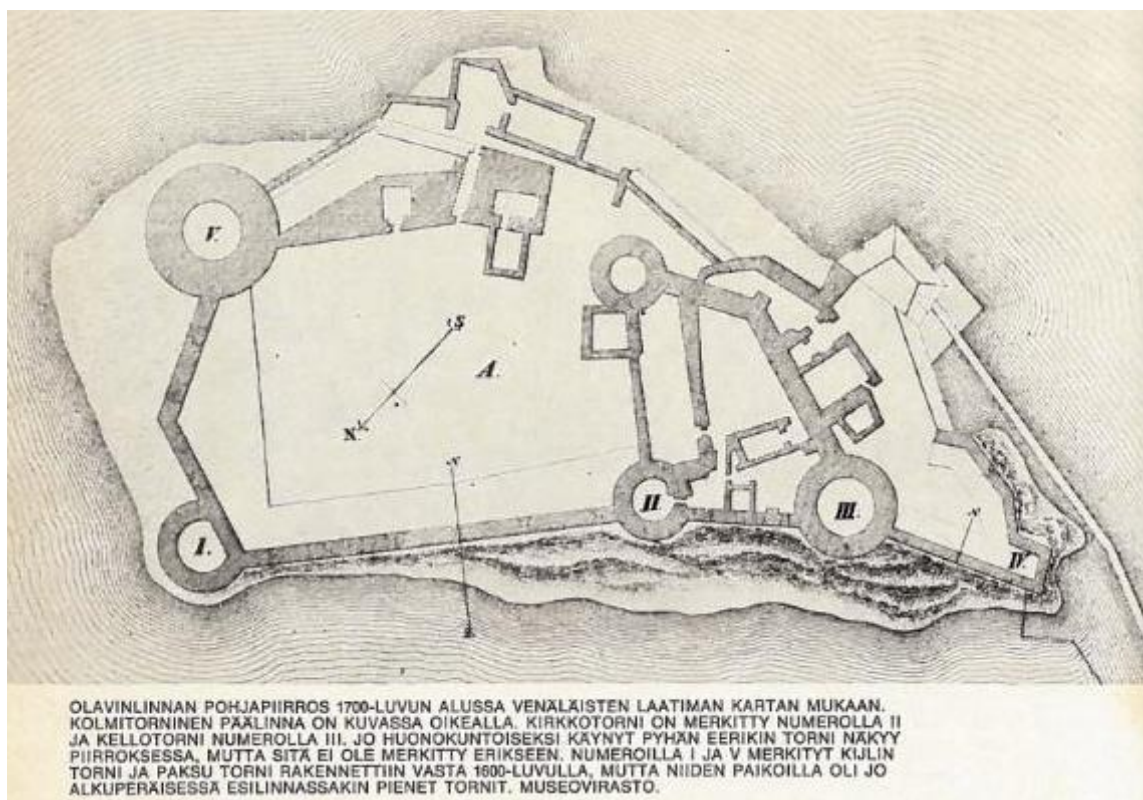
uusi linnoitus puolustamaan maata hyökkäjiä vastaan. Silloinen Viipurin käskynhaltija Erik Akselinpoika Tott antoi rakennuttaa Savonlinnaan Olavinlinnan, jonka rakennustyöt aloitettiin vuonna 1475. Rakennustyöt eivät kuitenkaan sujuneet ongelmitta, sillä venäläisten mielestä linna oli heidän puolellaan rajaa. Useat ryöstöretket ja kahakat häiritsivät töitä ja rakentajat joutuivat tämän tästä puolustamaan linnaa. Työt jatkuivat ripeästi ja linna saatiin valmiiksi 1490-luvun alussa. (Kauranen 2005, 55–56; Palokangas et. al. 1975, 7–13.)

Valmistuttuaan linnaan kuului kolmitorninen päälinna, jota ympäröi esilinna pienine torneineen. Kustaa Vaasan noustua valtaan 1523 hänen määräyksensä Olavinlinnaa korjattiin ja sen varustuksia paranneltiin. Päälinnan torneja korotettiin ja esilinnan muureja vahvistettiin ja siihen rakennettiin suuri tykkitorni, joka nimettiin Paksuksi torniksi. Torni valmistui 1560-luvulla, jonka jälkeen 1600-luvun puolella esilintaan rakennettiin Kijlin torni, joka on säilynyt tähän päivään asti (kuva 25). Linnan rakennustöiden aikana Savonlinnan kaupunki alkoi kasvaa ja se sai kaupunkioikeudet vuonna 1639. (Kauranen 2005, 56, 59.)

Kuva 25. Olavinlinna 1600-luvulla esilinnan uusien tornien valmistuttua (Museovirasto 1975)

Suuren Pohjan sodan aikana Olavinlinna joutui antautumaan venäläisille, joiden tulituksessa muurit vaurioituivat melko pahoin. Venäläisten hallitessa linnana Pyhän Eerikin torni purettiin sen heikon perustan ja pommitusten aiheuttamien vaurioiden vuoksi. Kuvassa 26 näkyy numeroimaton Pyhän Eerikin torni ennen kuin se purettiin. Vuonna 1721 solmitussa Uudenkaupungin rauhassa ruotsalaiset saivat linnan herruuden takaisin, mutta jo vuonna 1743 Turun rauhassa linnan omistus vaihtui taas venäläisille. (Kauranen 2005, 59.)

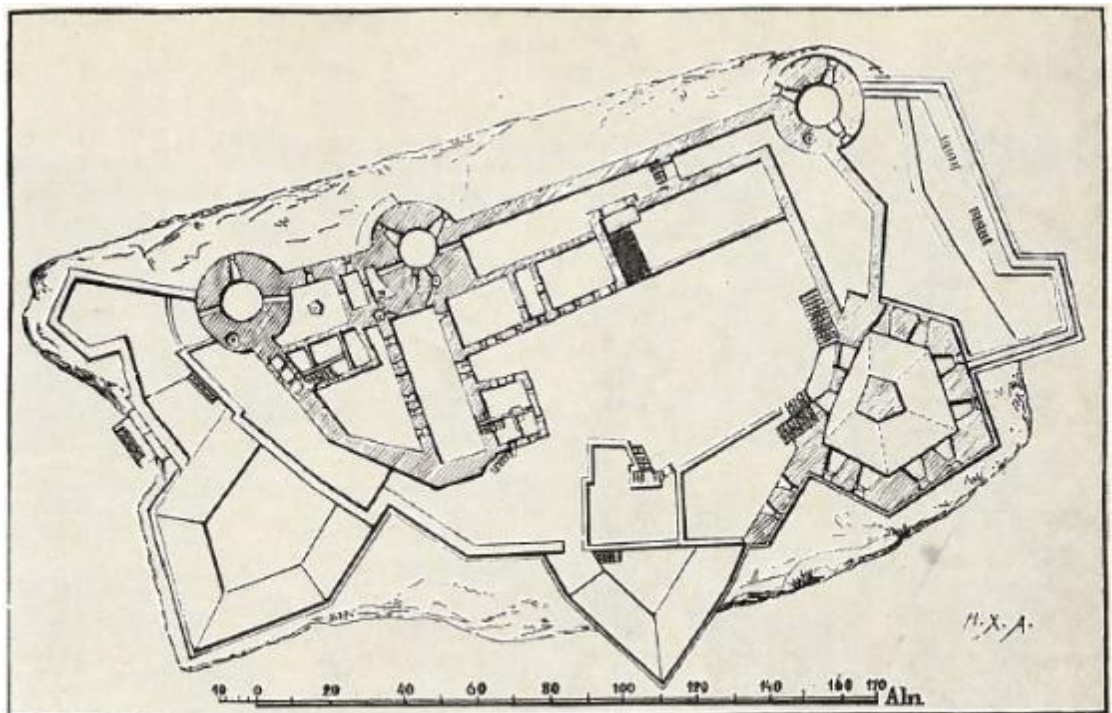

Kuva 26. Olavinlinnan pohjapiirros 1700-luvun alussa (Museovirasto 1975)

Koska Olavinlinna ei enää vastannut silloisia puolustustekniikan vaatimuksia, venäläiset aloittivat linnan parannustyöt. Olavinlinnan sijainti saarella hankaloitti bastionijärjestelmän täydellisen toteuttamisen, mutta esilinnan muuri pystyttiin muuttamaan bastionivarustuksiksi. 1750-luvulla rakennettiin Vesiportin ja Pikkuportin bastionit ja niiden välille kurtiinimuurit. (Kauranen 2005, 59; Palokangas et. al. 1975, 94–95.)

Kun Olavinlinnasta tuli osa Suvorovin linnoitusketjua, linna sai jälleen uusia muutoksia, jotka tällä kertaa muuttivat sen ulkonäköä perusteellisesti. Vuoden

1788 piiritys osoitti linnan puolustuksen heikkoudet, joista pahin oli juomaveden saanti. Koska linnan sisällä ei ollut kaivoa, jouduttiin vesi tuomaan ulkopuolelta. Tämän ratkaisemiseksi rakennettiin suojamuuri ja sen sisälle vesikanava. Tämä uusi linnan osa nimettiin Suvorovin esilinnaksi, joka sijaitsee linnan itäpuolella. Vuonna 1791 Paksu torni tuhoutui ruutivaraston räjähdyksessä ja sen tilalle rakennettiin Paksu bastioni, joka on kuvan 27 oikeanpuoleisin bastioni. Linnan puolustus oli nyt ajan tasalla. (Kauranen 2005, 59; Palokangas et. al. 1975, 100.)

OLAVINLINNAN POHJAPIIRROS J. R. ASPELININ OLOFSBORG-TEOKSESTA. ÄÄRIMMÄISENÄ OIKEALLA ON SUVOROVIN ESILINNA TUMMENNETTUNA PIIRRETYN PAKSUN BASTIONIN OLLESSA SIITÄ ALAVASEMPAAN. ETELAISIMPANÄ ON PIKKUPORTIN BASTIONI JA LÄNSIOSASSA NÄKYVÄT VESIPORTIN BASTIONI JA KELLOBASTIONI.

Kuva 27. Olavinlinnan pohjapiirros venäläisten tekemien muutosten jälkeen (Ahto 1975)

Linnaan tehtiin useita muutoksia, jotka rakennettiin puhtaasti arkkitehtonisista syistä. Olavinlinnan tunnettujen tornien korotukset rakennettiin uusbyzanttilaiseen tyyliin ja ne kertoivat linnan kuuluvan venäläisille. Linnaan rakennettiin myös uusklassinen portti, joka on myöhemmin purettu sen huonokuntoisuuden vuoksi. (Palokangas et. al. 1975, 103–104.)

Kuva 28. Olavinlinna (Museot s.a.)

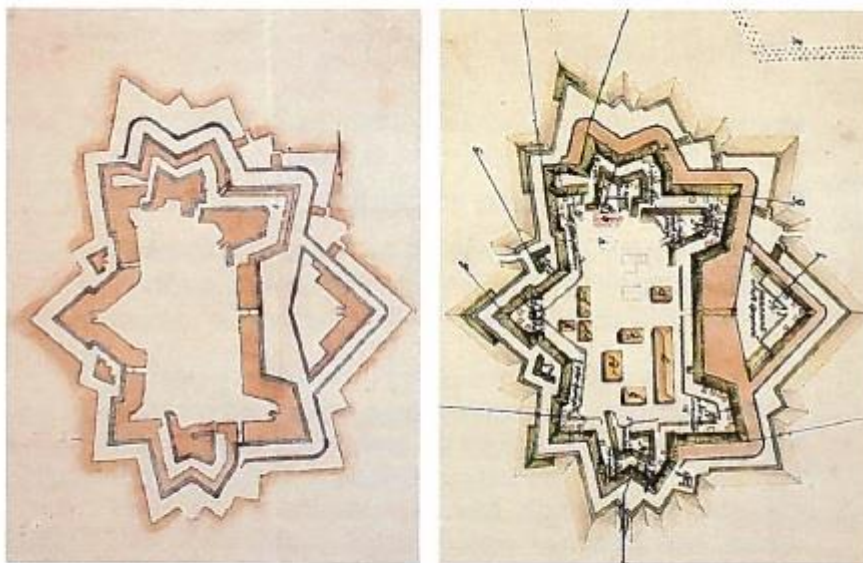
Kuva 29. Ilmakuva Olavinlinnasta (Silvennoinen 2010)

Suomen sodassa linna säästyi taisteluilta, eivätkä sen uudet varustukset koskaan päässeet koetukselle. Linnan sotilaallisen merkityksen lakattua, venäläiset pitivät sitä varuskuntana vuoteen 1847 asti. Linna jäi tyhjilleen, ja palveli vuodesta 1855 lähtien muutaman vuoden vankilana, jonka jälkeen linnassa asui ainoastaan vahti. 1860-luvun lopulla linnassa sattui kaksi suurta tulipaloa

ohi kulkevien höyrylaivojen aiheuttamista kipinöistä ja lähes kaikki alkuperäiset puuosat paloivat. Tämä aiheutti keskustelun ja tutkinnan siitä, pitäisikö Olavinlinna säästää vai osin purkaa. Tällöin huomattiin linnan rakennustaiteellinen arvo ja vuosina 1872–1877 linnassa tehtiin ensimmäiset restaurointityöt, jotka sattuivat linnan 400-vuotispäiville. Olavinlinnaa on myöhemmin restauroitu vuosina 1912–1916 ja linnan viimeisin laaja restaurointi tehtiin 1961–1975. Tämän jälkeen linnaa (kuvat 28 & 29) on esitelty historiallisena nähtävyytenä yleisölle. (Museovirasto 2009b; Kauranen 2005, 59; Palokangas et al. 1975, 109–110.)

6.1.4 Kyminlinna ja Ruotsinsalmi

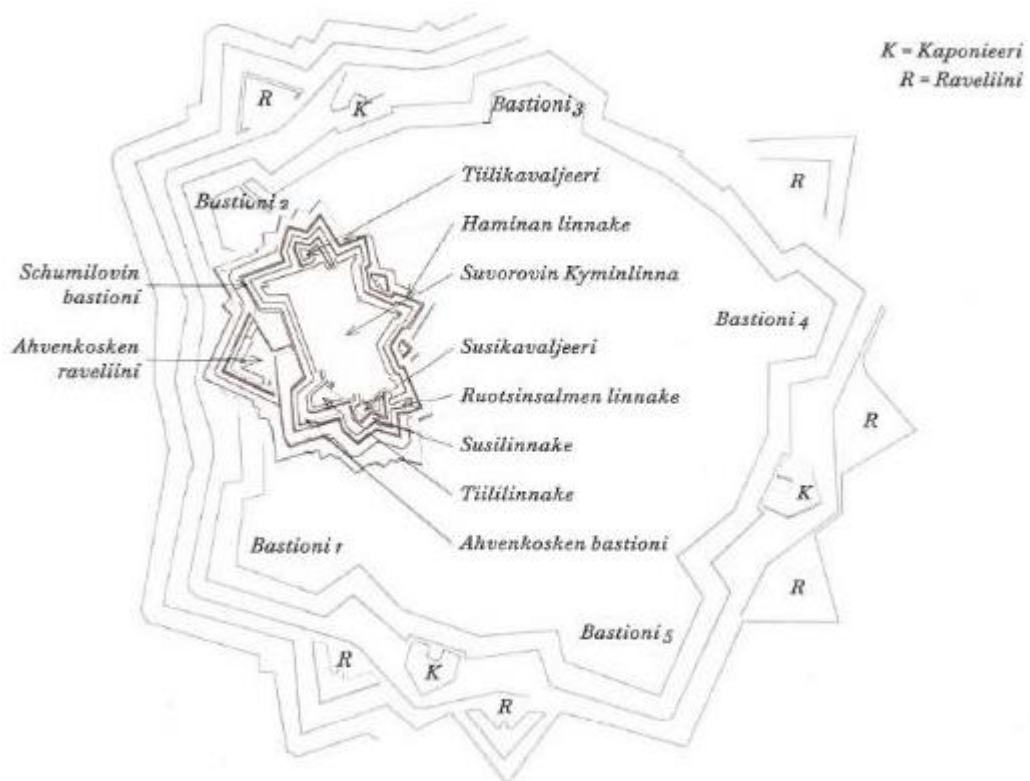
Kenraali Suvorov rakennutti pienen Kyminlinnan linnakkeen Kotkaan Kymijoen suulle, joka oli 1700-luvun lopulla tärkeä sotilaallinen joenylityspaikka. Tällöin se myös turvasi Ruotsinsalmen merilinnakkeen mantereelta tulevilta hyökkäyksiltä. Tämä ei kuitenkaan ole se Kyminlinna, joka nykyään sijaitsee Hovinsaaren pohjoispäässä, vain osa siitä. Suvorovin Kyminlinna (kuva 30) oli sarvlinnaa muistuttava umpilinnointus, joka oli lähes samanlainen kuin Taavetin linnoitus. Päävarustuksena siinä oli suuri länteen suuntautuva ravelliini, jonka tukena olivat taaempänä kaksi bastionia. Linnoituskehän ympärillä kulki kuiva vallihauta ja etuvarustus linnoitusluiskineen. (Kauranen 2005, 142; Hämäläinen & Kauppi 1989, 6.)

Kenraali Suvorovin vuosina 1791–92 rakennuttaman pienen Kyminlinnan pohja ja ylätaso. Museovirasto, rakennushistorian osasto.

Jo kymmenen vuotta linnoituksen rakentamisen jälkeen, sitä alettiin pitää vanhentuneena ja tehottomana, niinpä Suchtelen määräsi sen uusittavaksi. Uudesta linnoituksesta piti rakentaa moninkertaisesti suurempi kuin edeltäjäänsä, joka purettiin vähitellen uuden tieltä. Uuden Kymminlinnan rakentamistyöt aloitettiin vuonna 1803 Suchtelenin suunnitelmien mukaisesti. Linnoituksen pohjakaava perustui viisikulmioon, jonka kärjissä on bastionit ja niiden välillä kurtiinimuurit (kuva 31). Linnoituksen etuvarustus rakennettiin poikkeuksellisesti kaksinkertaiseksi. Uutta Kymminlinnaa ei koskaan saatu rakennettua valmiiksi, kun Suomen sota syttyi ja linnoituksen tueksi jouduttiin rakentamaan tilapäisiä pattereita ja tykkiasemia. (Kauranen 2005, 142; Hämäläinen & Kauppi 1989, 6.)

Kuva 31. Kaaviokartta Kymminlinnan varustuksista (Köngäs 2011)

Krimin sodan jälkeen Ruotsinsalmi oli hävitetty ja Kymminlinna jäi yksin edustamaan tätä kaksoislinnoitusta. Venäläinen varuskunta asutti linnoitusta vuoteen 1917, jonka jälkeen Kymminlinna toimi punaisten koulutuspaikkana. Linnoitus koki myös ensimmäisen taistelunsa saksalaisten noustua maihin vuoden 1918

huhtikuussa. Vuosina 1922–1939 linnoituksessa toimi Neuvostoliitosta tulleiden pakolaisten huoltola. (Kauranen 2005, 142–143; Hämäläinen & Kauppi 1989, 7.)

1930-luvulla Muinaistieteellinen toimikunta rakensi linnoituksen nykyisen pääportin, koillisportin, hyödyntäen pienen Kyminlinnan alkuperäispiirustuksia. 1950-luvusta lähtien linnoitus oli varuskunnan käytössä, jolloin linnoituksen upseerirakennuksissa tehtiin Puolustusvoimien toimesta peruskorjaus. Tämän jälkeen rakennuksien sisäosista ei jäänyt mitään alkuperäistä jäljelle. Vuonna 1982 Museovirasto käynnisti, yhdessä Kotkan kaupungin kanssa, Kyminlinnan kymmenvuotisen restaurointiprojektin. Tarkoituksena oli kunnostaa muurit, entistää vallit ja kohentaa linnoituksen ympäristöä. Linnoituksen itä- ja etelämuurit on kunnostettu, mutta muun linnoituksen restaurointi jatkuu edelleen. Kuva 32 havainnollistaa vallien muotoilua alkuperäiseen kuntoon. Kuvassa 33 näkyy lounaisportin uudelleen muuraus, joka korjattiin liikenteen siirtämiseksi sen kautta, pääportin sijaan. Pääportti otettiin kokonaan pois käytöstä vuonna 2003 sen huonokuntoisuuden vuoksi (kuva 34). (Museovirasto 2009a; Kauranen 2005, 143; Hämäläinen & Kauppi 1989, 7; Museovirasto restauroi s.a.a.)

Kuva 32. Kyminlinnan bastioni 5:n vallin muotoilua (Museovirasto s.a.)

Kuva 33. Koillisportin suuaukon muuraus (Museovirasto s.a.)

Kuva 34. Kyminlinnan pääportti linnoituksen koillisosassa (Taskinen 2016)

Ruotsinsalmi on Suvorovin linnoitusketjun eteläisin tukikohta, joka rakennettiin suojaamaan Suomenlahden kautta tulevia hyökkäyksiä Pietariin. Yhdessä Kyminlinnan kanssa ne muodostavat kaksoislinnoituksen, joka mukaili Ruotsin

Svartholma-Loviisa puolustusta. Ruotsinsalmi ei noudata tarkasti mitään linnoitusopillista järjestelmää, vaan se muodostuu erilaisista varustuksista Kotkan edustalla. Linnoitus on rakennettu 1790–1809, jonka aikana rannikkoa muokattiin, jotta satama-alueelle pääsy vaikeutuisi. Tiheään saariston sulkeminen oli helppoa upotusestein ja maapengermin ja sijoittamalla linnakkeita kulkuväyliksi tarkoitettujen salmien selustaan. (Kauranen 2005, 179, 184; Hämäläinen & Kauppi 1989, 8–9.)

Merilinnoituksen uloimmat osat ovat varmasti Kaakkois-Suomen linnoitusketjun omaleimaisimpia varustuksia. Parhaiten säilyneimmät kokonaisuudet sijaitsevat Varissaarella (kuva 35) ja Kukourin saarella (kuva 36), jotka sijaitsevat alle kymmenen kilometrin säteellä Kyminlinnan linnoituksesta. Nykyisen Puitolan niemellä sijainneen Fort Katariinan raunioita on myös entisöity vuodesta 2006 lähtien. Lisäksi merilinnoitukseen kuului redutteja ja pattereita, jotka on sijoitettu Kotkan saarille ja sen edustan luodoille. (Museovirasto 2009c; Hämäläinen & Kauppi 1989, 8.)

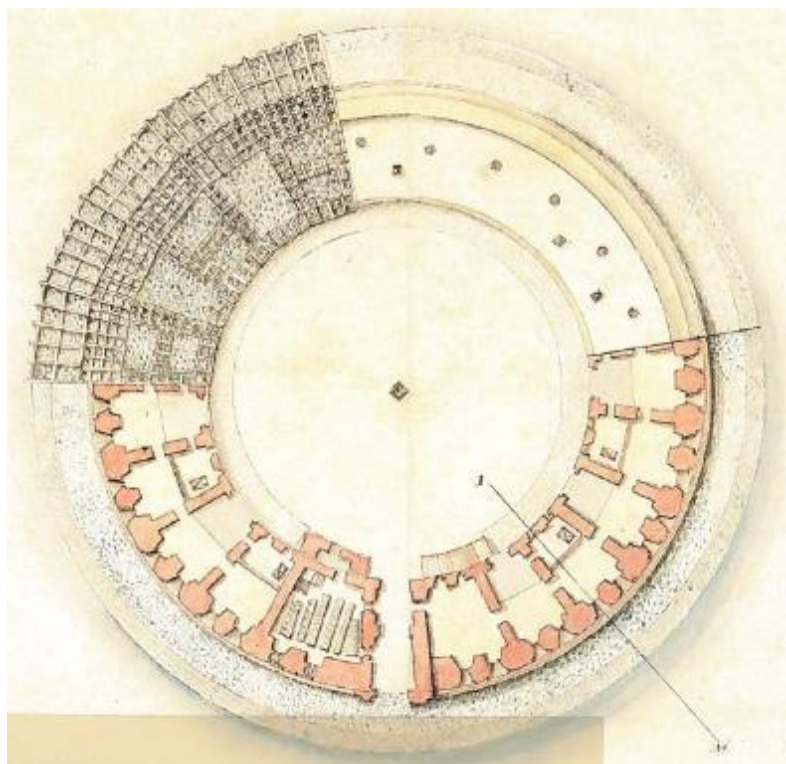
Kuva 35. Fort Elisabeth Varissaarella (Vallas 2003)

Kuva 36. Fort Slava Kukourin saarella (Vallas 2003)

Kukourin saarella sijaitseva Fort Slava on pyörölinnoitus, jossa oli holvimaisesti katettu kehärakenne. Linnoitus valmistui 1794 ja siihen kuului 44 tykkiä. Keskellä linnaketta sijaitsi kaivo, josta saatiin makeaa vettä ja mahdollisti linnoituksella olon pidempiaikaisesti. Linnoitus kärsi pahoja vaurioita Krimin sodan aikaan 1850-luvulla. Fort Slavan linnoitus on pahasti rappeutunut ja Museovirasto on tehnyt alueella arkeologisia kaivauksia ja tutkimuksia vuosina 1968–1971. Vuonna 1992 linnoitus sai yllleen puisen katoksen vanhaa muuria suojaamaan. Katos on rakennettu vanhoja piirustuksia noudattaen (kuvat 37 &

38). Uudesta rakennelmasta voi hahmottaa linnoituksen alkuperäisen muodon. (Museovirasto 2009c; Kauranen 2005, 186.)

Kuva 37. Fort Slavan pohjapiirustus 1800-luvulta, jossa havainnollisesti esitetty perustukset, pohjakerros ja ylätaso (Museovirasto 1989)

Kuva 38. Fort Slavan pääjulkisivu (Kukouri... 2017)

Varissaaren Fort Elisabethin linnoitus liitettiin salmen yli rakennetulla muurilla Puistolaniemeen. Linnoitus on pitkänomainen, johon kuuluu kaksi puolipyöreää ja kaksi bastionimaista puolustusrintamaa, jotka on yhdistetty kurtiinimuurilla. Sisäpuolella sijainneiden rakennusten kivijalat ovat yhä näkyvissä. Saarella on myös 1940 paljastettu meritaistelun muistomerkki vuodelta 1790.

Varissaarella on hyödynnetty hyvin matkailua. Saarelta löytyy ravintola, uimaranta ja urheilumahdollisuuksia patikoinnin, rantalentopallon ja SUP-lautailun muodossa. (Museovirasto 2009c; Kauranen 2005, 185; Varissaari s.a.)

6.2 Pienlinnoitukset

Pienlinnoituksiin kuuluvat päälinnoitusten välille jäävät linnoitukset eli Taavetti, Utti, Liikkala, Kärnäkoski ja Järvi Taipale. Näitä kutsutaan pienlinnoituksiksi niiden koon ja useimpien syrjäisen sijainnin takia. Niissä ei myöskään ole asutusta, poikkeuksena Taavetin linnoitus, jonka uloimpien puolustusmuurien sisäpuolella on asutusta ja julkisia rakennuksia, kuten koulu ja kunnantalo.

Pietarin kivikilpi -hanke

Vuonna 2008 aloitettiin Pietarin kivikilpi -hanke, jonka tarkoituksena oli kartoittaa dokumentoimalla ja inventoimalla pienlinnoitusten kunto. Tavoitteena oli myös parantaa saavutettavuutta matkailun kannalta lisäämällä opasteita kohteisiin. (Köngäs 2009)

6.2.1 Taavetti

A.I. Bibikovin vuoden 1772 ja Aleksandr Suvorovin vuoden 1773 tiedusteluretkien pohjalta Venäjän keisarinna Katariina II vahvisti uuden linnoituksen rakentamissuunnitelman 7. heinäkuuta. Linnoitus sijoitettiin Lappeenrannan ja Haminan väliin jäävälle tyhjälle varustamattomalle alueelle Marttilan tienristeykseen, Hämeenlinnasta Pietariin kulkevan valtatie varteen. Marttila oli merkittävä maankulkureittien tienristeys ja se haluttiin varustaa Turun rauhan jälkeen, jolloin Luumäki siirtyi Venäjälle ja Ruotsin pelättiin haluavan vanhoja alueitaan takaisin. Nimensä Davidovskaja Krepost (Davidstad) uusi linnoitus sai pyhimys David Silinskin eli Tessalonikalaisen muistopäivän mukaan, joka sattui samalle päivälle, kun Katariina Suuri vahvisti rakentamissuunnitelman. (Kauppi, Köngäs & Suhonen 2011, 252–253; Toivanen 1980, 58.)

Taavetin linnoituksen ensimmäinen rakennusvaihe oli 1773–1781 ja se rakennettiin parhaalle mahdolliselle paikalle Salpausselän harjulle, josta oli hyvä näköala ympäristöön. Alue rajautui soihin ja vesistöihin. Linnoituksen perustamista varten pakkolunastettiin läpimitaltaan noin kolmen kilometrin kokoinen

kuusitoistakulmainen alue Marttilan, Kähölän, Heimalan ja Himottulan kylistä yhteensä kahdeksalta talonpojalta. Viipuriin johtava Ylinen Viipurintie ohjattiin kulkemaan linnoituksen läpi, jolloin liikennettä oli helppo seurata ja linnoituksen pääsi kiertämään vain vaikeakulkuisia pikkuteitä pitkin. (Kauppi, Köngäs & Suhonen 2011, 252–253.)

Suurin osa linnoitustöihin tarvittavista materiaaleista saatiin lähiseuduilta ja hiekkaa maavalleja varten oli runsaasti Salpausselän maaperässä. Ainoastaan puuta jouduttiin tuomaan hieman kauempaa alueen metsien vähyyden vuoksi. Rakennussuunnitelman mukaan päämääränä oli epäsäännöllinen seitsemäkulmion muotoinen linnoitus, jonka sisälle perustettaisiin ruutukaavoitettu kaupunki. Suunnitelmien mukaan linnoitukseen rakennettaisiin viisi bastionirintamaa, joiden välisiä kurttiinimuureja suojaisi linnoituksen ulkopuolella viisi ravelliinia. Linnoituksen pohjoissivulle oli tarkoitus rakentaa bastioni, jonka suojana molemmin puolin sijaitsisivat redantit. (Kauppi, Köngäs & Suhonen 2011, 254; Toivanen 1980, 58–59.)

Linnoitus kasvoi nopeaan tahtiin ja 1770-luvun loppuun mennessä varuskunnassa oli lähes 3600 miestä. Linnoituksen sisäpuolelle rakennettiin useita tarpeellisia rakennuksia, kuten kasarmeja, varastorakennuksia ja puukirkko, jotka valmistuivat nopeammin kuin itse linnoituksen varustukset, jotka olivat vielä aivan keskeneräisiä 1780-luvulle tultaessa. Bastionit, vallihaudat, katvetiet ja luiskat kuitenkin valmistuivat rakennustöiden hitaasta etenemisestä huolimatta ennen linnoituksen rakennustöiden keskeyttämistä vuonna 1781. Linnoituksen osittain keskeneräiset varustukset alkoivat rapistua nopeasti. (Kauppi, Köngäs & Suhonen 2011, 254.)

Linnoituksen toinen rakennusvaihe alkoi 1792, kun Aleksandr Suvorov sai käskyn palata Suomeen Kustaa III:n sodan jälkeen linnoitustöihin. Toisen rakennusvaiheen päämääränä oli päivittää rapistuva linnoitus ajan mukaista sodankäyntiä silmällä pitäen. Uuden suunnitelman mukaan bastioneja yhdistäisivät kurttiinimuurit, joita ei linnoituksen ensimmäisen rakennusvaiheen aikana onnistuttu rakentamaan. Kavaljeerin ja vallihautojen eskarpiit ja kontreskarpiit olivat kivettyjä. Bastionirintaman vahvistamiseen suunniteltiin ravelliineja, kuten jo aikaisemmassakin rakennusvaiheessa. Linnoituksen pohjoisosiin kaa-

vailtiin sitadelli eli sisälinnoitus, joka olisi puolustuksen viimeinen vetäytymispaikka. Sitadelli on nykyäänkin parhaiten nähtävissä oleva osa linnoitusta. Linnoitukseen oli myös rakennettava uudet portit Haminaan, Lappeenrantaan ja Uttiin päin, koska myös Haminan tie ohjattiin linnoituksen lävitse. (Kauppi, Köngäs & Suhonen 2011, 254; Toivanen 1980, 59.)

Toisen rakennusvaiheen jälkeen linnoituksessa oli peräti 30 kivi- ja puurakennusta. Osa vanhoista rakennuksista säilytettiin uusien rinnalla, mutta esimerkiksi alkuperäisen puukirkon tilalle rakennettiin tiilikirkko David Silinskin muistolle. Uusia rakennuksia olivat muun muassa komendantintalo, sotilaskasarmi ja ruutikellari. Venäläisten laatimasta kartasta näkyy rakennuksien silloinen sijainti (kuva 39). Kun toinen rakennusvaihe päättyi vuonna 1796, suurin osa suunnitellusta varustuksesta saatiin valmiiksi, vaikkakin viimeisteleättömyys näkyy paikoin linnoituksen alueella. (Kauppi, Köngäs & Suhonen 2011, 254.)

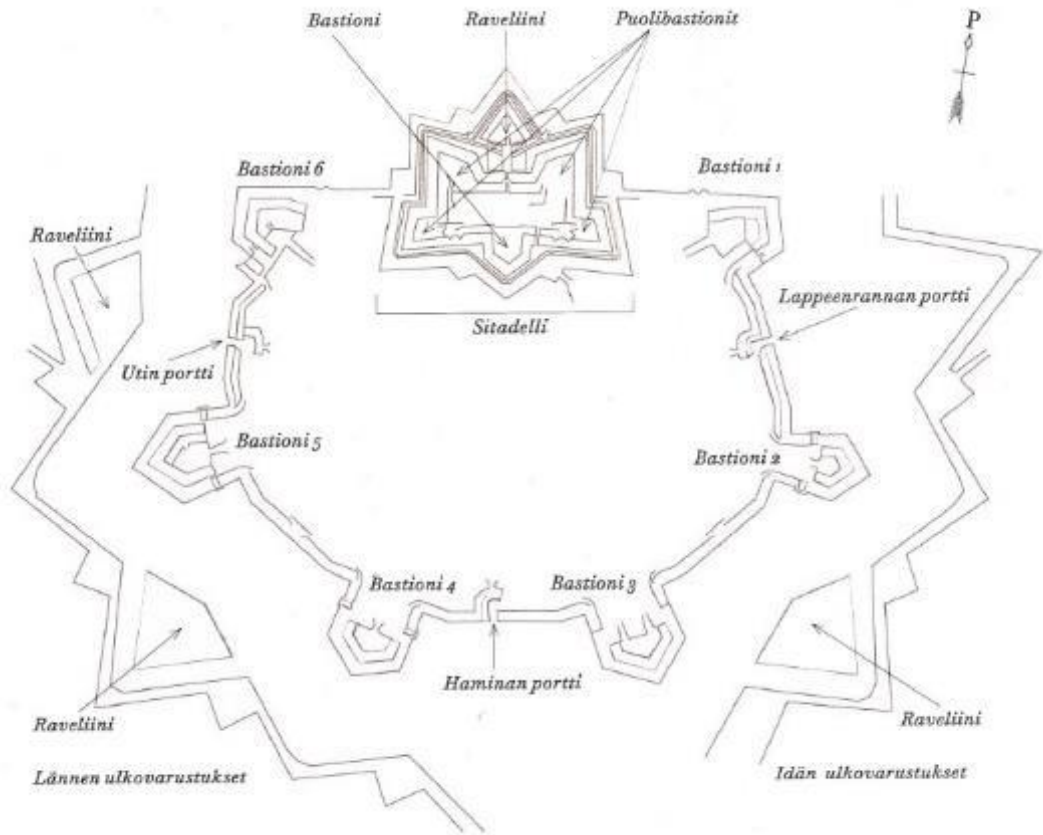

Kuva 39. Venäläisten piirtämä kartta Taavetin linnoituksesta vuodelta 1803 (Ahto 1974)

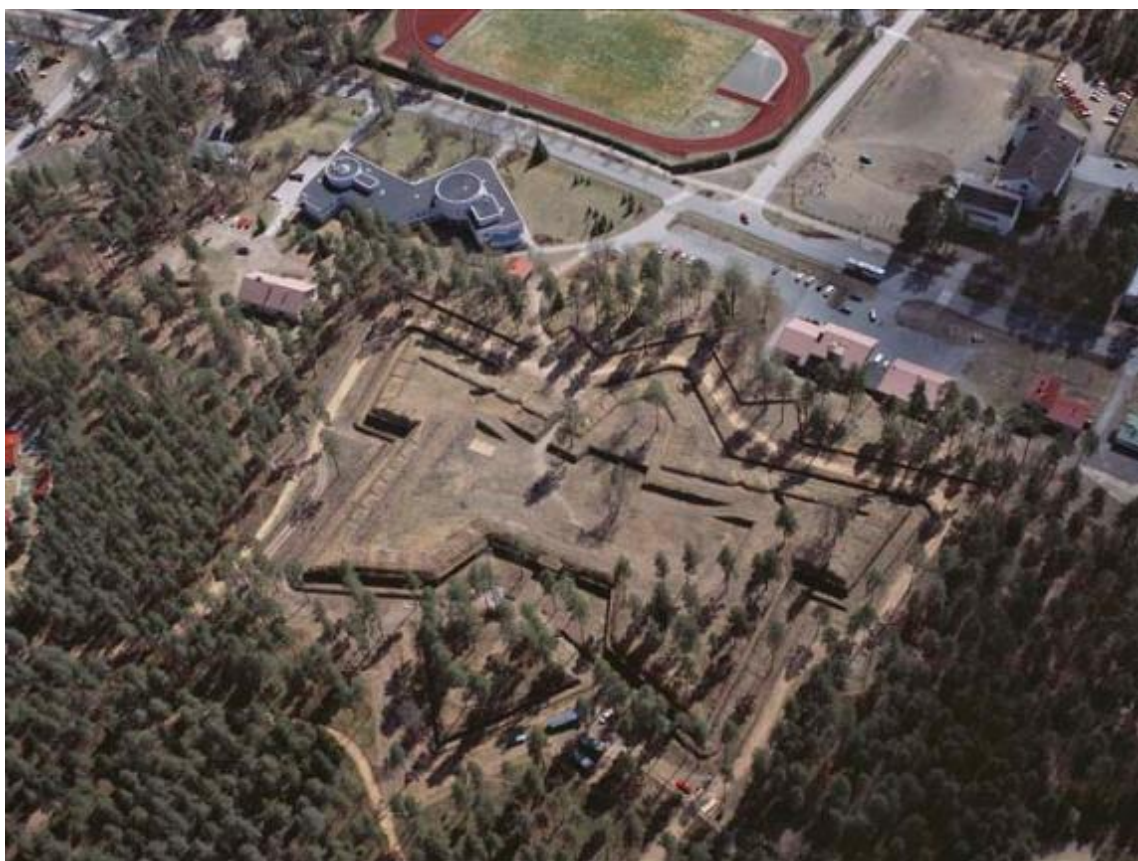
Taavetin linnoitusta on tutkittu jo 1940-luvun lopulta lähtien ja ensimmäiset mittapiirustukset laadittiin 1960-luvun loppupuolella. Linnoituksen perusmittaukset tehtiin 1971–1976 ja dokumentointia tehtiin restaurointitöiden yhteydessä 1980-luvulla, mutta perusteellinen, koko linnoituksen, kartoitus (kuva 40) suoritettiin vasta vuonna 2009 Museoviraston toimesta osana Pietarin kivi-kilpi-hanketta. Museoviraston restaurointitöitä linnoituksessa on tehty 1980-luvun keskivaiheilta lähtien työllisyysvaroin ja muun muassa linnoituksen sitadelli on restauroitu lähes kokonaan. Myös sitadellin molemmin puolin sijaitsevia bastioneja on restauroitu. Linnoituksen aluetta on hoidettu myös kasvillisuutta raivaamalla jo 1960-luvulta lähtien ja vuodesta 1989 tämä tehtävä on

kuulunut Museovirastolle, koska linnoitus siirtyi Museoviraston hoitoyksikön hoitokohteisiin. (Kauppi, Köngäs & Suhonen 2011, 255.)

Kuva 40. Kaaviokartta Taavetin linnoituksen varustuksista (Köngäs s.a.)

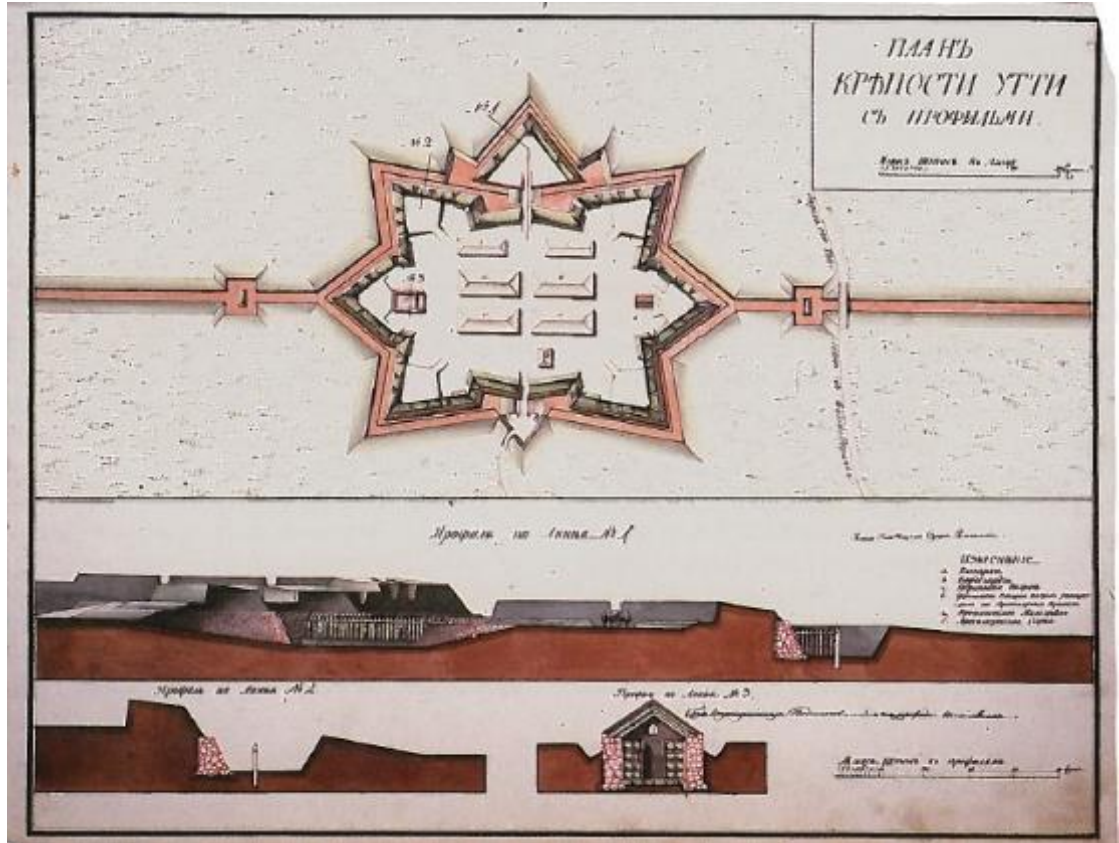
Kuva 41. Taavetin linnoituksen sitadelli (Vallas 2003)

Taavetin linnoituksen suurella sisäpihalla sijaitsi varuskunta-kaupunki ja 1800-luvulle tultaessa linnoituksessa oli jo 30 rakennusta, muun muassa pataljoonan, esikunnan ja insinöörikomennuskunnan rakennuksia, papintalo, komentantin ja kenttämajurin talot sekä varasto- ja kasarmirakennuksia. Näistä rakennuksista jäljellä on enää tiilikirkon itäpäädyn kivijalan, noin 7 metriä pitkä ja puoli metriä korkea perustus Luumäen nykyisen kunnantalon edustalla (kuva 41). Maastosta voi erottaa myös kumpareita niillä kohdin, joissa rakennukset ovat ennen sijainneet. (Kauppi, Köngäs & Suhonen 2011, 260–261.)

6.2.2 Utti

Nykyisessä Kouvolassa sijaitseva Utti liitettiin Venäjään Turun rauhassa vuonna 1743. Se sijaitsi merkittävässä tienristeyksessä sillä muun muassa Ylinen Viipurintie, joka johti Lappeenrantaan ja sitä kautta aina Viipuriin asti, kulki Utin läpi ja Haminaan johtava maantie haarautui myöskin Utista etelään. Kustaan III:n sota todisti jälleen kerran venäläisille alueen sotilaallisen tärkeyden, sillä ruotsalaiset voittivat taistelun Utin kankaalla kaksi päivää sen jälkeen, kun ylittivät Ruotsin ja Venäjän rajan ja aloittivat marssinsa kohti Lappeenrantaa. Tämän vuoksi venäläiset perustivat linnoituksen (kuva 42) valvomaan Utin

kautta kulkevia teitä sekä toimimaan Taavetin linnoituksen etuvartiona ja linna-keparina sodan jälkeen vuonna 1791. Utin linnoitus on Kouvolan alueen linnoituksista parhaiten säilynyt ja tunnetuin. (Airio & Viinikainen 2011, 66; Kauppi & Suhonen 2011c, 266.)

Kuva 42. Utin linnoitus 1792 (Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto 2011)

Liikkalassa ja Kymminlinnassa vaikuttanut insinööri-everstiluutnantti Semjon Lavrov toimi myös Utin linnoituksen vastaavana mestarina. Utin linnoituksen rakennustöissä heinäkuussa 1791 työskenteli kahdenkymmenen kahden päivän ajan yhteensä 1133 sotilasta ja vartioitehtävissä kymmenisen kasakkaa. Linnoitustöihin osallistuvista Viipurin, Velikije Lukin ja Rjasanin rykmenteistä koottiin hevosia, seppiä ja kirvesmiehiä, sekä kallion louhintatöihin miinamiehiä. Myös suomalaisia talonpoikia määrättiin töihin linnoitukseen. Sotilaille linnoitustyöt olivat pakkotyömaa, mutta talonpojat osallistuivat töihin mielellään, koska heille maksettiin työstään palkkaa ja olot olivat muutenkin paremmat. Linnoituksen ensimmäinen rakennusvaihe tuli valmiiksi seuraavan vuonna sen rakentamisen aloittamisesta, mutta pienimuotoiset rakennustyöt jatkuivat aina vuoteen 1799, jolloin tsaari Paavali I käski lopettaa työt linnoituksella. Utin lin-

noitus ei siis koskaan täysin valmistunut ja se lakkautettiin tarpeettomana kuten muutkin Kaakkois-Suomen linnoitukset Suomen sodan jälkeen. (Airio & Viinikainen 2011, 65, 67; Kauppi & Suhonen 2011c, 268.)

Tähdenmuotoisen (kuva 43), 219 metriä pitkän ja 172 metriä leveän linnoituksen 140 metriä pitkällä ja 80 metriä leveällä sisäpihalla sijaitsi neljälle komppanialle tarkoitetut puiset kasarmit ja talousrakennukset, upseeriston oma asuinrakennus, komendantintalo, vartiotupa, insinööri- ja tykistökomennuskunnan talo, huoltorakennuksia, kaksi ruutikellaria, tykistön varikko, muonamakasiini, talli ja kaivo. Linnoituksen varusteluun ei kuitenkaan oltu täysin tyytyväisiä ja Jan Peter van Suchtelenin toimesta Utin linnoitukselle tehtiin parannussuunnitelma, joka kuitenkin hylättiin Suomen sodan jälkeen, koska linnoituksella ei ollut enää sotilaallista merkitystä. Parannussuunnitelman mukaan linnoitus olisi kuitenkin suurentunut huomattavasti ja sen aikaiset varustukset olisivat jääneet suuremman linnoituksen sisälle. (Kauppi & Suhonen 2011c, 269.)

Kuva 43. Kaaviokartta Utin linnoituksen varustuksista (Hakanpää 2011)

Utin linnoitusta on tutkittu 1960-luvulta lähtien ja muun muassa muinaistieteellisen toimikunnan tutkija Tapani Ahvenisto inventoi ja kuvasi linnoituksen vuonna 1966. Koko linnoituksen kartoitus tapahtui vuonna 1973 Museoviraston johdolla. Ainoastaan kaakossa sijaitseva erillinen redutti jäi kartoittamatta. Tiedossa olevia kunnostuksia ovat Puolustusvoimien, Valkealan kunnan ja Museoviraston tekemät korjaukset. 1960-luvulla Puolustusvoimat korjasivat päävallin tukimuurin. Valkealan kunta teki kunnostustöitä itäisellä kurtiinimuurilla sekä pohjoisella ja itäisellä puolibastionilla. Kunta teki myös korjauksia itäisellä sisäänkäynnillä vuosina 1983–1984. Museoviraston on tehnyt kunnostuksia eteläisellä puolibastionilla, läntisellä kurtiinimuurilla ja päävallilla 1992–1996. Utin päälinnoituksen sortuneita muureja on kunnostettu 1960-luvulta lähtien puolustusvoimien toimesta, sillä alue on toiminut Suomen sekä Venäjän sotaväen harjoitusalueena ja linnoituksen tuntumassa on myös varuskunta. Jo ennen linnoituksen kunnostusta puolustusvoimat hoitivat aluetta rai-vaamalla kasvillisuutta. Vuonna 1983 alkoivat vuoden verran kestäneet Museoviraston valvomat, mutta Valkealan kunnan suorittamat kunnostukset linnoituksella ja ne keskittyivät itäiseen eskarppimuriin. Töitä päästiin jatkaamaan 1992 työllisyysvaroin ja työ valmistui syksyllä 1996. (Kauppi & Suhonen 2011c, 269; Hakanpää 2008, 17–18.)

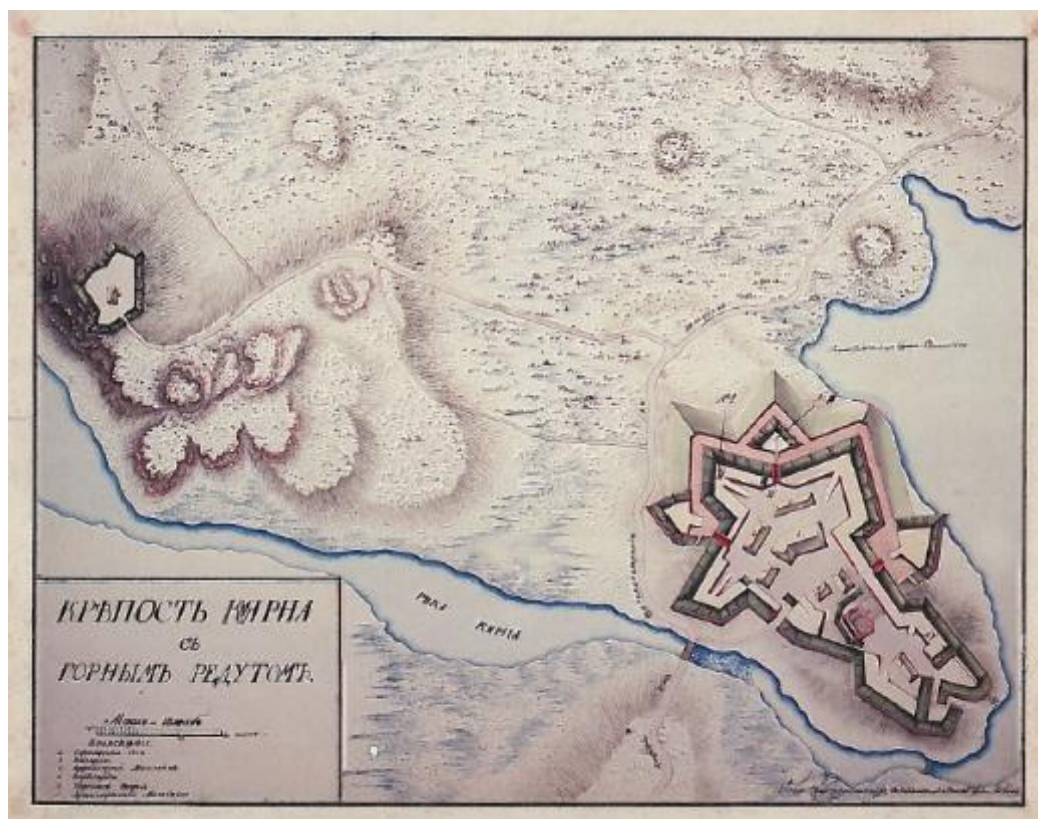

Kuva 44. Utin linnoitus Kutostien varrella (Vallas 2003)

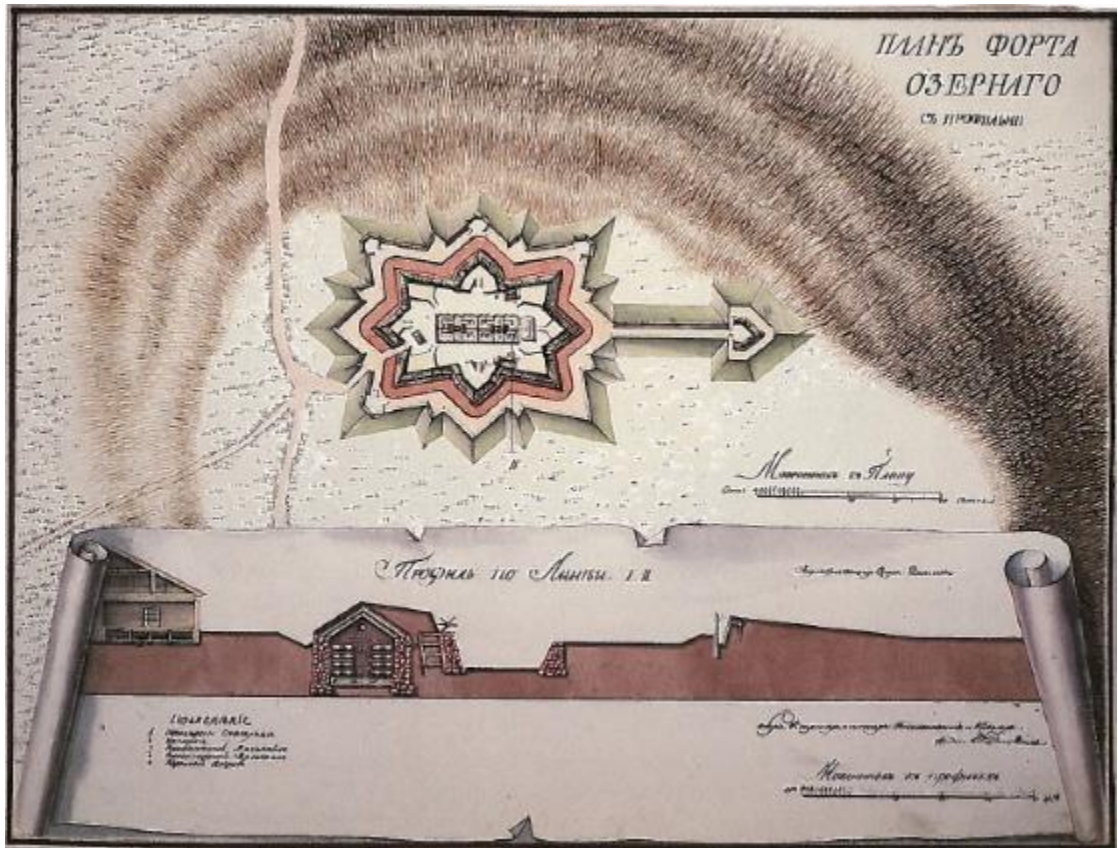
Nykyään linnoituksen sisäpiha on heinää kasvava tasainen kenttä (kuva 44), mutta joitakin näkyviä merkkejä siellä sijainneista rakennuksista on vieläkin nähtävissä. Esimerkiksi vartiorakennus erottuu noin 14 metriä pitkänä ja 7 metriä leveänä terassina ja kasarmirakennuksista on jäljellä yksi kivijalka ja tulisijan perustukset. Puisen ruutikellarin paikalla on suuri, puolitoista metriä syvä painanne jonka pohjalla on mukulakiveä, samoin kivisestä ruutikellarista on jäljellä enää puoli metriä syvä painanne. Linnoituksen varustukset ovat vielä selvästi näkyvissä maastossa siellä tehtyjen kunnostusten ansiosta, mutta muun muassa pohjoisen puolibastionin kulkuluiska sekä läntisen kurtiinimuurin edustalla olleesta vallikäytävästä ja ampumatasosta ei ole säilynyt jäännöksiä. (Kauppi & Suhonen 2011c, 271–273.)

6.2.3 Kärnäkoski ja Järvitaipale

Savitaipaleella sijaitsee kaksi Suvorovin suunnittelemaa linnoitusta (kuvat 45 & 46), jotka kuuluvat ensimmäiseen linnoitusketjuun Ruotsin rajalta alkaen. Linnoitukset sijaitsevat 40 kilometrin etäisyydellä toisistaan. Kärnäkosken linnoitukseen kuuluu myös kaksi reduttia, Partakoski ja Vuorilinnitys, jotka rakennettiin tukemaan päälinnoitusta.

Kuva 45. Kärnäkosken linnoitus ja vuorilinnitys 1792 (Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto 2011)

Kuva 46. Järvi Taipaleen linnoitus 1792 (Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto s.a.)

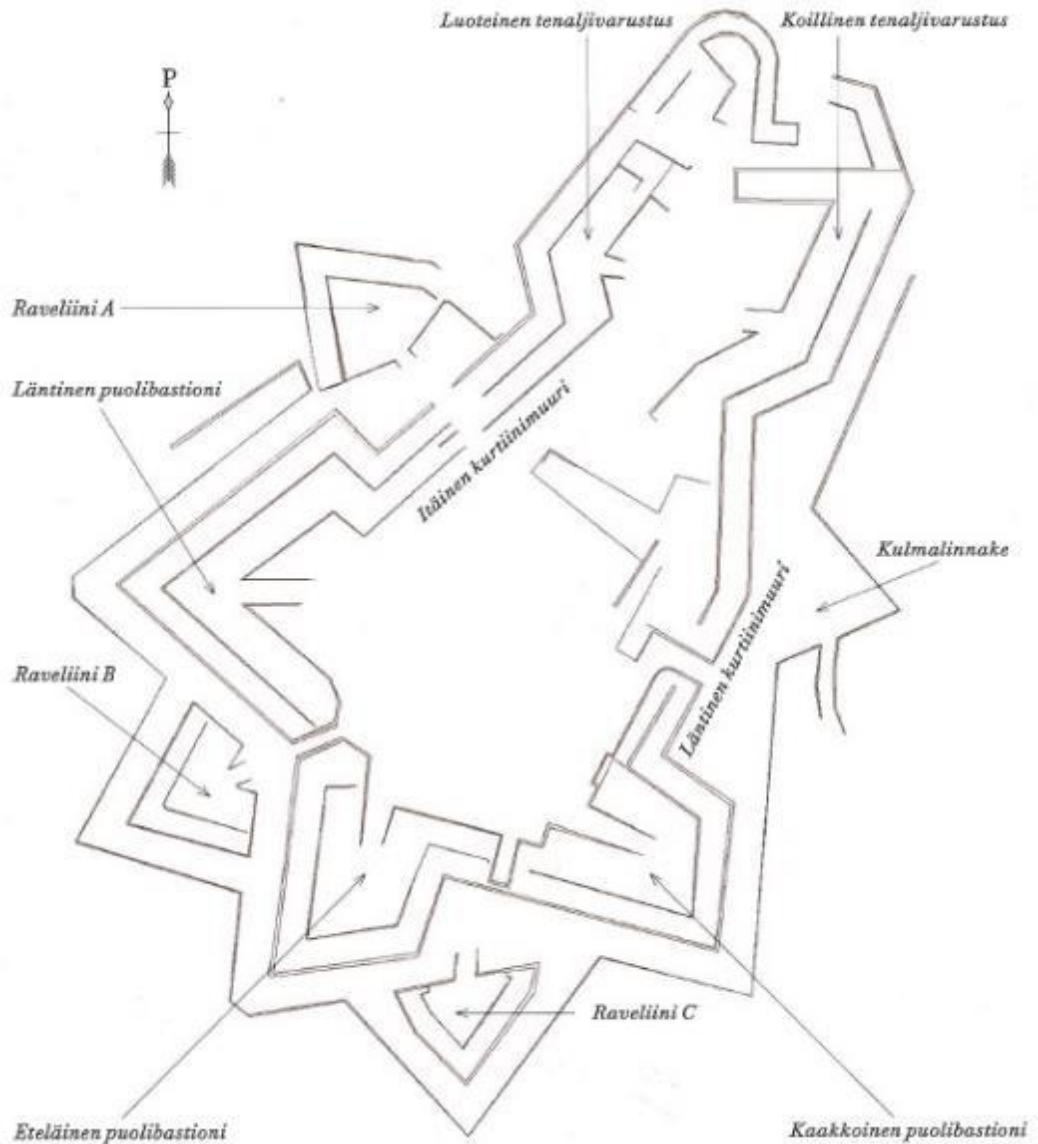
Kärnäkoski on näistä kahdesta suurempi 220 metriä pitkällä ja 150 metriä leveällä kokonaisuudellaan (kuva 47). Savitaipale jäi jo Turun rauhan jälkeen vuonna 1743 Venäjän puolelle ja alueen sotilaallinen merkitys oli hyvin tiedossa 1700-luvun lopulla ja ensimmäisiä, pieniä varustuksia perustettiin Partakoskelle jo 1770-luvulla, joka sijaitsee vain kahden kilometrin päässä nykyisestä Kärnäkosken linnoituksesta. Kustaa III:n sodan aikana alueesta käytiin useita taisteluja, joista viisastuneena Aleksandr Suvorov päätti perustaa Kärnäkoskelle linnoituksen osaksi suunnittelemaansa linnoitusketjua, sillä alueelta oli vain noin 20 kilometriä Ruotsin ja Venäjän rajalle. Linnoituksen oli myös määrä toimia Saimaan laivaston tukikohtana, koska se sijaitsi aivan Saimaan rannalla. Myös Partakoskelle rakennettiin uusi redutti, samoihin aikoihin Kärnäkosken linnoituksen kanssa ja vanhat varustukset tuhottiin Suvorovin määräyksestä. Kärnäkosken linnoituksen rakennustyöt päästiin aloittamaan alkuvuodesta 1791 ja linnoitus tuli valmiiksi jo seuraavan vuoden syyskuuhun mennessä. (Kauppi & Suhonen 2011f, 238, 242, 244.)

Kuva 47. Kärnäkosken linnoitus (Vallas 1999)

Linnoituksen sijainti oli otettava huomioon sitä suunniteltaessa ja Kärnäkosken linnoitus onkin muodoltaan poikkeava ja epäsäännöllinen (kuva 48). Päälinnoitus muodostui kolmesta bastionista eteläpäässä ja niiden edessä puolustukseksi rakennetuista kahdesta ravelliinista sekä tenaljirintamasta linnoituksen pohjoispäädyssä. Kolmas ravelliini sijaitsee rannan puolella kurtiinivallin edustalla. Linnoituksen itäisellä sivulla tyydyttiin kurtiinivalliin ja kulmalinnoitukseen, koska hyökkäyksen mahdollisuus siltä suunnalta oli hyvin epätodennäköinen. Linnoituksen sisäpihalla laajassa eteläpäässä oli yhteensä kuusi puurakennusta, komendantintalo, tykistö- ja insinööriupseerien asuintalot, päävarriorakennus, sotilaskasarmi ja muonamakasiini. Pohjoispäähän poikkivallin taajäivät tiilinen ruutikellari ja tykistön varistorakennus. Pääosin puisista rakennuksista ei ole näkyvissä kuin matalat terassit ja tulisijojen perustukset. Kokonainen kivijalka on kuitenkin vielä jäljellä muonamakasiinista ja tiilisen ruutikellarin sijainti näkyy noin metrin syvyisenä kuoppana. (Kauppi & Suhonen 2011f, 246–247; Kauranen 2005, 157.)

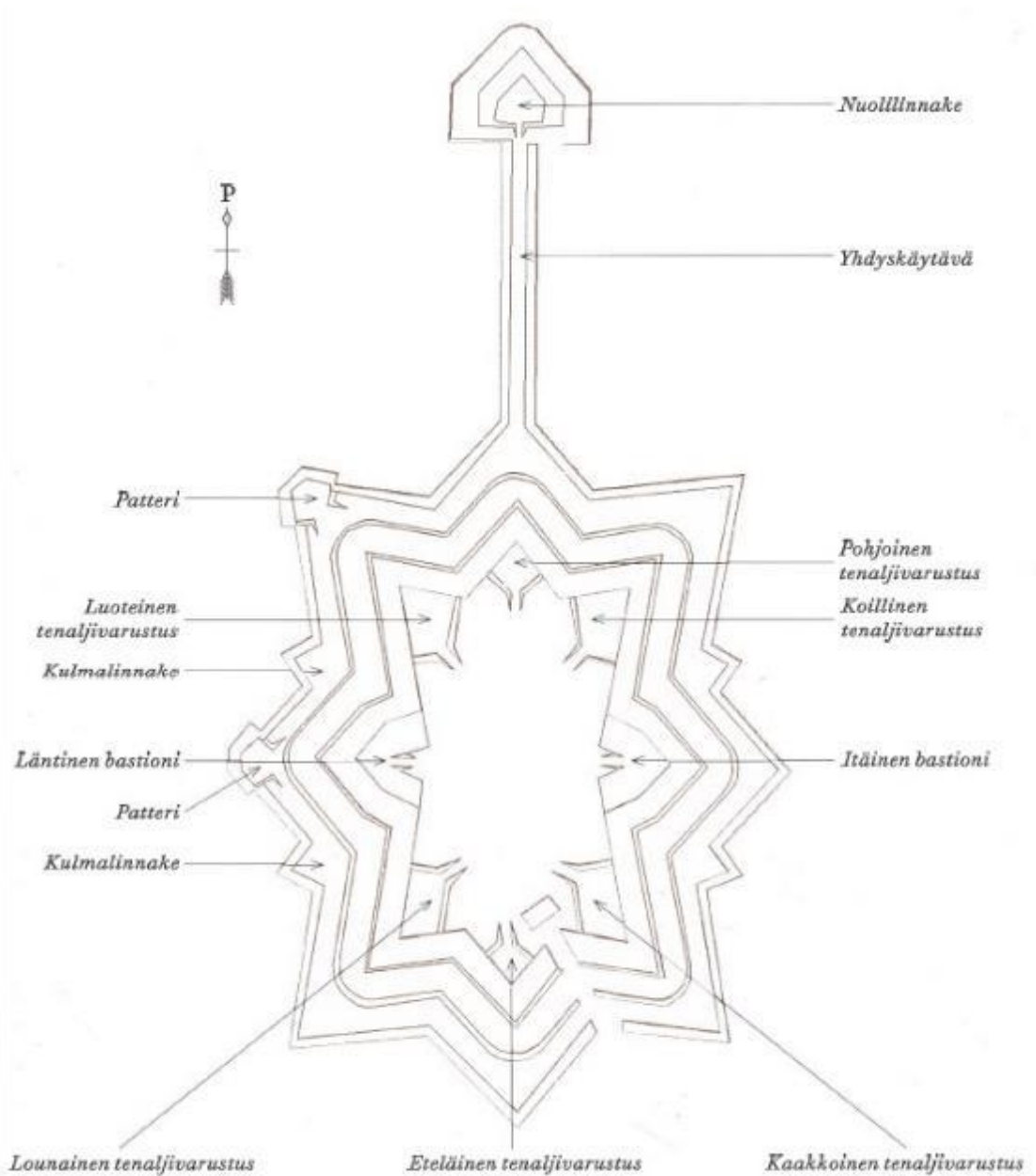

Kuva 48. Kaaviokartta Savitaipaleen Kärnäkosken linnoituksen varustuksista (Hakanpää 2011)

Pienempi Savitaipaleen linnoituksista on Järvitaipale (kuva 49), jolla on pituutta 196 metriä ja leveyttä 106 metriä. Järvitaipaleen linnoitus korvasi 1770-luvulla rakennetut Tuohikotin etuvarustukset, jotka olivat riittämättömät Kustaa III:n sodan aikana. Linnoituksen päätarkoituksena oli viivyttää ruotsalaisten hyökkäystä siihen asti, kunnes apujoukot saapuivat luultavasti Kärnäkoskelta tai Taavetista. Järvitaipaleen linnoituksen rakentamiseen kului aikaa yhtä kauan kuin Kärnäkoskenkin, vaikka se onkin huomattavasti pienempi, sillä varoja ja työvoimaa oli Järvitaipaleella paljon vähemmän. Taavetin insinöörikoennuskunta huolehti linnoituksen kunnossapidosta sen valmistumisen jälkeen. (Kauppi & Suhonen 2011e, 230, 232.)

Kuva 49. Järvitaipaleen linnoitus (Vallas s.a.)

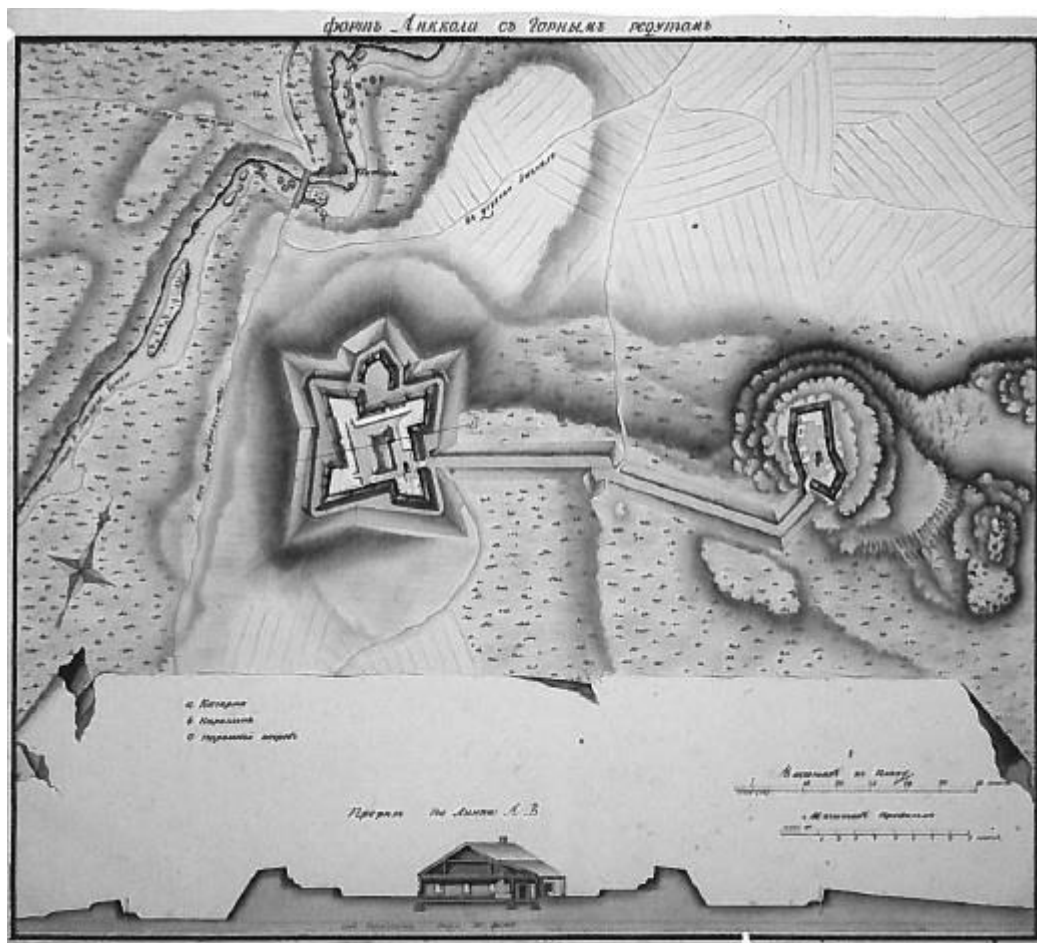
Kuva 50. Kaaviokartta Savitaipaleen Järvi Taipaleen linnoituksen varustuksista (Hakanpää 2011)

Järvi Taipaleen linnoituksella on säännöllinen, tähdenmuotoinen pohjakaava kahdeksalla kulmalla (kuva 50), jotka koostuivat bastioneista ja tenalji-varustuksista. Linnoituksen itä- sekä länsisivulla on bastionit, jotka yhdistyvät pohjoisessa sekä etelässä oleviin tenalji-varustuksiin. Pohjoisen tenaljin päästä lähtee 32 metriä pitkä yhdyskäytävä nuolilinnakkeeseen, eli erilliseen reduuttiin. Sisäänkäynti linnoitukseen on eteläpäässä kahden tenalji-varustuksen välissä. Linnoituksen sisäpihalla sijaitsi puinen sotilaskasarmi, muonavarasto, tykistön varastorakennus, kivinen ruutikellari ja kaivoja. Kaikista linnoituksen rakennuksista on jäljellä vain erikokoisia painanteita ja kumpareita, mutta esimerkiksi

sotilaskasarmien kivijalasta on löydetty osia Museoviraston arkeologisissa inventoinneissa. (Kauppi & Suhonen 2011e, 233.)

6.2.4 Liikkala

Kouvolan Liikkalassa sijaitsee yksi Suvorovin suunnittelemissa pienlinnoituksista (kuva 51). Liikkalan kylä liitettiin Venäjään Turun rauhnan seurauksena vuonna 1743 ja kylästä oli vaivaiset kymmenen kilometriä Ruotsin ja Venäjän uudelle rajalle, joka kulki Kymijokea pitkin. Liikkalan kautta oli kulkuyhteydet Haminaan sekä Kouvolan että Taavetin suunnalta tulevia teitä pitkin ja näiden teiden hallinnasta käytiin taisteluja Kustaa III:n sodan aikana vuosina 1788–1790, jonka jälkeen venäläiset päättivät perustaa Liikkalaan pienen linnakkeen vuonna 1791 Haminan linnoituksen etuvartioksi. (Airio & Viinikainen 2011, 67; Kauppi & Suhonen 2011b, 222.)

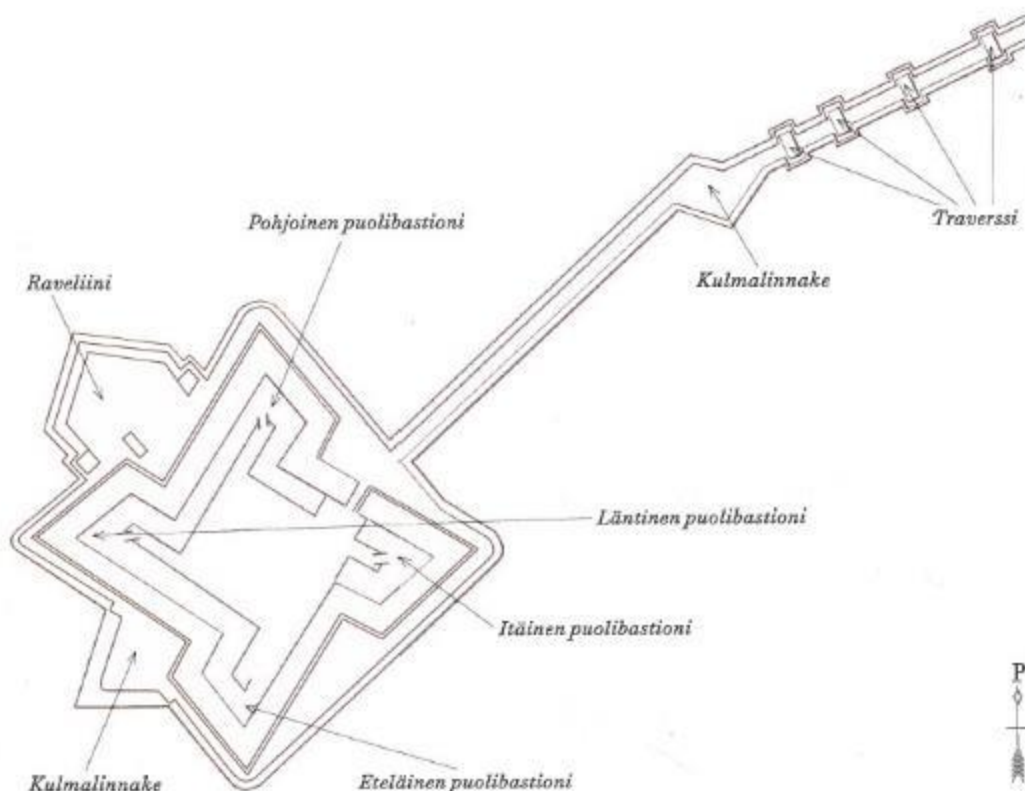
Kuva 51. Liikkalan linnake 1700-luvun lopulla. Kartalla näkyy linnakkeesta koilliseen suuntautuva yhdyskäytävä, jonka päässä on redutti. Linnake kontrolloi viereisiä maanteitä ja Kymijoen ylittävää siltaa. (Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto 2011)

Linnoituksen rakentaminen aloitettiin kesällä 1791 ja heinäkuussa Liikkalassa työskenteli 791 sotilasta sekä kasakoita kahdenkymmenen kahden päivän ajan. Myös paikalliset talonpojat joutuivat luovuttamaan hevosiaan avuksi linnoitustöihin. Liikkalan linnoitustöitä johti insinööri-everstiluutnantti Semjon Lavrov, joka toimi samaan aikaan Kyminlinnan sekä Utin rakennustyömailla, mutta hänen siirryttyään insinöörihallinnon johtajistoon Pietariin, Suvorov määräsi hänen seuraajakseen kokemattomamman insinööri-aliluutnantti Karl von Kuhlmanin. Hänen määrääminen linnoitustöiden johtoon luultavasti oli Suvorovin tapa kouluttaa häntä vaativampiin tehtäviin tulevaisuudessa. Työt kaikissa Kaakkois-Suomen rajalinnoituksissa saatiin päätökseen vuoden 1792 syyskuussa ja Suvorov luovutti linnoitukset Lavroville, joka oli ylennyt Viipurin kuvernementtiin sijoitettujen insinöörijoukkojen päälliköksi. (Kauppi & Suhonen 2011b, 222–223.)

Kuten muut Kaakkois-Suomen linnoitukset, myös Liikkalan linnake menetti sotilaallisen merkityksensä Suomen sodan jälkeen ja se jätettiin rapistumaan. 1930-luvulla alue oli muun muassa karjan laitumena ja vapaapalokunta käytti linnoituksen sisäpihaa harjoitus- ja juhlakenttänä 1930-luvun lopulta lähtien. Sisäpiha toimi myös urheilukenttänä sekä nuorisoseuran juhlien pitopaikkana. Liikkalan linnoitusta on tutkittu tähän mennessä suhteellisen vähän, mutta esimerkiksi vuonna 1967 Tapani Ahvenisto inventoi linnoituksen vuosi sen jälkeen, kun oli inventoinut Utin linnoituksen. Toimikunta myös mittasi Liikkalan linnoituksen vallit vuonna 1969 ja kuvasi vuonna 1970 (kuva 52). Vuodesta 1988 lähtien linnoitus on ollut Museoviraston hoitokohteena ja se kartoitettiin yksityiskohtaisesti Pietarin kivikilpi -hankkeen yhteydessä keväällä 2008. Muita toimenpiteitä linnoituksessa ei tiettävästi ole tehty. (Kauppi & Suhonen 2011b, 224.)

Kuva 52. Liikkalan linnoitus kuvattuna idästä 1970 (Welin 1970)

Kuva 53. Kaaviokartta Liikkalan linnakkeen varustuksista (Hakanpää 2011)

Kooltaan Liikkalan linnoitus on pieni verrattuna muihin Kaakkois-Suomen linnoituksiin. Sen tähdenmuotoinen keskuslinnake on vain 93 metriä pitkä ja 88 metriä leveä ja siihen johtaa 150 metriä pitkä yhdyskäytävä koillisesta sijaitsevasta erillisestä redutista (kuva 53). Linnoituksen sisäpiha on ollut pinta-alaltaan vain 26 metriä x 36 metriä, jossa sijaitsi puinen sotilaskasarmi, tykistön varistorakennus ja kivinen ruutikellari. Näistä rakennuksista ainoastaan ruutikellari erottuu maastosta noin kolme metriä syvänä kuoppana, mutta luultavasti myös kasarmirakennuksen jäännöksiä on säilyneenä maan alla. Yleisesti ottaen Liikkalan linnoitus on huonossa kunnossa, koska se on jätetty oman onnensa nojaan jo 1800-luvun alkupuolella ja suuri osa varustuksista on hävinnyt näkyvistä kokonaan, mutta juuri sen koskemattomuuden vuoksi sen tutkimuksellinen arvo on todella suuri Kaakkois-Suomen rajalinnoituksista. Arkeologisten kaivausten avulla saattaisi olla mahdollista saada paljonkin uutta tietoa siitä minkälaista elämää linnoituksessa on saattanut olla. (Kauppi & Suhonen 2011b, 226–229.)

7 SUVOROVIN KANAVAT

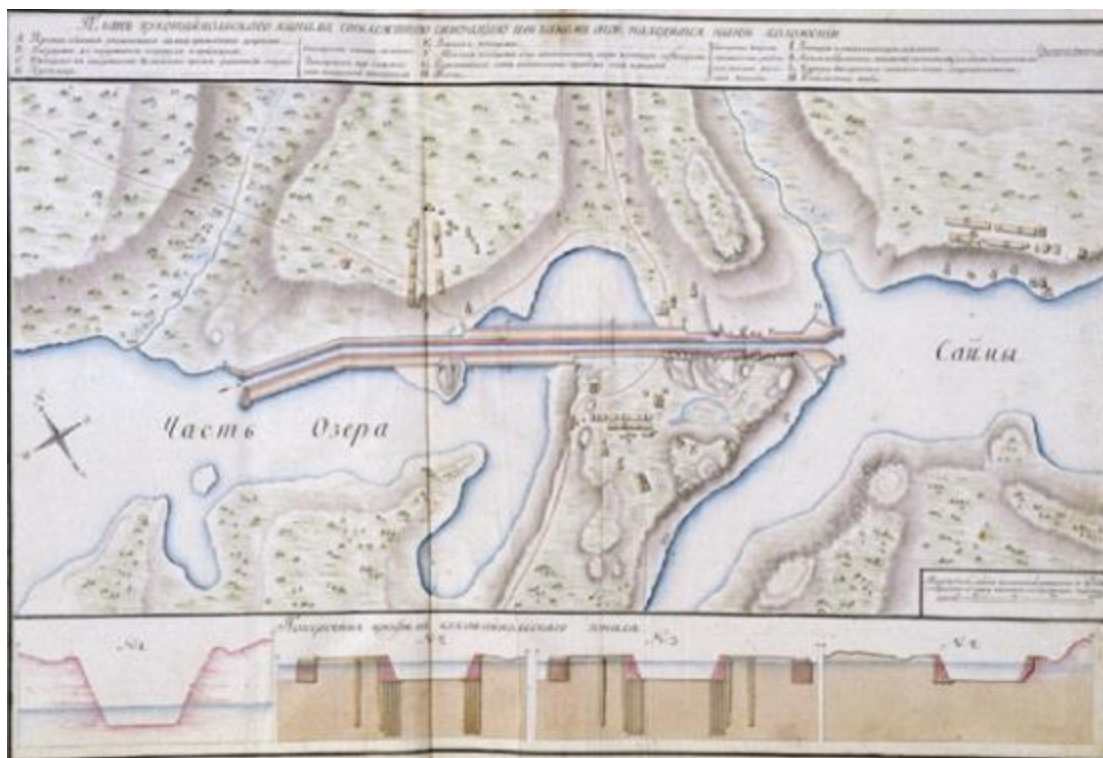
Venäjä perusti Saimaalle laivaston nimeltään Saijmenskij Flot heti Kustaan Sodan jälkeen valvomaan Ruotsin ja Venäjän sisävesirajaa sekä hoitamaan huolto-, miehistö ja viestikuljetuksia Olavinlinnan ja Lappeenrannan välillä. Laivaston tukikohtina toimivatkin Olavinlinnan, Kärnäkosken sekä Lappeenrannan linnoitukset. Kanavista ei ollut mainintaa vielä Suvorovin ensimmäisissä Kaakkois-Suomen linnoitussuunnitelmissa, mutta heti linnoitustöiden alettua vuonna 1790 huomattiin tarve uusille valvonta- ja huoltoreiteille sisävesistössä. Nimestään huolimatta idea kanavista oli mitä luultavimmin Jan Peter van Suchtelenin, joka oli jo aikaisemmin perehtynyt linnoitusten vesirakentamiseen ja Suvorov sen sijaan johti koko Kaakkois-Suomen puolustamisen vahvistamista, johon myös Saimaalla sijaitsevat kanavat liittyvät (kuva 54). Nämä kanavat ovat Kutveleen, Käyhkään, Kukonharjun ja Telataipaleen kanavat, joista Kukonharjun kanava lisättiin joukkoon hieman myöhemmin 1790-luvulla. Muiden kolmen kanavan rakennustyöt aloitettiin heti vuonna 1791 paalutuksilla, ja suunnitelmissa oli saada kanavat käyttökuntoon saman vuoden aikana. (Kauppi, Hakala & Suhonen 2011, 296–297.)

Kuva 54. Saimaan laivaston kanavat kartalla suhteessa linnoituksiin (Museovirasto 2012)

Kanavien rakennustyöt eivät kuitenkaan edenneet suunnitelmien mukaan rakennustöistä vastaavan Johan Lauben huolimattomuuden vuoksi ja vuonna 1793 kanavatöiden uudeksi valvojaksi ja rakentajaksi lähetettiin eversti Pavel Dolgorukij sekä hänen rykmenttinsä sotilaat. Laube irtisanottiin tehtävästään vuonna 1794. Edellä mainittua Kukonharjun kanavan rakentamista aloitettiin vasta vuonna 1794 venäläisten huomattua heidän huoltoreittinsä kulkevan aivan liian lähellä rajaa, mikä voisi aiheuttaa ongelmia sodan aikana, koska ruotsalaisten olisi helppo katkaista vesiliikenne Puumalansalmessa. Karttaa ja rajoja tutkiessa Puumalansalmi olisi jäänyt kokonaan Ruotsin puolelle, minkä vuoksi Kukonharjun kanavan rakentaminen olisi ollut vielä perustellumpaa. Lähies kilometrin mittaisen kanavan rakennustyöt saatiin päätökseen vasta vuonna 1798 vaikean maaston vuoksi ja Kukonharjun kanava (kuva 55) on yhä parhaiten säilynyt näistä neljästä Saimaan sotakanavasta. (Kauppi, Hakala & Suhonen 2011, 298, 300, 310.)

Kuva 55. Kukonharjun kanava 1790-luvulla (Museovirasto 2012)

Vuosina 1808–1809 käydyin Suomen sodan aikana Saimaan kanavat olivat ahkerassa käytössä, koska Saimaalla taisteltiin paljon. Suomen siirryttyä kokonaan Venäjän vallan alle sodan tuloksena, myös kanavien sotilaallinen merkitys katosi, koska raja siirtyi kauas länteen. Tämän seurauksena kanavien käytöstä ja kunnostamisesta oli epäselvyyttä aina vuoteen 1820 asti, jolloin viimein tuli tieto, etteivät sotilasviranomaiset enää rajoita kanavien käyttöä. Talonpojat sekä kauppiat saivat näin ollen kulkuväylät Savonlinnan ja Lappeenrannan välillä käyttöönsä. (Kauppi, Hakala & Suhonen 2011, 302.)

Kanavien nykykunto

Saimaan sotakanavia ei huollettu yli kahteensataan vuoteen ennen Museoviraston kuusivuotista restaurointihanketta, joka alkoi vuonna 2002. Hankkeen tavoitteena oli kanavien kunnostaminen kulttuurimatkailun kannalta kiinnostaviksi sekä toimivaksi vesiliikennereitiksi. Alkuperäisiä kanavan rakenteita on nähtävillä kaikissa muissa kanavissa paitsi Kutveleella, jota aluksi syvennettiin 1900-luvun alussa höyrylaivaliikenteen takia. 1970-luvulla kanavaa kunnostettiin puiden uittoa varten ja silloin alkuperäiset rakenteet tuhoutuivat lopullisesti (kuva 56). Kutveleen ympäristössä on kuitenkin nähtävissä kanavan aikaisia

rakennusten ja teiden jäännöksiä. Museoviraston raportin mukaan historiatietoa tai tietoa kanavien silloisesta kunnosta ei juuri ollut, joten hanke oli aloitettava kanavien mittaamisella ja kuvaamisella, samoin kanavien rakentamistekniikasta etsittiin tietoa arkistoista. Myös kanavien ympäristö tutkittiin tarkasti, sillä aikanaan ei nähty tarpeelliseksi merkitä kaikkia alueen rakennuksia karttoihin ja suunnitelmiin. Myös joitain rakennuksia löydettiin ainoastaan vanhojen karttojen avulla. (Kauppi, Hakala & Suhonen 2011, 302, 304.)

Kuva 56. Kutveleen kanava Ruokolahden ja Taipalsaaren rajalla (Vallas 2003)

Kanavista kahdelle, Käyhkäälle ja Kutveleelle ei ollut juuri paljon tehtävissä hankkeen aikana, sillä Käyhkään alue kuuluu yksityisomistukseen eikä omistaja halunnut alueelle opasteita eikä matkailua. Käyhkään kanava (kuva 57) on siis täysin koskematon. Kutveleen rakenteet taas ovat tuhoutuneet uuden rakentamisen tieltä viime vuosisadalla ja kanava on ahkerassa vesiliikennekäytössä edelleen, joten alueella tehtiin vain pieniä tutkimuksia säilyneistä rakennusten jäänteistä. Alueella on myös toisen maailmansodan aikaisia rakenteita, joten Kutvele on ollut tärkeä kulkureitti myös silloin. Kanavasta on opasteet alueen historiasta kiinnostuneille. (Hakala 2012, 19; Kauppi, Hakala & Suhonen 2011, 302.)

Kuva 57. Käyhkään kanava Ruokolahdella (Vallas 2003)

Kuten edellä on mainittu, kanavista parhaiten säilynyt on suurin, Kukonharjun kanava vaikeakulkuisessa maastossa (kuva 58). Kanavan sijainti ehkä selittää sen, miksi alue on säilynyt uudelta maankäytöltä. Myös alueen 1700- ja 1800-lukujen taitteen rakennuksista on hyvin säilyneitä rakenteita, kuten uuneja ja terasseja kanavan ympäristössä. Itse kanavan rakenteet ovat erittäin hyvin säilyneet, joten alueella tehtiin Museoviraston restaurointihankkeen aikana arkeologisia kenttätutkimuksia ja kaivauksia. Ainoastaan kanavan suun eroosiota päätettiin tukea ja kunnostaa uusilla kivillä, sillä vanhoja kiviä ei löytynyt etsinnöistä huolimatta. Kanavan luo on myös tehty polkuja siitä ja sen historiasta kiinnostuneille, sekä alueella vieraileville autoilijoille ja veneilijöille on olemassa parkkipaikka ja laituri. Muinaisjäänöspolut on suunniteltu 1790-luvun sotilaskunnan karttoihin merkittyjä polkuja jäljittelemällä. (Hakala 2012, 20; Kauppi, Hakala & Suhonen 2011, 310.)

Kuva 58. Kukonharjun kanava Ruokolahden ja Puumalan rajalla (Vallas 2003)

Kuva 59. Telataipaleen kanavan restaurointityö 2006 (Hakala 2005)

Ennen restaurointihanketta kanavista huonokuntoisin oli Telataipale ja sitä tutkittiin aluksi kaivauksilla. Tutkimusten tuloksena oli, että kanava oli rakennettu alkuperäisten suunnitelmien mukaan, mikä tietenkin helpotti kunnostustöiden suunnittelua. Suunnitelmassa päädyttiin reunakivien uusimiseen hieman alkuperäistä suuremmilla kivillä (kuva 59), sekä kanavan päissä sijaitsevien, huonokuntoisten hirsisten aallomurtajien päälle rakennettiin suojaavat laiturit, joista itäpäädyn laiturit ovat veneilijöiden vapaassa käytössä ja länsipäädyssä

sijaitsevat laiturit kuuluvat yksityishenkilöiden pihapiiriin. Ennen kunnostustöiden alkua myös alueen puustoa harvennettiin ja kanavan ympäriltä noin neljä metriä rantaa pidetään jatkossakin puuttomana. Kanavan luona ovat myös parkkialue ja opasteet alueen historiasta. (Hakala 2012, 21–22; Kauppi, Hakala & Suhonen 2011, 304.)

8 SUOMENLINNA

Suomenlinna kuuluu Unescon maailmanperintökohteisiin ja on yksi Suomen suosituimmista nähtävyyksistä lähes miljoonalla kävijällä vuosittain. Vaikka Suomenlinna ei kuuluukaan Kaakkois-Suomen linnoituksiin, se toimii hyvänä esimerkkinä, sillä sen historiasta, rakennusvaiheista sekä restaurointitöistä löytyy eniten tietoa kaikista Suomen linnoituksista.

8.1 Historia

1700-luvulla Ruotsin kärsimät tappiot sodissa pakottivat ruotsalaiset parantamaan puolustustaan lähellä rajaa. Hattujen Sodan jälkeen vuoden 1747 valtiopäivillä viimein päätettiin Ruotsin linnoittamisesta Venäjää vastaan. Rajan siirryttyä Kymijoenlehdelle Ruotsi oli menettänyt suuren osan puolustuslinnoituksistaan Venäjälle. Suomenlinnaa, eli alkuperäiseltä nimeltään Sveaborg ja suomalaisittain Viapori, alettiin rakentamaan vuonna 1748 sen jälkeen, kun Ruotsin kuningas Fredrik I hyväksyi Augustin Ehrensvärdin suunnitelman kaksoislinnoituksesta Helsinkiin ja sen edussaarille. Viaporin linnoitus oli vain osa Helsingin linnoitussuunnitelmaa, mutta jo ensimmäisen vuoden aikana rakentamisen aloittamisesta huomattiin, etteivät resurssit riittäneet sekä merilinnoituksen että Helsingin linnoitukseen sekä keskeneräisten työmaiden puolustamiseen. Vuonna 1750 Helsingin linnoitustyöt päätettiin keskeyttää ja kaikki resurssit menivät vain merilinnoituksen rakentamiseen (kuva 60). Viaporin rakennustyöt eivät koskaan täysin valmistuneet, vaikka niiden piti olla ohi jo neljässä vuodessa. Rakentamista jatkettiin neljäkymmentä vuotta sen aloittamisesta. (Rakentaminen alkaa s.a.)

Kuva 60. Suomenlinna 1750 (Ruotsin sota-arkisto 2011)

Viapori on epäsäännöllinen bastionilinnitys kuudella saarella (kuva 61). Linnitys on epäsäännöllinen sen varustuksien koon ja muodon vaihtelevuuden vuoksi ja linnoitus jouduttiin osittain louhimaan kallioon haastavien olosuhteiden vuoksi. Vertailun vuoksi hyvänä esimerkkinä säännöllisestä linnoituksesta on esimerkiksi Haminan ympärilinnitys. Viaporin päälinnitys sijoitettiin Susisaarelle, joka on saarista toiseksi suurin ja avomeren puolella, josta vihollisen epäiltiin hyökkäävän. Linnitustyöt aloitettiin avomeren puoleisista saarista juuri tämän takia. Susisaari, Kustaanmiekka ja Särkkä linnoitettiin ensin ja työt saatiin melkein kokonaan päätökseen linnoituksen suunnittelijan, Augustin Ehrensvärdin elinaikana. Muut kolme saarta, Iso Mustasaari, Pikku Mustasaari ja Länsi-Mustasaari, jäivät vähemmälle huomiolle tämän takia, eikä esimerkiksi

saarista suurimman, Iso Mustasaaren, linnoitustöitä saatettu koskaan loppuun. (Bastionilinnoitus kuudella saarella s.a.)

Kuva 61. Suomenlinnan varustukset nykyään (Köngäs 2011)

Viapori joutui ensimmäisen kerran sotaan vasta Suomen Sodassa 1808–1809, jonka lopputuloksena koko Suomi siirtyi Venäjälle. Pari viikkoa sodan alkamisen jälkeen venäläiset valtasivat Helsingin ja piirittivät Viaporin. Sodankäynti oli lähinnä psykologista, sillä Viaporin tulitus oli vähäistä ja linnoitus selvikkin siitä hyvin ja ilman vaurioita, mutta juorut ja huhut venäläisten ylivoimasta saivat piiritetyt epäilemään, että antautuminen olisi paras vaihtoehto. Viaporin piirityksen johtaja, kenraalimajuri Jan Peter van Suchtelen, halusi tavata Viaporin komendantin Carl Olof Cronstedtin henkilökohtaisesti piirityksen aikana Viaporin edustalla sijaitsevalla Lonnan saarella ja liioitteli venäläisten sotilaiden ja varustusten määrää Helsingissä, jonka jälkeen Cronstedt oli jo valmis antautumaan, mutta ehdotus hylättiin. Lopulta Cronstedtin laskelmien mukaan ruutivarastot ehtyisivät huhtikuun puoleenväliin mennessä ja hän suostui ehtoihin, joiden mukaan Viapori antautuu, mikäli viittä linjalaivaa ei saavu apuun. Näin ei tapahtunut ja Viapori siirtyi Venäjälle toukokuussa 1808 van Suchtelenin johdolla. (Viapori antautuu s.a.)

Kun Viapori siirtyi Venäjälle vuonna 1808, sillä oli selkeä tehtävä Venäjän puolustuksessa, sillä sen tuli torjua maihinnousuyritykset etelästä, sekä toimia laivastojen tukikohtana. Vaikka valtiopäivillä vuonna 1809 Suomesta tulikin Venäjän alainen autonominen suuriruhtinaskunta keisari Aleksanteri I:n ansiosta, Viapori säilyi itsenäisenä venäläisenä sotilaskohteena. Linnoituksen nimi hylättiin kuitenkin säilyttää Sveaborgina, mutta se muuttui venäläisittäin muotoon Krepost Sveaborg, eli Sveaborgin linnoitus. Vuonna 1812 Helsingistä tuli Suomen suuriruhtinaskunnan uusi pääkaupunki suurilta osin Viaporin linnoituksen ansiosta. Noin satavuotisen venäläisen kauden aikana Viaporin tärkeimmät tehtävät olivat Pietarin suojaaminen maihinnousuyrityksiltä sekä ylläpitää venäläisten läsnäoloa Helsingissä. (Venäjän valta alkaa s.a.)

Viaporin linnoitus oli jo vanhentunut Krimin sotaan mennessä, mutta telakan vuoksi se säilytti paikkansa vielä laivastojen tukikohtana, joskin sodan pommituksissa sen kärsimät vauriot alensivat linnoituksen arvoa entisestään. Sota oli muutenkin tappiollinen Venäjälle, minkä vuoksi Venäjä aloittikin uudistamaan armeijaansa, laivastoaan sekä linnoituksia sodan loputtua vuonna 1859. Uudistuksia tapahtui myös Viaporissa, vaikka pääasiassa vain puolustustarkoituksiin. Muun muassa bastionilinja kaakossa, sekä Ison Mustasaaren rantavarustus saivat uusia ampuma-aukkoja 1870–1880 luvuilla ja Kustaanmiekan avomerenpuoleinen sivu sai uuden tykkiaseman. Pienistä parannuksista huolimatta Viaporin linnoituksella ei enää niin sanotusti ollut sen suurempaa arvoa kuin muillakaan Venäjän linnoituksilla. (Amper 2010, 18; Lind 2010a, 20; Kehittämisen aikaa s.a.; Krimin sota ja Viaporin pommitus s.a.)

1900-luvulle tultaessa Viapori oli säilynyt konflikteilta Krimin sodan jälkeen, mutta vuonna 1906 Venäjän varuskunnan sotilaat linnoituksessa nousivat kapinaan tyytymättömyyttään Venäjän keisarivaltaa kohtaan. Kapinaan osallistui myös suomalaisia punakaartilaisia. Kapinalliset kuitenkin kukistettiin ja kapina oli ohi neljässä päivässä. Viaporin viimeisinä venäläisinä vuosina linnoituksessa tehtiin pieniä muutostöitä Venäjän laivaston tuhouduttua tappiollisessa sodassa Japania vastaan vuosina 1904–1905 ja Viapori liitettiin osaksi Pietari Suuren merilinnoituskokonaisuutta. Kun ensimmäinen maailmansota alkoi vuonna 1914, sotilasviranomaiset kiinnostuivat jälleen Viaporin telakasta ja sen saattamisesta käyttökuntoon. Telakan rakennus- ja kunnostustyöt alkoivat

vuonna 1916 ja valmistuivat lähes kokonaan seuraavana vuonna, juuri ennen Suomen itsenäistymistä. Suomen itsenäistyttyä vuoden 1917 joulukuussa Viapori jäi vielä Venäjän vallan alle. (Viimeiset venäläiset vuodet s.a.)

Suomen aika

Suomen itsenäistymisen jälkeen Viaporin linnoitus siirtyi Venäjältä Suomelle vasta vuoden 1918 keväällä, sisällissodan aikaan jolloin se toimi vankileirinä punaisille sotilaille. Linnoituksessa on teloitettu, sekä kuollut tauteihin useita punavankeja ja heidän muistolleen on pystytetty muistomerkki Isolle Mustasaarelle vuonna 2004. Viimeiset vangit poistuivat linnoituksesta 1919 maaliskuussa. (Suomalainen aika s.a.)

Viapori-nimestä luovuttiin vuoden 1918 toukokuussa, jolloin linnoitus viimein liitettiin Suomen valtioon ja nimi muutettiin nykyiseen muotoonsa, eli Suomenlinnaksi. Linnoituksesta tuli suomalainen varuskunta ja sinne sijoitettiin rannikkokotikistörykmentti, merisotakoulu sekä miinanraivaajalaivaston tukikohta. Merisotakoulu toimii linnoituksessa edelleen tänäkin päivänä. Linnoituksessa aloitettiin myös kunnostustyöt, sekä osa kasarmeista kunnostettiin asuinkäyttöön ja vanhoja asuntoja jaettiin pienemmiksi vallitsevan asuntopulan vuoksi. Suomenlinna alkoi kiinnostaa myös matkailumielessä. (Suomalainen varuskunta s.a.)

Suomenlinnaa haluttiin kehittää heti itsenäistymisen jälkeen ja muun muassa arkkitehti Birger Brunila suunnitteli uuden asemakaavan Suomenlinnaa varten. Suunnitelma noudatti sen aikaisia kaupunkisuunnitteluoppeja sen sijaan, että linnoituksen historia olisi otettu huomioon suunnitelmaa laatiessa. Tätä suunnitelmaa ei koskaan toteutettu miltään osin. Myöhemmin vuonna 1943 valtion laivatelakka esitti suunnitelman Suomenlinnan telakasta, mutta tämäkin olisi tuhonnut osan linnoituksen keskeisimpiä alueita ja muinaistieteellinen toimikunta hylkäsi suunnitelman vuonna 1946. (Linna 1974, 9.)

Vuonna 1854 rakennettu kirkko on yksi Suomenlinnan keskeisimmistä rakennuksista ja aina vuoteen 1929 asti se oli venäläisten aikainen Aleksanteri

Nevskin⁹ mukaan nimetty ortodoksikirkko (kuva 62). Kirkko muutettiin luterilaiseksi ja arkkitehtuurikilpailun myötä sen ulkomuoto muuttui täysin koristeellisesta venäläistyylistä nykyiseen, hillitympään muotoonsa ja toimii nykyisin myös majakkana (kuva 63). Linnoitus pyrittiin muutenkin palauttamaan Ruotsin vallan aikaiseen asuunsa ja merkit venäläisestä ajasta hävittämään. Linnoituksessa toimi erilaisia kauppvoja, koulu ja lastentarha jo 1800-luvulla, mutta vuosina 1920–30 Suomenlinnaan perustettiin myös kansakoulu ja lastentarha, sekä telakka työllisti merkittävästi ihmisiä. Suomenlinnassa toimi myös Suomen ensimmäinen lentokonetehdas. (Suomalainen varuskunta s.a.; Suomenlinnan kirkko s.a.)

Kuva 62. Suomenlinnan ortodoksinen kirkko ennen muutostöitä (Museovirasto s.a.)

Kuva 63. Suomenlinnan kirkko nykyään (Museovirasto s.a.)

Talvisodan aikana linnoitukseen oli sijoitettuna ilmatorjunta- ja tykistöjoukkoja ja se toimi sukellusvenelaivaston tukikohtana. Jatkosodan aikana Suomenlinnassa oli myös saksalaisia sotilaita. Toisen maailmansodan aikaan Suomenlinna oli kokonaan suljettu matkailijoilta ja se kärsi suuriakin vaurioita pommituksissa sekä armeija teki linnoitukseen muutoksia. Sotien jälkeen Suomenlinnan telakalla valmistettiin sotakorvaustuotteita, sekä korjattiin ja rakennettiin

⁹ Aleksanteri Nevski eli Aleksanteri Nevalainen (1219–1263) on venäläinen kansallissankari ja pyhä, Novgorodin ruhtinas, myöhemmin Vladimirin suuriruhtinas (Mustapää 2009)

kokonaan uusia aluksia, jonka vuoksi työpaikat lisääntyivät huomattavasti. Telakalla työskennelleille kunnostettiin asuntoja Suomenlinnan Länsi-Mustasaarelta ja asukkaiden määrä Suomenlinnassa olikin korkeimmillaan vuonna 1952. Myös linnoituksen kunnostustyöt pääsivät taas jatkumaan sotien jälkeen. Armeija toimi linnoituksessa vuoteen 1973 asti, jolloin varuskunta muutti pois saarelta lopullisesti ja luovutti linnoituksen siviilikäyttöön. (Suomalainen varuskunta s.a.)

Kuva 64. Ilmakuva Suomenlinnasta (Suomen Ilmakuva Oy s.a.)

Puolustusvoimien luovuttua Suomenlinnasta, muinaistieteellinen toimikunta laati suunnitelman linnoituksen siviilikäytöstä ja tämä käyttösuunnitelma hyväksyttiin vuonna 1975. Suunnitelman toteuttamisesta vastasi Suomenlinnan Hoitokunta. Tavoitteena oli kehittää Suomenlinnaa Helsingin kaupunginosana sekä historiallisena monumenttina, ja muun muassa puolustusvoimien entisiä tiloja otettiin uuteen käyttöön asumistarkoituksessa sekä olemassa olevia asuntoja kunnostettiin. Vuonna 1991 Suomenlinna liitettiin Unescon maailmanperintökohdeluetteloon, mikä vaikutti korjaustöihin saarella ja linnoitusta pyrittiin säilyttämään nykykunnossaan entiseen kuntoon saattamisen sijaan (kuva 64). Maailmanperintösopimuksen johdosta Suomenlinna alkoi kiinnostaa laajemmin ja nykyisin linnoituksessa vierailee yli miljoona kävijää vuosittain ympäri maailman. Tämä lisää haasteita linnoituksen ylläpidossa, koska

runsaat kävijämäärät rasittavat Suomenlinnan luontoa ja rakenteita. (Antti-Poika 2010, 7; Numminen 1995, 3–4.)

8.2 Kunnostus ja käyttö

Suomenlinnan järjestelmällinen kunnostus aloitettiin vuonna 1973 Suomenlinnan Hoitokunnan perustamisella ja käyttösuunnitelman hyväksymisellä vuonna 1975. Nykyään Suomenlinnan Hoitokunta on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion virasto, jonka tehtävänä on muun muassa linnoituksen suojeleminen, ylläpito ja esittely. Uusi käyttösuunnitelma esitteli uuden käyttötarkoituksen jokaiselle Suomenlinnan rakennukselle ja sen pohjalta pystyttiin aloittamaan linnoituksen kunnostaminen, sekä keskustelut valtion ja Helsingin kaupungin taloudellisesta osallistumisesta Suomenlinnan kunnostamiseen. Pyrkimyksenä oli myös luoda Suomenlinnasta eläväinen Helsingin kaupunginosa sekä tärkeä vapaa-ajanviettopaikka. Käyttösuunnitelma toimii vielä tänäkin päivänä linnoituksen kunnostustöiden yleissuunnitelmana. (Lahdenmäki 2010, 8; Linna 1974, 9.)

Käyttösuunnitelman lähtökohtana oli, että linnoitus on historiallinen monumentti, joka on saatava säilymään tuleville sukupolville. Suomenlinna oli 1970-luvulle mennessä päässyt jo melko huonoon kuntoon, koska Suomen itsenäistymisen jälkeen linnoituksen suunnittelu ja kunnostaminen hiipui lähes kokonaan viideksikymmeneksi vuodeksi, muutamaa aikaisemmin mainittua poikkeusta lukuun ottamatta. Kaikkia toimenpiteitä, jotka mahdollisesti tuhoaisivat tai vahingoittaisivat kulttuurihistoriallista perintöä olisi vältettävä, jotta Suomenlinna säilyisi mahdollisimman hyvässä kunnossa myös tuleville sukupolville. Myös linnoituksessa tapahtuvaa uudisrakentamista on perusteltu pois puretuilla rakennuksilla ja että uudet rakennukset sopivat maisemaan ja alueen aikaisempaan käyttötarkoitukseen. Hyvänä esimerkkinä toimii vuosina 2016–2017 järjestetty arkkitehtuurikilpailu, jossa etsittiin suunnitelmaa, jonka pohjalta Suomenlinnan Länsi-Mustasaarelle rakennettaisiin uusia asuinrakennuksia vanhojen 1960-luvulta asti asuinkäytössä olleiden parakkien tilalle. Voittajaksi nousi ehdotus, joka tuo nykypäivän arkkitehtuuria linnoitukseen sen historiaa unohtamatta. (Ajankohtaista... 2017; Linna 1974, 9, 13, 14.)

Suomenlinnan restaurointi- ja kunnostustyöt eivät koskaan tule päätökseen. Suurimmat työllistävät tehtävät ovat muun muassa vallien kunnostus avovankilan sekä hoitokunnan toimesta, sekä ikkunoiden kunnostukset ja asuntojen remontoinnit. Merilinnoituksen haastavat olosuhteet vaikuttavat suuresti rakennuksien kuntoon, ja tämän vuoksi varsinkin rakennusten ikkunoiden kunnostus on lähes jokakesäinen projekti. Suuret kävijämäärät taas rasittavat valleja ja vaikuttavat niiden kuntoon, joten linnoituksen rakenteiden kunnostus ja korjaaminen on loppumaton työmaa. (Lahdenmäki 2010, 11.)

Vallit ja muurit

Suomenlinna on epäsäännöllinen bastionilinnitys, joka rakennettiin suurilta osin 1700-luvun lopulla. Linnoituksen muurikivet louhittiin Suomenlinnan saarien kallioista, joka oli pääosin Suomen toista yleisintä kivilajia, eli gneissia. Tarkempaa työstöä vaativa kiviaines tuotiin muualta, hiekkakivi Tukholmasta asti ja marmori Helsingistä, Sipoosta ja Vuosaaresta. Kalkkikiveä saatiin Venäjän vallan aikana Eestistä. Linnoituksen kaikki luonnonkivirakenteet ovat valumuureja, eli muurin ulko- ja sisäpinnat ladottiin kivistä ja niiden väliin jäävä ydin täytettiin pienemmällä kivillä ja laastilla. Suomenlinnassa käytettiin myös niin sanottua kylmämuuria hiekkavallien ja ruutikellareiden tukena. Kylmämuurissa kivet ladotaan muuriksi ilman laastia. Linnoituksen muureja on rakennettu sekä ruotsalaisten että venäläisten aikana, ja työstötekniikoissa on eroja. Laadullisesti ei eroja juurikaan ole, sillä molempina aikakausina on rakennettu erittäin hyvälaatuista sekä huonompaa muuria. (Lind 2010b,14; Museovirasto s.a.b.)

Vaikka linnoituksen puolustusmuureilla ei ollut enää niiden alkuperäiseen tarkoitukseen merkitystä 1800-luvun lopulla, muureja kunnostettiin muuhun käyttöön, kuten varastoiksi ja työpajoiksi. Osa muureista jäi kuitenkin ilman uutta käyttötarkoitusta ja pääsi rappeutumaan ennen Suomen itsenäistymistä. Itsenäistymisen jälkeen osa Suomenlinnan linnoituslaitteista suojeltiin muinaismuistolaitilla, joka pelasti huonokuntoisimmat muurit lopulliselta rapistumiselta, kun niiden kunnostustyöt päästiin aloittamaan jo 1920-luvulla. Esimerkiksi Kustaanmiekan rantavarustukset kunnostettiin, kun ne olivat suurelta osin sortuneet laivaväylää syvennettäessä räjäyttämällä ensimmäisen maailmansodan sytyttyä. (Lind 2010b, 14–15.)

1900-luvun alun kunnostustyöt linnoituksessa vastasivat paljonkin nykyai-
kaista. Muureja korjattiin vain sen verran kuin niiden säilyttäminen vaati ja ma-
teriaaleina käytettiin laastia ja pieniä kiviä. Vesieristeet tehtiin savesta ja tuo-
hesta. Sotien jälkeen 1950-luvulla linnoituksen alkuperäinen, ruotsalainen
kausi haluttiin kaivaa esiin ja venäläisten tekemiä muutoksia purettiin. Esimer-
kiksi venäläisten rakentamia peltikatteita purettiin ja hiekkavalleja poistettiin ki-
visten varustusten päältä. 1960-luvulla paranneltiin linnoituksen rakenteita pe-
rusteellisemmin muun muassa nykyaikaisilla sadevesikaivoilla, jotta sadeve-
den aiheuttamat vahingot voitiin välttää linnoituksen rakenteissa. (Lind 2010b,
14–15.)

Kuva 65. Vallinkorjausta Suomenlinnassa 1992 (Museovirasto 1992)

1970-luvulla perustettiin Suomenlinnan työsiirtola, eli nykyinen avovankila
sekä hoitokunta, jotka saivat linnoituslaitteiden ylläpidon ja kunnostuksen vas-
tuulleen. Suomenlinna sai myös vuotuisia korjausrahoja linnoituksen kunnos-
tamiseen oikeus- sekä opetusministeriöltä, ja niiden vuoksi voitiin aloittaa Suo-

meninnan järjestelmällinen kunnostus. Suuri muutos aikaisempaan oli hoitokunnan ja työsiirtolan ympärivuotinen läsnäolo linnoituksessa, sekä Museoviraston arkeologisin menetelmin tekemät laajat dokumentoinnit. Museovirasto kehitti myös uuden syvätäyttömenetelmän muurien korjaukseen, jonka avulla pystyttiin säilyttämään mahdollisimman paljon vanhoja rakenteita ja muurin kivien taakse pumpattiin uutta sementtilaastia, joka erosi aikaisemmasta laastista merkittävästi. Uusia materiaaleja otettiin käyttöön myös vesieristykseen 1970- ja 1980-luvuilla, mutta 1980- ja 1990-lukujen taitteessa käytiin runsaasti keskustelua uusien materiaalien soveltuvuudesta. Koska uudet materiaalit eivät olleetkaan ikuisia, 1990-luvulla siirryttiin takaisin vanhoihin menetelmiin, jotka ovat yhä tähän päivään asti käytössä Suomenlinnassa (kuva 65). Kalkkipohjainen laasti ja vanhanaikaiset vesieristykset otettiin takaisin käyttöön ja rakenteita purettiin mahdollisimman vähän kunnostustöiden aikana. (Lind 2010b, 15–17.)

9 LINNOITUKSET JA MATKAILU

Linnoituksiin kiinnitetään yhä enemmän huomiota ja niitä on dokumentoitu ja restauroitu Museoviraston toimesta. Jo 1960-luvulta asti linnoituksissa on tehty erilaisia mittauksia ja inventointeja, mutta vasta 1990-luvulla viimeisetkin linnoitukset on otettu Museoviraston hoitokohteiksi. Lappeenranta ja Hamina ovat hoidetuimpia kohteita, koska ne ovat asuttuja kaupunkilinnoituksia ja siten niitä ylläpidetään aktiivisesti. Molempia on restauroitu useita kymmeniä vuosia ja niitä tullaan kunnostamaan jatkossakin.

Kaikki linnoitukset ovat kohteina sellaisia, että niiden kuntoa täytyy ylläpitää jatkuvasti. Parhaana esimerkkinä on Suomenlinna, jota on kunnostettu jo Suomen itsenäistymisestä asti ja työ ei tule koskaan olemaan valmis. Suomenlinna on myös asuttu linnoitus ja siellä on oma hoitokunta, joka toimii ympäri vuoden. Parhaimmillaan muihin linnoituksiin olisi hyvä saada samanlainen organisaatio, mutta käytännössä tämä ei ole mahdollista. Kuitenkin jokaisella kunnalla tulisi olla työryhmä, joka hoitaa linnoitusta, tai sisällyttää linnoitukseen liittyvät päätökset kunnanhallituksen tehtäviin. Kunnat tekisivät yhteistyötä Museoviraston kanssa, jolloin varmistetaan linnoitusten oikeanlainen ylläpito.

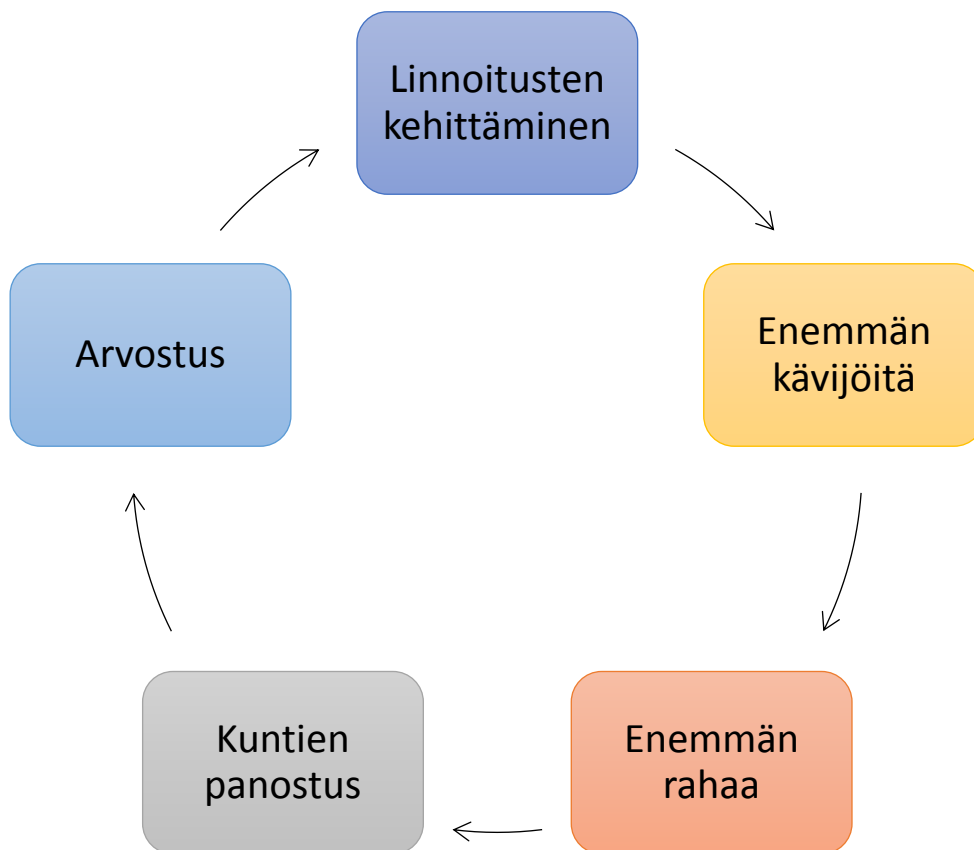
Linnoitusten mielenkiintoa lisää niiden tarjoamat tapahtumat ja aktiviteetit. Näin saadaan ihmiset kiinnostumaan linnoitusten historiasta ja siten niiden kunnosta. Suomenlinna on jälleen paras esimerkki, miten historia tuodaan esiin mielenkiintoisesti, ja paikkaa mainostetaan aktiivisesti, sekä perinteisin, että sosiaalisen median keinoin. Suomenlinnalla on oma Facebook, Twitter ja Instagram, joiden avulla on helppo tuoda ihmisten tietoon erilaiset tapahtumat ja tempaukset. Linnoituksen historia esitellään muun muassa opastettujen kierrosten, lasten seikkailukierrosten ja näyttelyiden avulla. Linnoituksessa on myös hyvät opastaulut, joihin on vastikään lisätty virtuaalimaisuus, jota voi käyttää puhelimella. Puhelimeen ladataan Arilyn-sovellus, joka avaa opastauluun videon, joka liittyy historiaan. Suomenlinnaan tulee paljon kävijöitä ja vuonna 2016 kävijämäärä rikkoi miljoonan kävijän rajan. (Suomenlinna kasvattaa... 2017.)

Lappeenrannan linnoituksessa on useita museoita, ravintoloita, kahviloita ja tapahtumia, jotka houkuttelevat yleisöä. Siellä on myös sovellus, jonka avulla kävijä voi kiertää linnoituksen opastetusti suomeksi, englanniksi tai venäjäksi. Kesällä linnoituksessa toimii myös kesäteatteri. Hamina löytyy myös ravintoloita ja kahviloita, sekä paljon erilaisia tapahtumia festareista koiranäyttelyihin. Hamina bastioni areenalla pidetään messuja, näyttelyitä, konserteja ja karnevaaleja, sekä kansainvälisiä tapahtumia, kuten Sotilasmusiikkifestivaali Hamina Tattoo. Hamina Bastionissa käy noin 85 000–90 000 vierailijaa vuosittain. (Hamina Bastioni s.a.)

Taavetista löytyy myös tapahtumia, joista Marttilan kylän markkinat pidetään linnoituksessa joka toinen vuosi. Markkinoilla kunnioitetaan linnoituksen historiaa kertomalla tarinoita linnoituksen alkuvaiheista ja perinteistä. Toinen suosittu tapahtuma on Vallijamit, vuosittainen jazz-tapahtuma, joka on järjestetty vuodesta 2002 lähtien. Linnoituksessa toimii myös kesäteatteri, ja vuonna 2016 linnoitusta kiertämään rakennettiin frisbeegolfrata.

Muilla linnoituksilla ei ole vastaavanlaisia toistuvia tapahtumia, jotka houkuttelisivat kävijöitä. Pienten linnoitusten kohdalla onkin vaikeaa luoda pelkkien vallien ympärille jotain tarpeeksi kiinnostavaa, joka vetäisi kävijöitä kauempaakin. Kaikista vaivattomin tapa luoda aktiviteetteja linnoitusten ympärille ovat erilai-

set liikuntaharrastukset, kuten Taavetissa frisbeegolf. Siellä ongelmana kuitenkin on maavallien kuluminen. Kävijät kulkevat vallien päällä mikä sorruttaa maata ja vanhoja rakenteita. Tähän voisi auttaa matalat aidat, jotka estäisivät ihmisiä kulkemasta vallien jyrkimmistä ja heikoimmista paikoista. Muita hyviä liikunnallisia aktiviteetteja ovat esimerkiksi pyöräily, vaeltaminen ja telttailu, sekä järvien läheisyydessä olevien linnoitusten välille melontareitit. Tähän olisi helppo myös yhdistää kanavat. Kuva 66 havainnollistaa miten matkailun lisääminen vaikuttaisi positiivisesti linnoituksiin. Kun matkailu saataisiin toimimaan, kävijämäärät kasvaisivat, mikä toisi lisää rahaa ja se taas herättäisi kunnat panostamaan linnoituksiin. Tämä taas lisäisi linnoitusten arvostusta ja linnoituksia kehitettäisiin lisää. Tästä syntyisi kierre, joka edesauttaisi linnoitusten ylläpitoa.

Kuva 66. Kaavio matkailun vaikutuksista (Niiranen & Sokura 2018)

Linnoitusten keskinäinen yhteistyö tulee olemaan tulevaisuudessa entistä tärkeämpää ja auttaa myös pienlinnoituksia kehittämään omaa toimintaansa. Kehittämistavoitteena jokaiselle linnoitukselle luotaisiin oma konsepti, joka houkuttelee vierailijoita. Esimerkiksi Liikkalaan sopisi hevoset ja ratsastus, kun

taas Järvi Taipaleelle voisi rakentaa seikkailupuiston linnoituksen syrjäisen sijainnin kannalta. Sinne on korkeintaan tunnin ajomatka Mikkelistä, Kouvolasta ja Lappeenrannasta, joten bussikyvydytykset olisivat mahdollisia. Kärnäkoskelle taas sopisi näytelmäristeilyt hyvien vesireittien ansiosta. Kaikkiin linnoituksiin voisi myös tehdä tilausnäytelmämatkoja, joita yksi teatteriryhmä kävisi esittämässä.

Linnoitusten yhteistyön lisäämisellä olisi mahdollista yhdistää mainontaa ja helppoin keino siihen on sosiaalisen median hyödyntäminen. Hyvä vaihtoehto olisi Kaakkois-Suomen linnoitusten yhteiset Facebook ja Instagram-tilit. Jokaisella paikkakunnalla olisi oma ylläpitäjä, joka päivittää tulevista tapahtumista ja lisää kuvia linnoituksista. Yhteiset tempaukset vähentäisivät yhden kunnan paineita järjestää isoja yleisötapahtumia ja auttaisi myös pienlinnoituksia pitkällä tähtäimellä.

10 POHDINTA

Kaakkois-Suomen linnoitukset olivat opinnäytetyön aiheena mielenkiintoinen ja haastava sen laajuuden vuoksi, sillä selkeän kokonaisuuden luomiseksi oli käytävä läpi Suomen historia niiltä osin kuin se liittyi linnoituksiin sekä Venäjän ja Ruotsin välisiin rajamuutoksiin. Aluksi vaikutti siltä, ettei linnoituksista ole paljonkaan tietoa, eikä esimerkiksi Kansallisarkistossa vierailu auttanut meitä työssämme eteenpäin. Kuitenkin Museoviraston Pietarin Kivikilpi -hankkeen jälkeen kirjoitetut kirjat ja raportit antoivat meille paljon uutta tietoa varsinkin Kaakkois-Suomen pienlinnoituksista, jotka ovat jääneet kovin vähälle huomiolle aikaisemmin. Linnoituksista on myös paljon aikaisempaa kirjallisuutta ja tutkimuksia, mutta ne keskittyvät suurilta osin päälinnoituksiin.

Linnoitusketjut ovat valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä ja siksi niiden suojeleminen ja säilyttäminen on tärkeää. Tähän on pyritty matkailun keinoin varsinkin Haminassa, Lappeenrannassa ja osittain Kotkassa. Tulevaisuuden haasteena onkin, miten matkailua pystyttäisiin hyödyntämään myös pienlinnoitusten kohdalla, ja avain tähän ongelmaan voisi olla linnoitusten yhdistäminen. Tämän edellytyksenä on kuntien välinen yhteistyö. Matkailun yhdistämisessä linnoituksiin olisi myös hyvä ottaa venäläiset turistit huomioon, sillä he ovat potentiaalinen kohderyhmä linnoitusten venäläisten juurien

vuoksi. Matkailu ei kuitenkaan saa pilata linnoitusten arvokasta kulttuuriympäristöä.

Yhdellä linnoituksella ei ehkä ole kovin suurta merkitystä, mutta kun tarkastellaan linnoituksia kokonaisuutena ne ovat tärkeä osa Suomen syntyhistoriaa. Linnoitusten rikkaasta menneisyydestä voidaan ammentaa paljon tarinoita, joilla historia tuodaan tavallisen matkailijan saataville. Vaikka linnoitukset on rakennettu samaa oppia hyödyntäen, ne ovat silti yksilöllisiä eikä yhden kohteen näkeminen riitä kokonaiskuvan luomiseen.

Opinnäytetyön tekeminen oli haastavaa, mutta palkitsevaa. Tiedonhankinta oli varsinkin aluksi hankalaa ja kävimme muun muassa ensimmäistä kertaa Kansallisarkistossa Helsingissä. Onneksi kirjallisuutta ja Museoviraston sähköisiä raportteja aiheesta oli lopulta hyvin saatavilla. Tiesimme aiheen olevan tärkeä, mutta työn edetessä arvostus Kaakkois-Suomen aluetta ja historiaa kohtaan syventyi. Myös yleistietomme Suomen historiasta kasvoi. Opinnäytetyön tekeminen kahdestaan ei ollut meille ongelma, koska teimme jo projektityön yhdessä. Aihealueiden selkeä jakaminen helpotti työskentelyä, sillä pystyimme molemmat keskittymään omaan kirjoittamiseen.

Toivomme, että työstämme on hyötyä asiasta kiinnostuneille ja se toimisi inspiraationa muille jatkamaan tästä tärkeästä aiheesta. Päätämme työmme kenraali Aleksandr Suvorovin sanoihin (Ruusunen & Salomaa 2015, 67) *Tiedot on haettava läheltä ja joka puolelta: rintama on kaikkialla.*

LÄHTEET

1800-luvun aatteet: liberalismi, sosialismi, konservatismi & nationalismi s.a. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://historianluokka.wordpress.com/tee-mat/nationalismi/> [viitattu 12.2.2018].

Airio, P. & Viinikainen, S. 2011. Etulinjassa itään ja länteen. Kouvolan seudun sotilashistoria 1400-luvulta 2000-luvulle. Porvoo: Bookwell Oy.

Ajankohtaista – Suomenlinnan arkkitehtuurikilpailun voittaja valittu. 2017. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/suomenlinnan-arkkitehtuurikilpailun-voittaja-valittu/> [viitattu 13.2.2018].

Amper, R. 2010. Kaakkoinen bastionilinja ja Ison Mustasaaren rantavarustus. Teoksessa Amper, R. & Lahdenmäki, H. (toim.) Suomenlinnan kunnostus ja uusi käyttö. Helsinki: Lönnberg Painot Oy, 18–19.

Antti-Poika, J. 2010. Esipuhe. Teoksessa Amper, R. & Lahdenmäki, H. (toim.) Suomenlinnan kunnostus ja uusi käyttö. Helsinki: Lönnberg Painot Oy, 7.

Bastionilinnointus kuudella saarella s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/ruotsalainenkausi/bastionilinnointus-kuudella-saarella/> [viitattu 11.2.2018].

Gardberg, C.J. 1991. Lappeenrannan linnoitus suomalaisessa linnoituskulttuurissa. Teoksessa Vuorinen, A., Hikipää, A., Lahikainen, K., Rasmussen, M.-L. & Vuori, E. (toim.) Lappeenrannan vanha linnoitus: itää ja länttä vastaan. Lappeenranta: Lappeenrannan Kilta, 39–58.

Hakala, T. 2012. Suvorovin kanavat. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.nba.fi/fi/File/1628/suvorovin-kanavat.pdf> [viitattu 6.2.2018].

Hakanpää, P. 2008. Valkeala, Utin linnoituksen inventointi ja kartoitus. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.kyppi.fi/palveluikuna/mjhanke/read/asp/hae_liite.aspx?id=114025&ttyyppi=pdf&kansio_id=286 [viitattu 28.3.2018].

Hamina Bastioni s.a. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.hamina.fi/bastioni/tapahtuma-areena/> [viitattu 27.3.2018].

Hämäläinen, P. & Kauppi, U.-R. 1989. Kotkan linnoitusten korjaus- ja restaurointityöt. Helsinki: Museovirasto, Rakennushistorian osasto.

Immonen, O. 1991. Lappeenranta ennen linnoitusta. Teoksessa Vuorinen, A., Hikipää, A., Lahikainen, K., Rasmussen, M.-L. & Vuori, E. (toim.) Lappeenrannan vanha linnoitus: itää ja länttä vastaan. Lappeenranta: Lappeenrannan Kilta, 13–15.

Kaskinen, I. 1992. Teoksessa Kauppi, U.-R. & Kaskinen, I. (toim.) Haminan linnoitus. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy, 15–79.

Kaskinen, I., Protassova, V. & Rosén, H. 2011. Linnoitussanastoa. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 42–53.

Kauppi, U.-R. 2017. Venäläiset linnoittivat Suomea 1900-luvun alussa. WWW-dokumentti. Päivitetty 8.11.2017. Saatavissa: [http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Puolustuksen_paikat/Venalaiset_linnoittivat_Suomea_1900luvun\(37568\)](http://www.kulttuuriymparistomme.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Artikkelit/Puolustuksen_paikat/Venalaiset_linnoittivat_Suomea_1900luvun(37568)) [viitattu 8.2.2018].

Kauppi, U.-R. 2011a. Aleksandr Vasiljevitiš Suvorov (1729/1730–1800). Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 193–195.

Kauppi, U.-R. 2011b. Eurooppalaista linnoitustaitoa Suomessa. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 24–41.

Kauppi, U.-R. 2011c. Jaan Peter van Suchtelen (1751–1836). Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 305–309.

Kauppi, U.-R., Hakala, T. & Suhonen, V.-P. Saimaan laivaston kanavat. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 296–313.

Kauppi, U.-R., Köngäs, U. & Suhonen, V.-P. 2011. Luumäen Taavetin linnoitus. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 252–265.

Kauppi, U.-R. & Suhonen, V.-P. 2011a. Haminan ympyrälinnoitus. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 156–173.

Kauppi, U.-R. & Suhonen, V.-P. 2011b. Kouvolan Liikkalan linnake. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 222–229.

Kauppi, U.-R. & Suhonen, V.-P. 2011c. Kouvolan Utin linnoitus. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 266–275.

Kauppi, U.-R. & Suhonen, V.-P. 2011d. Kymijoen rajalinjan pikkulinnakkeet. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 276–295.

Kauppi, U.-R. & Suhonen, V.-P. 2011e. Savitaipaleen Järvi- ja Savitaipaleen linnoitus. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 230–237.

Kauppi, U.-R. & Suhonen, V.-P. 2011f. Savitaipaleen Kärnäkosken linnoitus. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 238–251.

Kauranen, V. 2005. Teoksessa Kantakoski, P., Kauranen, V., Koskela, R., Mahrberg, T., Myllyniemi, S. & Paulaharju, J. (toim.) Suomen vanhat linnat, kartanolinnat, linnoitukset ja skanssit. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Kehittämisen aikaa s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/venalainenkausi/kehittamisen-aikaa/> [viitattu 12.2.2018].

Keränen, J. 2003. Kustaa Vaasa ja uskonpuhdistuksen aika. Teoksessa Zetterberg, S. (toim.) Suomen historian pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY, 167–170.

Korhonen, M. & Vangonen, G. 2009. Lappeenranta – Saimaan lukko. Teoksessa Vehkasalo, J. (toim.) Suvorovin linja – Vanhan Suomen linnoitusketju. Kotka: Painokotka Oy, 102–107.

Krimin sota ja Viaporin pommitus s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/venalainenkausi/krimin-sota-ja-viaporin-pommitus/> [viitattu 12.2.2018].

Käyttösuunnitelma 1991. Teoksessa Vuorinen, A., Hikipää, A., Lahikainen, K., Rasmussen, M.-L. & Vuori, E. (toim.) Lappeenrannan vanha linnoitus: itää ja länttä vastaan. Lappeenranta: Lappeenrannan Kilta, 120–121.

Köngäs, U. 2009. Luumäki, Taavetin linnoituksen inventointi ja kartoitus 4.5.–12.6.2009. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.kyppi.fi/palveluikuna/mjhanke/read/asp/hae_liite.aspx?id=112465&tyyppi=pdf&kansio_id=441 [viitattu 15.2.2018].

Lahdenmäki, H. 2010. Hoitokunnan vuodet. Teoksessa Amper, R. & Lahdenmäki, H. (toim.) Suomenlinnan kunnostus ja uusi käyttö. Helsinki: Lönnberg Painot Oy, 8–11.

Lind, T. 2010a. Kustaanmiekan rantavarustus. Teoksessa Amper, R. & Lahdenmäki, H. (toim.) Suomenlinnan kunnostus ja uusi käyttö. Helsinki: Lönnberg Painot Oy, 20–21.

Lind, T. 2010b. Muurit ja vallit. Teoksessa Amper, R. & Lahdenmäki, H. (toim.) Suomenlinnan kunnostus ja uusi käyttö. Helsinki: Lönnberg Painot Oy, 14–17.

Linna, M. 1974. Suomenlinnan käyttösuunnitelmaehdotus. 1974. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://frantic.s3.amazonaws.com/suomenlinna/2014/06/Kayttosuunnitelma_1974.pdf [viitattu 13.2.2018].

Linnoituksen historia s.a. Lappeenranta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.lappeenranta.fi/fi/Kaupunkimme/Linnoitus/Linnoituksen-historia> [viitattu 22.3.2018].

Museovirasto. 2009a. Kymminlinnan maalinnoitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1278 [viitattu 31.3.2018].

Museovirasto. 2009b. Olavinlinna, Kyrön- ja Haapasalmen kulttuurimaisema. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1116 [viitattu 27.3.2018].

Museovirasto. 2009c. Ruotsinsalmen merilinnoitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1167 [viitattu 31.3.2018].

Museovirasto. 1990. Vastassa Ruotsi. Kaakkois-Suomen linnoitukset. Helsinki: Kirjapaino Snellman Oy.

Museovirasto s.a.a. Museoviraston historiaa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/museoviraston-historiaa> [viitattu 21.3.2018].

Museovirasto s.a.b. Tiilen historiaa Suomessa. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.nba.fi/tiili/sanasto/rakenteet.htm> [14.2.2018].

Museovirasto restauroi s.a.a. Kotkan linnoitukset. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://museovirastorestauroi.nba.fi/linnoitukset/kotka> [viitattu 31.3.2018].

Museovirasto restauroi s.a.b. Lappeenrannan linnoitus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://museovirastorestauroi.nba.fi/lappeenranta> [viitattu 22.3.2018].

Mustapää, S. 2009. Aleksanteri Nevski. WWW-dokumentti. Päivitetty 11. toukokuuta 2012. Saatavissa: http://www.ortodoksi.net/index.php/Aleksanteri_Nevski [viitattu 26.3.2018].

Mäntylä, I. 2003a. Suurvaltakausi. Teoksessa Zetterberg, S. (toim.) Suomen historian pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY, 195–275.

Mäntylä, I. 2003b. Vapaudenaika. Teoksessa Zetterberg, S. (toim.) Suomen historian pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY, 279–357.

Numminen, J. 1995. Esipuhe. Teoksessa Lahdenmäki, H. (toim.) Suomenlinna kunnostustyöt 1974–1994. Helsinki: Kaivopuiston Kirjapaino Oy, 3–4.

Nygård, T. & Kallio, V. 2003. Rajamaa. Teoksessa Zetterberg, S. (toim.) Suomen historian pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY, 534–593.

Palokangas, M., Haaranen, V., Tukiainen, A., Mustonen, A. & Ahto, S. 1975. Olavinlinna. Helsinki: Kaupunkikirjapaino.

Palonen, M. 2012. Entistäjät nostivat linnoituksen muurit. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.lappeenranta.fi/fi/Kaupunkimme/Linnoitus/Linnoituksen-entistaminen> [viitattu 22.3.2018].

Rakentaminen alkaa s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/ruotsalainenkausi/rakentaminen-alkaa/> [viitattu 11.2.2018].

Ruusunen, A. & Salomaa, M. 2015. Voittamisen taito. Venäläisen sotataidon klassikko. Jyväskylä: Docendo.

Suomalainen aika s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomalainenaika/> [viitattu 13.2.2018].

Suomalainen varuskunta s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomalainen aika/suomalainen-varuskunta/> [viitattu 13.2.2018].

Suomenlinna kasvattaa suosiotaan talvikohteena. 2017. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/suomenlinna-kasvattaa-suosiotaan-talvikohteena/> [viitattu 27.3.2018].

Suomenlinnan kirkko s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/kavijalle/nahtavyudet/suomenlinnan-kirkko/> [viitattu 13.2.2018].

Toivanen, P. 1991a. Lappeenranta osana Kaakkois-Suomen puolustusta ja linnoitusketjua. Teoksessa Vuorinen, A., Hikipää, A., Lahikainen, K., Rasmussen, M.-L. & Vuori, E. (toim.) Lappeenrannan vanha linnoitus: itää ja länttä vastaan. Lappeenranta: Lappeenrannan Kilta, 59–63.

Toivanen, P. 1991b. Suvorovin kauden lisät linnoituksessa. Teoksessa Vuorinen, A., Hikipää, A., Lahikainen, K., Rasmussen, M.-L. & Vuori, E. (toim.) Lappeenrannan vanha linnoitus: itää ja länttä vastaan. Lappeenranta: Lappeenrannan Kilta, 70–75.

Toivanen, P. 1980. Kaakkoisraja ja sen linnoitukset. Lappeenranta: Etelä-Karjalan museo, julkaisusarja 7.

Vankiloitten linnoitus 1991. Teoksessa Vuorinen, A., Hikipää, A., Lahikainen, K., Rasmussen, M.-L. & Vuori, E. (toim.) Lappeenrannan vanha linnoitus: itää ja länttä vastaan. Lappeenranta: Lappeenrannan Kilta, 110–111.

Varissaari s.a. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.varissaari.com/varissaari> [viitattu 31.3.2018].

Venäjän valta alkaa s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/venalainenkausi/venajan-valta-alkaa/> [viitattu 11.2.2018].

Viapori antautuu s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/ruotsalainenkausi/viapori-antautuu/> [viitattu 11.2.2018].

Viimeiset venäläiset vuodet s.a. Suomenlinna. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/venalainenkausi/viimeiset-venalaiset-vuodet/> [viitattu 12.2.2018].

Vuorinen, A. 1991. Kaupungin perustaminen. Teoksessa Vuorinen, A., Hikipää, A., Lahikainen, K., Rasmussen, M.-L. & Vuori, E. (toim.) Lappeenrannan vanha linnoitus: itää ja länttä vastaan. Lappeenranta: Lappeenrannan Kilta, 10.

Zetterberg, S. & Pulma, P. 2003. Autonominen suuriruhtinaskunta. Teoksessa Zetterberg, S. (toim.) Suomen historian pikkujättiläinen. Porvoo: WSOY, 361–461.

LIITTEIDEN LÄHTEET

Iivonen, J. 2006. Teoksessa Kirkinen, H. (toim.) Venäjän historia. Helsinki: Otava Oy, 530.

Kirkinen, H. 2006. Teoksessa Kirkinen, H. (toim.) Venäjän historia. Helsinki: Otava Oy, 51, 60, 67–68.

Kuujo, E. 2006. Teoksessa Kirkinen, H. (toim.) Venäjän historia. Helsinki: Otava Oy, 82–84.

Lappalainen, 2006. Teoksessa Kirkinen, H. (toim.) Venäjän historia. Helsinki: Otava Oy, 51, 60, 67–68.

Torkkel, A. 2011. Linnoitussanasto. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 51–53.

Zetterberg, S. 2006. Teoksessa Kirkinen, H. (toim.) Venäjän historia. Helsinki: Otava Oy, 334–336.

KUVALUETTELO

Kuva 1. Viitekehys. Niiranen, J. & Sokura, E. 2018.

Kuva 2. Pähkinäsaaren rauha. Martinsson, Ö. s.a. Saatavissa: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/scandinavia/finland.htm> [viitattu 14.2.2018].

Kuva 3. Täyssinän rauha. Martinsson, Ö. s.a. Saatavissa: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/scandinavia/finland.htm> [viitattu 14.2.2018].

Kuva 4. Stolbovan rauha. Martinsson, Ö. s.a. Saatavissa: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/scandinavia/finland.htm> [viitattu 14.2.2018].

Kuva 5. Uudenkaupungin rauha. Martinsson, Ö. s.a. Saatavissa: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/scandinavia/finland.htm> [viitattu 14.2.2018].

Kuva 6. Turun rauha. Martinsson, Ö. s.a. Saatavissa: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/scandinavia/finland.htm> [viitattu 14.2.2018].

Kuva 7. Haminan rauha. Martinsson, Ö. s.a. Saatavissa: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/scandinavia/finland.htm> [viitattu 14.2.2018].

Kuva 8. Vanha Suomi. Zetterberg, S. & Palmu, P. 2003, 385. Autonominen suuriruhtinaskunta. Teoksessa Zetterberg, S. (toim.) Suomen historian pikkujättiläinen. Porvoo: WSOY, 361–461.

Kuva 9. Autonomian aika. Martinsson, Ö. s.a. Saatavissa: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/scandinavia/finland.htm> [viitattu 14.2.2018].

Kuva 10. Itsenäinen Suomi. Martinsson, Ö. s.a. Saatavissa: <http://www.tacitus.nu/historical-atlas/scandinavia/finland.htm> [viitattu 14.2.2018].

Kuva 11. Vaalean vihreällä merkityt alueet Ruotsi luovutti Venäjälle Uudenkaupungin rauhan tuloksena 1721. Murole, P. 2014. Saatavissa: <http://pentti-murole.blogspot.fi/2014/03/pietarin-suuren-hevonen-minun.html> [viitattu 19.2.2018].

Kuva 12. Linnoitukset Kaakkois-Suomessa 1740. Ahto, S. 1974. Teoksessa Palokangas, M., Haaranen, V., Tukiainen, A., Mustonen, A. & Ahto, S. (toim.) Kaakkois-Suomen vanhat maalinnoitukset. Helsinki: Kauppakirjapaino.

Kuva 13. Linnoitusketjut. Ahto, S. 1974. Teoksessa Palokangas, M., Haaranen, V., Tukiainen, A., Mustonen, A. & Ahto, S. (toim.) Kaakkois-Suomen vanhat maalinnoitukset. Helsinki: Kauppakirjapaino.

Kuva 14. Generalissimus Aleksandr Suvorov. Museovirasto. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 15. Säännöllinen linnoitus ulkovarustuksineen. Torkkel, A. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 16. Lappeenrannan linnoituksen vahvistamissuunnitelma vuodelta 1744. Kansallisarkisto. 1991. Teoksessa Vuorinen, A., Hikipää, A., Lahikainen, K., Rasmussen, M.-L. & Vuori, E. (toim.) Lappeenrannan vanha linnoitus: itää ja länttä vastaan. Lappeenranta: Lappeenrannan Kilta.

Kuva 17. Restauroinnin yhteydessä otettiin maakerrosten alta esiin alkuperäisiä linnoitusrakenteita. Tirilä, S. s.a. Saatavissa: <http://museovirastorestauroi.nba.fi/lappeenranta> [viitattu 22.3.2018].

Kuva 18. Näkymä länsivallien työmaalle. Gröndahl, K. s.a. Saatavissa: <http://museovirastorestauroi.nba.fi/lappeenranta> [viitattu 22.3.2018].

Kuva 19. Lappeenrannan linnoitus. Vallas, H. 2003. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=102331 [22.3.2018].

Kuva 20. Palmanovan ympyrälinnoitus. Friuli Venezia Giulia Palmanova (Ud). La fortezza s.a. Saatavissa: <http://www.archeocartafvg.it/portfolio-articoli/palmanova-ud-la-fortezza/> [viitattu 30.3.2018].

Kuva 21. Haminan kaupunki ja linnoitus 1732. Ruotsin sota-arkisto. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 22. Haminan linnoituksen läheisyyteen rakennetut maapatterit. Kyöstiö, K. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 23. Haminan kaupunki ja ympyrälinnoitus. Porter, D. 2017. Saatavissa: <https://dimon-porter.livejournal.com/125850.html> [viitattu 30.3.2018].

Kuva 24. Kaaviokartta Haminan linnoituksesta. Köngäs, U. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 25. Olavinlinna 1600-luvulla esilinnan uusien tornien valmistuttua. Museovirasto 1975. Teoksessa Palokangas, M., Haaranen, V., Tukiainen, A., Mustonen, A. & Ahto, S. (toim.) Olavinlinna. Helsinki: Kauppakirjapaino.

Kuva 26. Olavinlinnan pohjapiirros 1700-luvun alussa. Museovirasto 1975. Teoksessa Palokangas, M., Haaranen, V., Tukiainen, A., Mustonen, A. & Ahto, S. (toim.) Olavinlinna. Helsinki: Kauppakirjapaino.

Kuva 27. Olavinlinnan pohjapiirros venäläisten tekemien muutosten jälkeen. Ahto 1975. Teoksessa Palokangas, M., Haaranen, V., Tukiainen, A., Mustonen, A. & Ahto, S. (toim.) Olavinlinna. Helsinki: Kauppakirjapaino.

Kuva 28. Olavinlinna. Museot s.a. Olavinlinna. Saatavissa: https://museot.fi/museohaku/index.php?museo_id=21756 [viitattu 30.3.2018].

Kuva 29. Ilmakuva Olavinlinnasta. Silvennoinen, A. 2010. Saatavissa: http://www.savonlinnanlentokerho.fi/CMS/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=14&func=detail&id=315 [viitattu 30.3.2018].

Kuva 30. Suvorovin Kyminlinna. Museovirasto. 1989. Teoksessa Hämäläinen, P. & Kauppi, U.-R. (toim.) Kotkan linnoitusten korjaus- ja restaurointityöt. Helsinki: Museovirasto, Rakennushistorian osasto.

Kuva 31. Kaaviokartta Kyminlinnan varustuksista. Köngäs, U. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 32. Kyminlinnan bastioni 5:n vallin muotoilu. Museovirasto s.a. Saatavissa: <http://museovirastorestauroi.nba.fi/linnoitukset/kotka> [viitattu 31.3.2018].

Kuva 33. Koillisportin suuaukon muuraus. Museovirasto s.a. Saatavissa: <http://museovirastorestauroi.nba.fi/linnoitukset/kotka> [viitattu 31.3.2018].

Kuva 34. Kyminlinnan pääportti linnoituksen koillisosassa. Taskinen, K. 2016. Teoksessa Laatikainen, S. (toim.) Linnat – Matka eurooppalaiseen menneisyytemme. Porvoo: Bookwell Oy.

Kuva 35. Fort Elisabeth Varissaarella. Vallas, H. 2003. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=103825 [viitattu 31.3.2018].

Kuva 36. Fort Slava Kukourin saarella. Vallas, H. 2003. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=102326 [viitattu 31.3.2018].

Kuva 37. Fort Slavan pohjapiirustus 1800-luvulta, jossa havainnollisesti esitetty perustukset, pohjakerros ja ylätaso. Museovirasto. 1989. Teoksessa Hämäläinen, P. & Kauppi, U.-R. (toim.) Kotkan linnoitusten korjaus- ja restaurointityöt. Helsinki: Museovirasto, Rakennushistorian osasto.

Kuva 38. Fort Slavan pääjulkisivu. Kukouri – Fort Slava, Kotka. Saatavissa: <https://www.visitkotkahamina.fi/en/see-and-do/sights/archipelago/kukouri-fort-slava-kotka> [viitattu 31.3.2018].

Kuva 39. Venäläisten piirtämä kartta Taavetin linnoituksesta vuodelta 1803. Ahto, S. 1974. Teoksessa Palokangas, M., Haaranen, V., Tukiainen, A., Mustonen, A. & Ahto, S. (toim.) Kaakkois-Suomen vanhat maalinnoitukset. Helsinki: Kaupunkikirjapaino.

Kuva 40. Kaaviokartta Taavetin linnoituksen varustuksista. Köngäs, U. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 41. Taavetin linnoituksen sitadelli. Vallas, H. 2003. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=102330 [viitattu 20.3.2018].

Kuva 42. Utin linnoitus 1792. Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 43. Kaaviokartta Utin linnoituksen varustuksista. Hakanpää, P. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 44. Utin linnoitus Kutostien varrella. Vallas, H. 2003. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=102329 [viitattu 29.3.2018].

Kuva 45. Kärnäkosken linnoitus ja vuorilinnoitus 1792. Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 46. Järvi Taipaleen linnoitus 1792. Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 47. Kärnäkosken linnoitus. Vallas, H. 1999. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=102437 [viitattu 21.3.2018].

Kuva 48. Kaaviokartta Savitaipaleen Kärnäkosken linnoituksen varustuksista. Hakanpää, P. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 49. Järvi Taipaleen linnoitus. Vallas, H. s.a. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=105628 [viitattu 21.3.2018].

Kuva 50. Kaaviokartta Savitaipaleen Järvi Taipaleen linnoituksen varustuksista. Hakanpää, P. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 51. Liikkalan linnake 1700-luvun lopulla. Kartalla näkyy linnakkeesta koilliseen suuntautuva yhdyskäytävä, jonka päässä on redutti. Linnake kontrolloi viereisiä maanteitä ja Kymijoen ylittävää siltaa. (Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 52. Liikkalan linnoitus kuvattuna idästä 1970. Welin, P. 1970. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) 2011. Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 53. Kaaviokartta Liikkalan linnakkeen varustuksista. Hakanpää, P. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 54. Saimaan laivaston kanavat kartalla suhteessa linnoituksiin. Museovirasto 2012. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/suvorovin-kanavat.pdf> [viitattu 7.2.2018].

Kuva 55. Kukonharjun kanava 1790-luvulla. Museovirasto 2012. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/suvorovin-kanavat.pdf> [viitattu 6.2.2018].

Kuva 56. Kutveleen kanava Ruokolahden ja Taipalsaaren rajalla. Vallas, H. 2003. Saatavissa:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=102332 [viitattu 21.3.2018].

Kuva 57. Käyhkään kanava Ruokolahdella. Vallas, H. 2003. Saatavissa:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=103807 [viitattu 21.3.2018].

Kuva 58. Kukonharjun kanava Ruokolahden ja Puumalan rajalla. Vallas, H. 2003. Saatavissa:

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_kuva_print.aspx?KUVA_ID=102473 [viitattu 21.3.2018].

Kuva 59. Telataipaleen kanavan restaurointityö. Hakala, T. 2005. Saatavissa:

<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/suorovin-kanavat.pdf> [viitattu 21.3.2018].

Kuva 60. Suomenlinna 1750. Ruotsin sota-arkisto. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 61. Suomenlinnan varustukset nykyään. Köngäs, U. 2011. Teoksessa Suhonen, V.-P. (toim.) Suomalaiset linnoitukset 1720-luvulta 1850-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kuva 62. Suomenlinnan ortodoksinen kirkko ennen muutostöitä. Museovirasto s.a. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/kavijalle/nahtavyudet/suomenlinnan-kirkko/> [viitattu 2.4.2018].

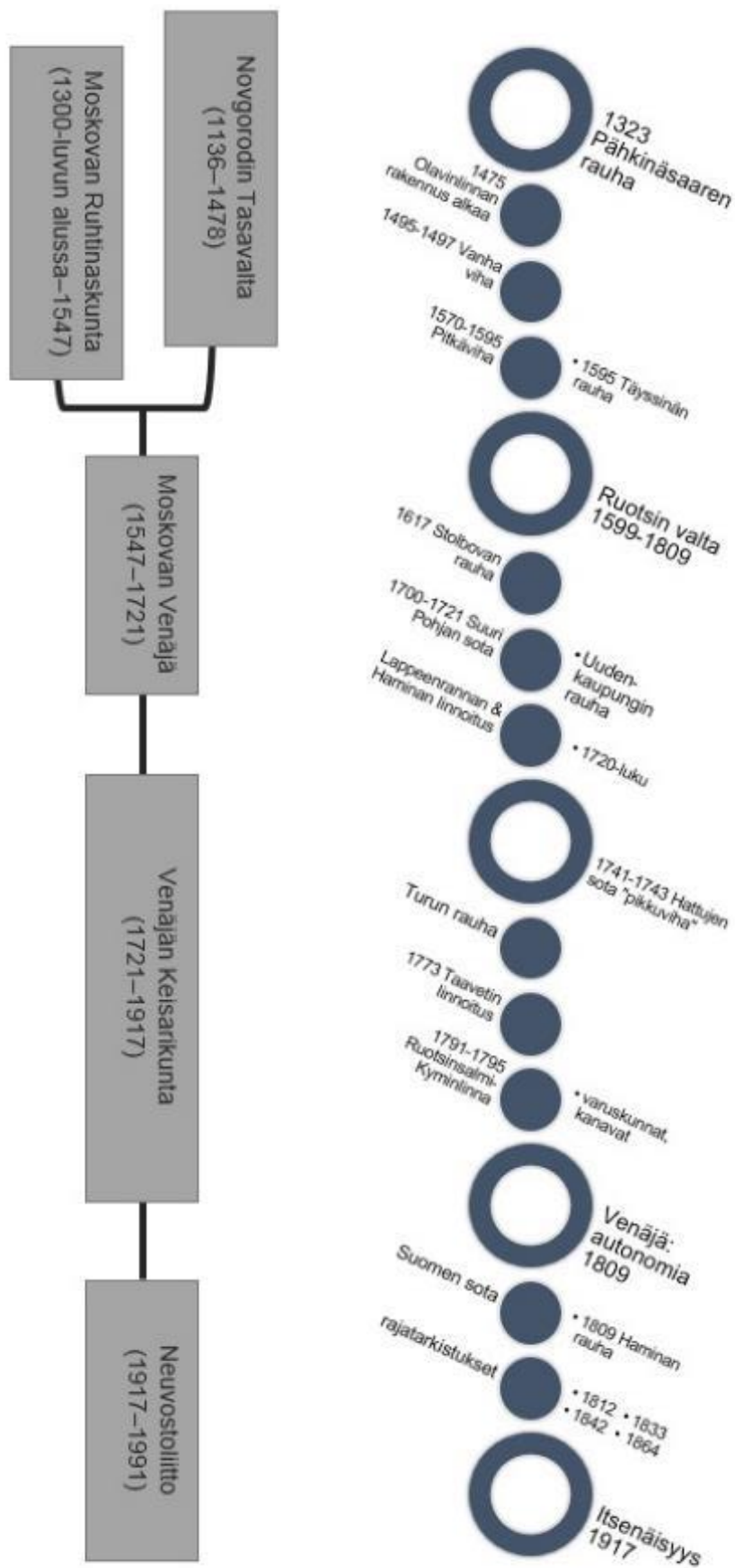
Kuva 63. Suomenlinnan kirkko nykyään. Museovirasto s.a. Saatavissa: <https://www2.ort.fi/en/node/14984> [viitattu 2.4.2018].

Kuva 64. Ilmakuva Suomenlinnasta. Suomen Ilmakuva Oy s.a. Saatavissa: <https://www.suomenlinna.fi/suomenlinnanhoitokunta/virasto/media/kuva-pankki/> [viitattu 2.4.2018].

Kuva 65. Vallinkorjausta Suomenlinnassa 1992. Museovirasto. 1992. Teoksessa Amper, R. & Lahdenmäki, H. (toim.) Suomenlinnan kunnostus ja uusi käyttö. Helsinki: Lönnberg Painot Oy.

Kuva 66. Kaavio matkailun vaikutuksista. Niiranen, J. & Sokura, E. 2018.

Aikajana Suomen historiasta ja Venäjän nimitykset

SÄÄNNÖLLINEN LINNOITUS ULKOVARUSTUKSINEEN

A = Bastioni

B = Kavaljeeri

C = Tenalji

D = Bastioni kavaljeereineen

E = Raveliini

F = Redutti

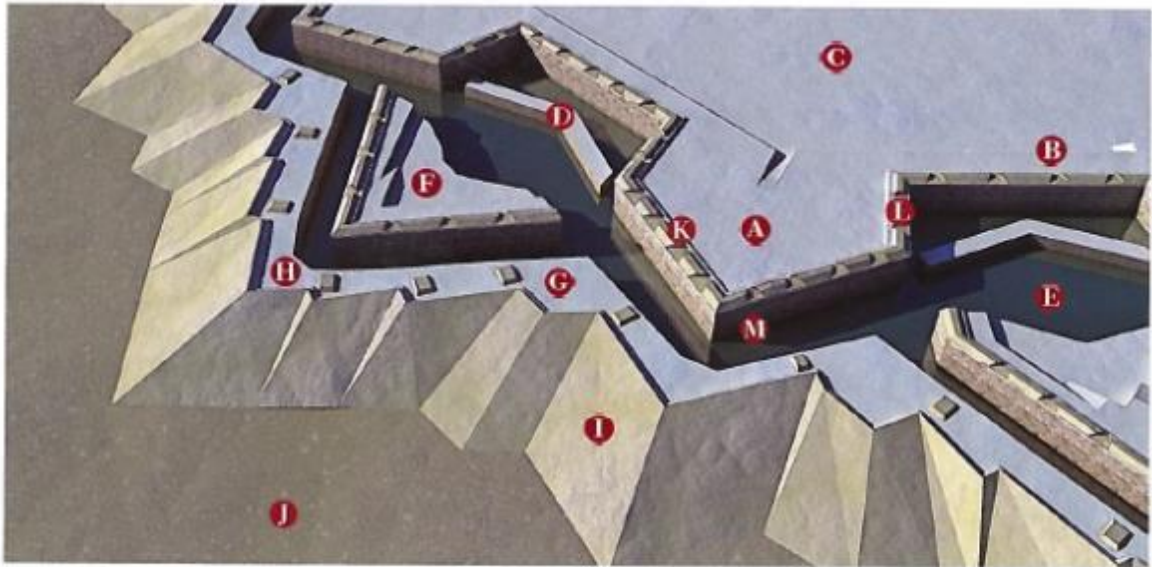
G = Kontregardi

H = Sarvilinna

I = Kaponieri

J = Kruunulinna

K = Puolibastioni

BASTIONIRINTAMA JA SEN POIKKILEIKKAUS

A = Bastioni

B = Kurttiini

C = Polygoni

D = Tenalji

E = Vallihauta

F = Raveliini

G = Katvietie

H = Traverssi

I = Linnoitusluiska

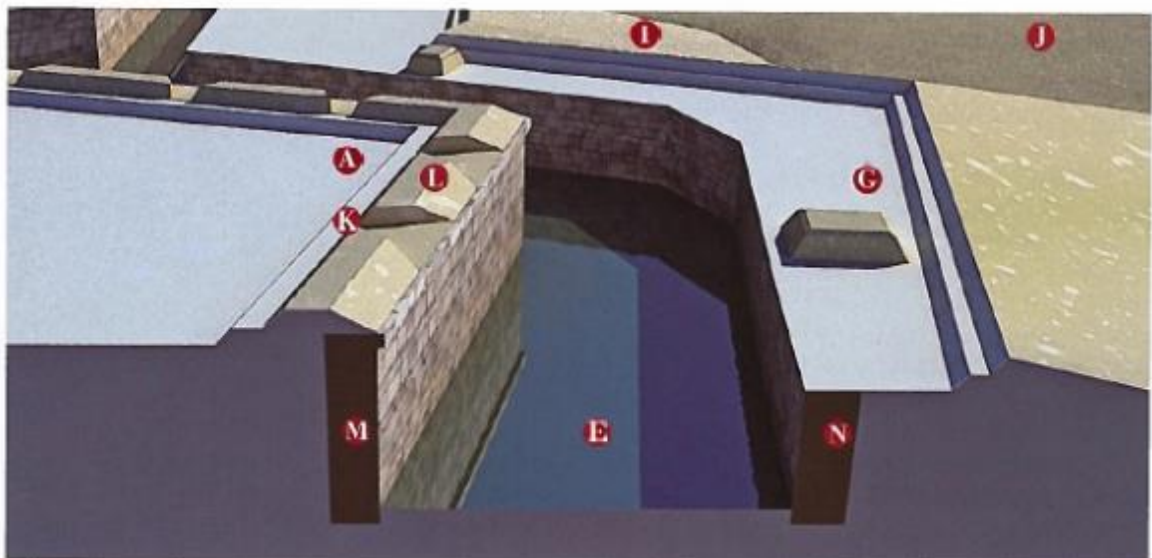
J = Ampuma-ala

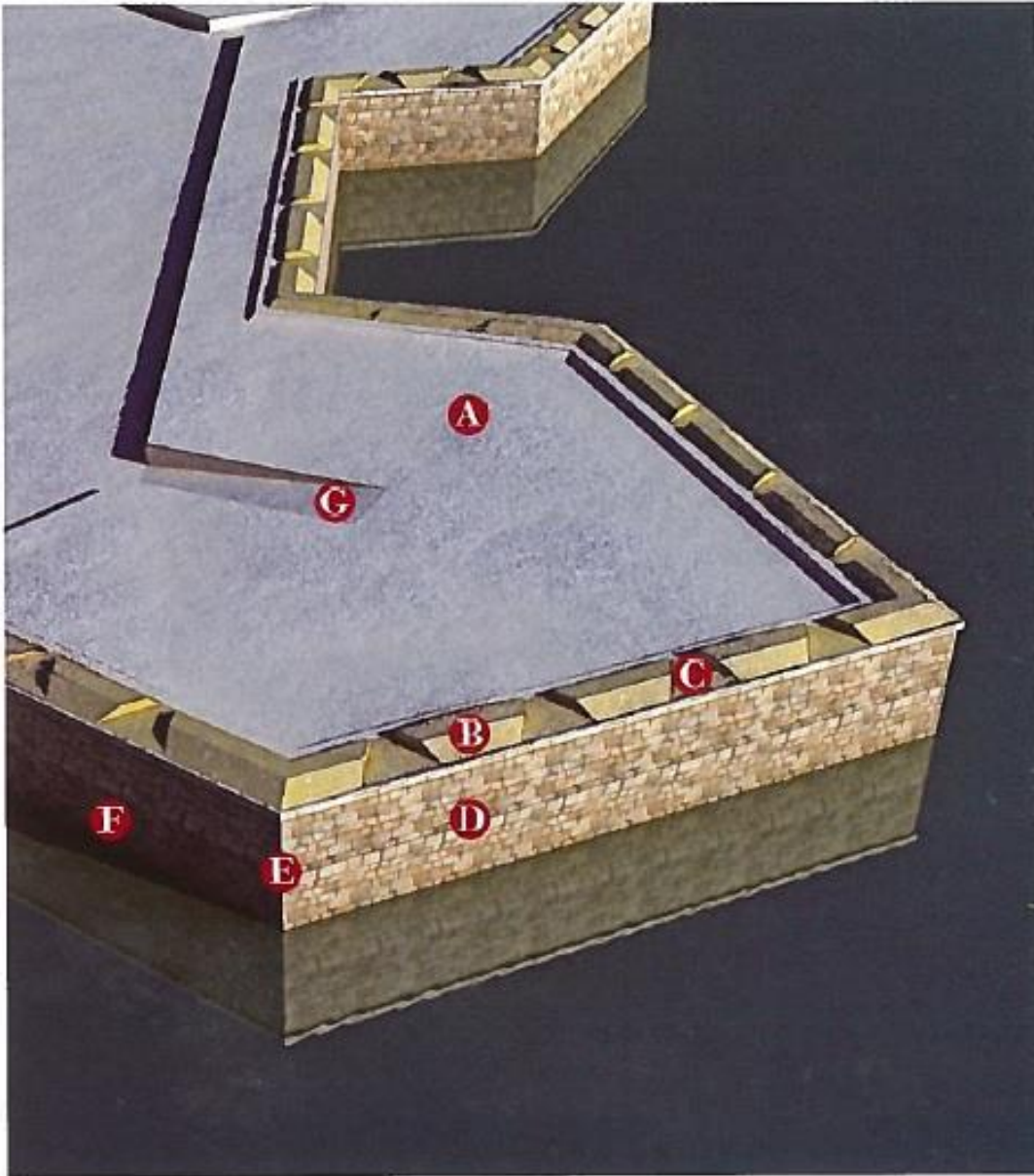
K = Ampumataso

L = Rintasuoja

M = Eskarppi

N = Kontreskarppi

BASTIONI

A = Ampumataso

B = Rintavarustus

C = Ampuma-aukko

D = Siipi

E = Olkakulma

F = Kylki

G = Ramppi